

MÜSLÜMAN EVLİYASI İLE HRİSTİYAN AZİZLERİN MENKİBE VE KERAMETLERİ ÜZERİNE BİR MUKAYESE DENEMESİ

A Comparative Study of The Muslim and Christian Saints on Sagas and Miracles

Yusuf BABÜR*

Gazi Türkiyat, Güz 2019/25: 87-145, DOI: 10.34189/gtd.25.005

Öz: İslam dünyasında meşhur velilere dair menkıbevi hayatlar ve keramet anlatıları, klasik edebiyatın önemli malzemelerinden biridir. Hristiyan dünyasında meşhur olmuş azizlerin menkıbevi hayatlarına bakıldığında da yine çok sayıda keramet anlatıldığına şahit oluruz. Klasik Türk Edebiyatı'nın mühim kaynaklarından olan evliya tezkireleri, azizlerin hayatlarını anlatan çeşitli eserler, bu evliyaların/azizlerin hayatlarını örnek göstererek âdeta dini propaganda yapmaktadır. Evliyalaziz hayatlarında benzer kerametlerin/mucizelerin görülmesi, bunların aynı kaynaktan çıkabileceği iddiasını akla getirmektedir. Mürit veya mensup toplamak, onları bağlı oldukları kanaat önderine sadakatten ayırmamak ve onların motivasyonunu zinde tutmak veya arttırmak için sıklıkla başvurulan menkıbevi anlatılar, öyle görülüyor ki ortak bir kaynaktan; peygamber kıssalarından beslenmektedir. Tam bu noktada Müslüman evliyasının ve Hristiyan azizlerinin benzer bazı kerametlere sahip olduğuna rastlanmıştır. Benzer kerametler tasnif edilmiştir. İlgili isimlerin başlarından geçen benzer olaylar, aynı alt başlıkta dikkatlere sunulmuştur. İslam evliyasına ve Hristiyan azizlerine mal edilen anlatıların bu denli bir benzerliğe sahip olması, bu çalışmanın çıkış noktasını oluşturmuştur.

Anahtar Kelimeler: İslam Evliyası, Hristiyan Azizleri, Menkıbe, Keramet, Mucize, Meşhur Veliler

Abstract: The narratives of the famous saints in the Islamic world are one of the important materials of classical literature. In the Christian world, when we look at the miraculous lives of the well-known saints, we can see that many of them have been told. The life stories of saints, one of the important sources of classical Turkish literature, various works describing the lives of saints, illustrate the lives of these saints. The reason for this is to make a religious statement. Seeing similar miracles in the saints' lives suggests the claim that these can come from the same source. In order to gather the followers or members, to keep them from loyalty to the leader of their faith and to keep them motivated or to increase their motivation, it seems that the narratives, which are frequently cited, benefit from a common source of the Prophet's stories. At this point, it was found that Muslim and Christian saints had some similar virtues. Similar miracles have been classified. Similar events from the beginning of the related names are presented to the attention of the same subtitle. The fact that the narratives of Islam and Christian saints have such a similarity constitutes the starting point of this study.

Keywords: Islam Saints, Christian Saints, Saga, Miracle, Divan Poetry, Famous Saints.

* Dr. Öğr. Üyesi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, Erzincan/TÜRKİYE. yusuf_babur@hotmail.com, Gönderim tarihi: 22.05.19/Kabul tarihi: 28.10.2019, <https://orcid.org/0000-0001-7560-021X>

GİRİŞ

Hangi dinin/din kolunun mensubu olduğuna bakılmaksızın bir mümin veya mürit, intisap ettiği yola bağlılığını kendi inanç öğretilerinin iç dinamikleriyle ifade eder. Bu, bir tercih meselesidir; kasıtlı bir tercihtir: *Mucize, keramet gösterme, Allah dostu, kutup, gavs, aziz, saint, tsadik, mor, efkartsiya* gibi terimler, metodolojik açıdan tebliğ dilinin yani propaganda terimlerinin kasten seçildiğine delildir. Bu propaganda dilinin altında; toplumun dindar kesiminin dindar olmayan kesimleri etkileme, onları kendi tarafına çekme, kanaat önderi olarak tanımladığı kişiyi yüceltme ve idealize etme gibi isteklerin yattığı söylenebilir. Çünkü referans olarak addedilen menkıbevi anlatılara bakıldığında, bu anlatıların semavi dinlerin tebliğcisi peygamberlerin hayat hikâyeleriyle örtüştüğü görülmektedir; kaldı ki atıflar, semavi dinlerin kitaplarında geçen peygamber kıssalarıdır.

İslam ve Hristiyan dinlerine ve bu dinlerden bağımsız olmayan kollarına bakıldığında; emir ve yasaklar cihetinden gerek öğretilerinin gerek tebliğ metotlarının içerik itibarıyla benzer kavramlar üzerinde sıklıkla kesiştiğine şahit olunur. Aynı olguyu karşılayan bu kavram adları, bu dinlere veya kollarına mensup kimselere göre değişiklik arz eder. Farklı adlandırılan bu kavramlar, uygulama usulleri itibarıyla birbirini andıracak şekilde de benzerlik gösterir. Şöyle ki bir dilin konuşuru, mensup olduğu dinin veya o din yolunun ritüel adlandırmalarını doğal olarak kendi dilinde değil, etkilendiği veya esinlendiği etkin kültür dilinin terminolojisinden seçer.

İslam inancına göre semavi dinlerin peygamberleri hakır, kutsidir, saygıya mazhurdur. İslami çevreyi etkileyen bu görüş, toplumun dinamiklerinden olan anlatılarda da kendine yer bulmuştur. Bu minvalde klasik edebiyatın kaynaklarına, özellikle evliya tezkirelerinde geçen menkıbelere, bakıldığında Hristiyan çevrenin menkıbeleriyle birçok noktada kesişme bariz bir şekilde görülür: *su üzerinde yürüme, zamandan ve mekândan münezzeh olma, hastaları iyileştirme, ilahi güçlerce muhafaza edilme, anne karınıdayken seçilme, bebekliğinde dahi farklı olma, sırrı gizleme, münzevi yaşam, savaşların seyrini değiştirebilme* gibi olağandışı olayların sadece öznelinin ve nesnelinin değiştiği, bu olayların sonuçlarının bire bir aynı olduğu görülmektedir. İslam dünyasında velilerin bu tarz hâllerine keramet denmektedir. İslam'da bu olağanüstü hâller, bir peygamberde görülürse bu hâle mucize adı verilir. Hristiyanlar ise peygamberlerinin ve azizlerinin gösterdiği olağanüstü hâlleri "miracle" mucize olarak adlandırmaktadır. Adlandırma farklı olsa bile en dikkate değer şey, İslam ve Hristiyan velilerine atfedilen olağanüstü hâllerin neredeyse birebir aynı olduğudur. İslam ve Hristiyan kaynakları incelendiği vakit menkıbelerin sadece zaman, mekân ve kahramanlarının değiştiği görülecektir.

İslami çevrede gelişen klasik şiir ve nesirde bazı evliya isimlerine sıkça rastlanmaktadır. Bu isimlerin etrafında cereyan eden bazı olaylar ve bu olaylardan kesitler, ibret vesikası olarak mazmunlaşmıştır: *İbrahim Ethem gibi tac ve tahtı terk*

etme, Şeyh Sanan gibi davası ve aşkı uğruna zünnar bağlama, Malik bin Dinar ve Zünnun-ı Mısri gibi darda kalınca ilahî yardıma mazhar olma, Abdulkadir Geylani gibi maddi manevi âlemlere hükmetme gibi hadiseler teşbih ve telmih unsuru olarak kullanılır.

Nasihât ve teşbih için isimleri zikredilen meşhur İslâm evliyasının ve Hristiyan azizlerinin menkıbelerinde geçen kerametlerinde ortak bir çerçeve olay dikkat çekmektedir. Çerçeve olayın oldukça benzer olduğu görülmektedir. Hâl böyle olunca bu menkıbelerin ortak noktalarını ve kaynağını sorgulama ihtiyacı doğmuştur.

Çalışmanın hareket noktasını ise klasik edebiyatta mazmun şeklinde bahsi geçen İslâm evliyası ve onların menkıbeleri oluşturmuştur. Bu velilere ait menkıbelerin kaynağı ve kökeni hakkında elde edilen bulgular, çalışmayı böyle bir mukayeseye yönlendirmiştir. Dolayısıyla bu çalışma İslâm evliyası ve Hristiyan azizlerinin kerametlerindeki benzerlikleri dikkatlere sunmayı amaçlamaktadır.

VELİ, KERAMET VE MENKİBE KAVRAMLARI ÜZERİNE

Veli: Veli kelimesi; iki ya da daha fazla şeyin, aralarında kendilerinden olmayan herhangi bir şeyin bulunmayacağı şekilde husule gelmesi ya da ortaya çıkması anlamındadır. Müstear olarak mekân, hısımlık, din, sadakat, dostluk, yardım ve inanç bakımından yakınlıkla ilgili kullanılır. Hakikatte ise “bir işi deruhte etmek, üstlenmek” anlamına gelir (Türker 2010: 1589-1591). Genel anlamda ise veli; “dost, yâr, sevgili, eren, ermiş, Hakk’ın dostu ve sevgili kulu (Uludağ 2005: 378) şeklinde tanımlanır. Veli kelimesi ve müştakları Kur’an’da pek çok ayette (*Bakara* 257, *Enfal* 40, *Araf* 196, *Al-i İmran* 68, *Muhammed* 11, *Hac* 68, *Cuma* 6, *Enam* 62, *Tahrîm* 4, *Rad* 11, *Maide* 51, *Teve* 23, *Araf* 3, *Enfal* 72, *Mumtehine* 1, *Maide* 81, *Araf* 27, *Araf* 30, *Nisa* 76, *Nahl* 100, *Duhan* 41, *Ankebut* 25, *Kasas* 63, *Bakara* 144, *Maide* 51, *Maide* 56) geçmektedir (Karagöz vd. 2010: 691). Zamanla İslâm’da bu kavramın anlamı genişlemiş ve veli kavramı kendine has bir tekâmüle uğramıştır. Benliğini Allah’ta yok ederek birtakım üstün özellikler kazanan ve olağanüstü şeyler yapabilen büyük insan manasını almıştır. Kulun Allah’a ulaşması için verdiği büyük manevi mücadele ve kat etmesi gereken manevi makamlar, veli kavramına vücut vermiş ve bu yolda başarılı olan kişiye veli denmiştir (Ocak 2010: 1-2). Allah’ın ihsan ve lütuflarına kesintisiz şekilde mazhar olan kimseye veli denir. Allah’a ve O’nun sıfatlarına vâkıf, isyandan uzak, lezzet ve şehvete yüz çevirmiş olan kimsedir (Cürçani 2014: 114).

Tasavvufîta veliler için ayrıca; ehlullah, iyalullah, arif, ehl-i marifet, muhakkik, ehl-i hakikat, ehl-i mahabbet, âşık, abdal, bûdela, vasıl, safi-asfiya, muhib, hakîm-hükema, ahyar, nûkab, ebrar, şüttar, şeyh, kutub, gavs, mürşid, üstat, mürebbi, mürit, derviş, salik, ehl-i aba, safiye, mutasavvife, mütekaşşife gibi isimler de kullanılır. Türkçe’de evliya için genellikle eren, ermiş veya hak erenler gibi adlandırmalara gidilir. Türkistan ve Tataristan’da evliyaya “işan” veya “ata” denir. Mutasavvıflar veliliği genel (velayet-i amme) ve özel (velayet-i hassa) diye ikiye

ayırırlar. Genel anlamda her mümin, Allah'ın dostudur ve O'nun veli kuludur. Özel anlamda velilik ise düzenli, devamlı, kararlı ve ihlaslı bir şekilde ibadet ve kulluk eden -başta peygamberler olmak üzere- takva sahibi bütün salih müminlere mahsustur (Uludağ 2013: 25).

Hristiyanlıkta veli kavramı "saint" sözcüğüyle karşılanır. Saint yani aziz, Hristiyanlıkta kutsallığına inanılan kişidir. Saint kelimesi muhtemelen Latince "sanctus" kelimesinden gelmektedir (Hançerlioğlu 2013: 69-70). Süryaniler, bu kavramı karşılamak için "Mor" tabirini kullanmaktadır.

Yahudilikte ise veli-aziz kavramı "tsadik" kelimesiyle karşılanır. Anlam bakımından; doğru, adil ve nazik olan inançlı kişi demektir. Bu kişi, insanlara karşı verici bir gönül taşır, Tanrı'dan korkar. Tsadik, ideal dinsel ahlaka bürünmek suretiyle Tanrı'yı taklit etmek isteyen birini tarif eder (Besalel 2001, III/746-747). Bu kelime "saddîk" şeklinde de kullanılır. Saddîk, doğumundan itibaren eşsiz bir şahsa, kutsal ve ilahi özelliklere sahip bir kahramana işaret etmektedir (Çift 2007: 373).

Keramet: Keramet, kelime anlamıyla; bolca ve kolayca ihsan etmek, cömertçe lütufta bulunmak anlamındadır. İslam'da terim olarak; peygamberlik iddiasıyla ilgili olmaksızın veli yani ermiş bir kişide harikulade hâlin zuhur etmesine denir. Tasarruf kelimesi de terim olarak kerametle eş anlamlı kullanılır. Keramet, veli kullara Allah'ın ikramı kabul edilir. Keramet; keramet-i kübra ve keramet-i suğra diye adlandırılan iki çeşidi vardır. Kişinin istikamet üzere olması, ilim, irfan, ahlak ve ibadette samimi olup kötü amelleri terk etmesi keramet-i kübradır. Su üzerinde yürüme, ateşte yanmama, kısa zamanda uzun mesafe kat etme gibi hâller ise keramet-i suğradır. Kerametın zahir olduğu kabul edilmiştir. Kerametini izhar edenler sahtekâr sayılır (Uludağ 2002: 265-268; Uludağ 2005: 211; Karagöz vd. 2010: 372; Akççek 2016: 109; Selvi 2012: 206).

Tasavvufta veli tipinin teşekkülüyle birlikte keramet, özellikle IX. yüzyıldan itibaren velilerin en dikkat çekici alameti hâline gelmeye başlamıştır. Bu yüzyıldan itibaren veli telakkisine paralel olarak bir de keramet telakkisi geliştirilmiş ve bunun nazariyesi işlenmiştir. Bu nazariyede, kerametın meydana gelmesi dinin asıllarından herhangi birini ortadan kaldırmadığı için keramet caiz kabul edilir. Ancak kerametın Allah'a giden yolda veli için engel de teşkil edebileceği fikri de yaygınlık kazanmıştır. Keramete aldanan bir velinin daha ileri makamlara yani asıl hedefe gitmek istemeyebileceği düşüncesi doğmuştur. Bu yüzden, kerametın Allah tarafından evliyaya uygulanan bir imtihan olduğu sonucuna varılmıştır (Ocak 2010: 28). Allah'ın keramet türü bir olayı yaratmaya gücünün yeteceğine inanmak ise vaciptir. Kerametın meydana gelmesi, üzerinde zuhur ettiği kimsenin sadık olduğunun da göstergesi kabul edilir. Ayrıca hâllerinde sadık olan veliler ile davasında yalancı olan velilerin ayırt edilebilmesi için keramet görülmesi, keramet gösteren açısından sadakate delil kabul edilebilir (Selvi 2017: 641).

Kerametın hususiyetleri de söz konusudur. Keramet, tabiat kanunlarıyla açıklanamaz, olağanüstü bir hadisedir; keramet, şeriata bağlı veli kimselerin elinde zuhur eder; mubah olan şeyler cinsinden olmalıdır; şeriata muhalif unsurlar barındırmaz; kimin elinde zuhur ederse etsin, keramet Allah'ın fiilidir; kerametini saklı tutmak, kerameti gösteren veli üzerine vaciptir (Kubat 2013: 46-47). Bu kerametlerin yani harikulade hâllerin çeşidi çoktur. Var, yok edilir; yok, var edilir. Gizli işler, açığa çıkarılır; açık işler, gizlenir. Edilen dua makbul olur. Az zaman içinde uzun mesafe kat edilir. Gizli işlere muttali olunur. Gaipten haber verilir. Aynı anda değişik yerlerde hazır olunur. Ölüler, diriltir; diriler, öldürülür. Cansız mahluklar konuşur. Eşyaya hükmedilebilir. Yeme içme ihtiyacı gaipten karşılanabilir. Su üzerinde yürünebilir, havada seyahat edilebilir. Vahşi hayvanlar emir altına alınabilir. Olağanüstü bir fiziksel güç sergilenebilir. İşaret yoluyla bir kimse düşürebilirler... vb (Akçiçek 2016: 108).

Kerametle ilgili olarak sufilerin meselelerinden biri de farklı semavi dinlerdeki azizlerden zuhur eden olağanüstü olaylar olmuştur. Azizlerin gösterdiği olağanüstü hâllerin İslam evliyasının hâleriyle neredeyse aynı şekilde olması bu meselenin temelidir. Bu sebeple sufiler, İslam olmayan kişilerde zuhur eden olağanüstü durumları istidraç olarak adlandırmıştır. Sufilere göre; Allah, Müslüman olmayan kişilere de olağanüstü şeyler verebilir ancak bu, onların küfür ve kibirlerini körükleyip mahvolmalarına vesile olmak içindir (Ocak 2010: 29). Burada mucize ve keramet kavramlarının farkına dikkat çekmek gerekmektedir. Sözlükte “aciz bırakan, güçsüz kılan, karşı konulmaz, harika olay, kudretsizlik ve takatsizlik veren iş” anlamlarına gelen mucize; istilah olarak, insanların benzerini meydana getirmekten aciz kalacakları ve âdeta meydan okuma şeklinde, peygamberlik iddiasında bulunan zattan âdetin hilafına ve tabiat kanunlarının aksine olarak zuhur eden harikulade olaylara denir (Karagöz vd. 2010: 455). Mucizeyi yalnızca peygamberler gösterir. Dolayısıyla Hristiyan azizlerin göstermiş oldukları harikulade olaylara mucize demek yanlış olacaktır. Hz. İsa'nın gösterdiği harikulade olay ile bir azizin gösterdiği harikulade olayı aynı şekilde adlandırmak doğru değildir.

Menkıbe: Menkıbe, sözlükte “dağların arasındaki geçit” anlamındadır (Karagöz vd. 2010: 425). Terim olarak ise “velilerin örnek hâl ve hareketlerinin, yaşama şekillerinin anlatıldığı; söz ve tavsiyelerini nakleden hikâye” (Uludağ 2005: 243) şeklinde tanımlanır. Kur'an'da -tam olarak birbirlerinin yerini tutmasa da- menkıbe kelimesine muadil olarak “mesel, kıssa” kelimeleri kullanılır. Menkıbelerde evliyanın çeşitli kerametleri anlatılır ki has kullar katında bu kerametın karşılığı Allah'ın yardımı ve inayetidir.

Tasavvuf cereyanı dâhilinde menkıbe daha da yaygın hâle gelmiştir. Tahminen III/IX. yüzyıldan itibaren “sufilerin izhar ettikleri harikulade olaylar” anlamındaki kerametleri nakleden küçük hikâyeler manasında kullanılmaya başlanmıştır. (Ocak 2010: 27; Şahin 2004: 112).

V/XI. yüzyıldan itibaren Kadiriyye ve Rifaiyye gibi ilk büyük tarikatların teşekkül etmesiyle birlikte menkıbenin muhtevasına “keramet” kavramı da eklenmiştir. Abdülkadir-i Geylani, Ahmed er-Rifai gibi tarikat pirleri veliler için vefatlarının ardından yazılan eserlerde gösterdikleri kerametlerin anlatılmaya başlanmasıyla menkıbe kelimesi giderek kerametle aynı anlamda kullanılır olmuş, böylece bir tasavvufi tür olarak menakıp metinleri (menakıpname) ve menkıbe yazma geleneği ortaya çıkmıştır. VI/XII. yüzyıldan itibaren tasavvufun tarikatlar şeklinde örgütlenip İslam dünyasında yaygınlaşmaya başlamasından sonra hemen her tarikatın piri, tarikatın tanınmış şeyhleri veya genellikle sufiler hakkında menakıp kitapları yazılmıştır (Şahin 2004: 112).

İlk çağlarda toplum; ilahi kaynaktan uzaklaştıkça önde gelen kişileri ve siyasi liderleri idealize ederek onlara çeşitli olağanüstülükler yüklemiştir. Toplum, olanı değil de olmasını dilediği özellikleri, önde gelen kişilere mal etmiştir. Tabii bununla birlikte Allah'ın istediği kişiye istediği şeyi yaptırmasına ya da o kişiye ikramda bulunmasına da bir engel yoktur. Menkıbelerin özünü teşkil eden ahlaki, ruhi, manevi düsturların beynelmilel olması; menkıbelerin kaynaklarının ortak olduğunu gösterir. Pek çok menkıbenin benzer veya aynı hâlde Yahudi, Hristiyan ve İslam dünyasında görülme sebebi; tevhit inancına bağlı semavi kaynaktan beslenmedir. Peygamber kıssalarından esinlenilmiş olması ve toplumların önderlere karşı ortak refleksi ve önderlerden beklentisi; menkıbeleri de beynelmilel hâle getirmiştir. Menkıbelerin zaman, mekân ve şahsa bağlı olmaksızın herkese ve her zamana hitap eden mesajlar içermesi dolayısıyla, aynı menkıbe hem 4. yüzyılda yaşamış olan Süryani azizine hem de 17. yüzyılda yaşamış Müslüman şeyhine isnat edilmiştir. Paganist inançların ve mitolojik anlatıların da menkıbelere kaynaklık ettiğini de göz ardı etmemek gerekir.

HRİSTİYANLIK VE İSLAMİYET’TE YER ALAN BENZER KERAMET ÖRNEKLERİ

Menkıbelerdeki motifler yerel gereksinimlere göre değişen biçimlerde seçilmiş, örgütlenmiş, yorumlanmış ve ritleşmiştir; bu evrensel motifler, dünyadaki her toplum tarafından da saygıyla karşılanır (Campbell 1995: 12). Burada dikkat edilmesi gereken önemli nokta, semavi dinlerde mucize ve kerametlerin Allah'ın izniyle gerçekleşiyor olmasına inanılmasıdır. Hristiyan bir aziz, kerametleri kişisel olarak gösteremez; kerametler sadece Tanrı'nın dileğiyle olur. Yahudiler ise Tanrı'nın belirli kişileri dünyaya kendi hizmetçileri olarak gönderdiğine ve bu kişiler vasıtasıyla keramet gösterdiğine inanır (Polat 2008: 209). İslam'da da peygamber mucizeleri ve evliya kerametlerinin Allah'ın izni ve isteğiyle gerçekleştiği hakikatine inanılır.

Hangi devirde olursa olsun halk, kendine tebliğ edilen dinin geçerli çerçevesiyle yetinmemiştir. Bu sebeple insanlar, daima birtakım doğaüstü kuvvetlere ve bunların ortaya koyduğu olağanüstü olaylara inanmaya meyilli olmuştur. Bunun bir sonucu

olarak o dinin asıl çerçevesine, popüler mahiyette ikinci bir çerçeve eklemiştir; bu popüler çerçeve ise asıl dinden çoğu zaman daha öndedir ve inançları tetiklemiştir. Bu doğal meylin neticesinde; Budizm, Yahudilik ve Hristiyanlık kaynaklı aziz menkıbeleri ve mitolojik anlatılar, İslam öncesi Arap sözlü kültürü ürünleri, Kur'an'da geçen peygamberlere ait mucizeler ve Hz. Muhammet hakkında anlatılan mucizeler birikip kaynaşarak İslam evliyasında görülen menkıbeler hâline dönüşmüştür (Ocak 2010: 30-31).

Semavi dinlerde yer alan benzer menkıbelere tespitler ölçüsünde bazı örnekler verilmiştir. Burada ele alınan örnekler benzerliği göstermek maksadıyladır. Bütün menkıbelerin derlenmesi ve burada ele alınması söz konusu değildir. Maksat; hem Hristiyan âleminde hem de İslam âleminde yer alan bu menkıbelerin büyük kısmının ortak oluşuna ve benzer kaynaktan çıktıklarına dikkat çekmektir.

1. Anne Karnında Seçilme-Olağanüstü Doğum

Bazı kulların henüz dünyaya gelmeden vazifelerinin belli olduğuna dair pek çok menkıbevi anlatım söz konusudur. Semavi dinlerde benzer menkıbelerin varlığı, kaynağın ilahi olduğunu göstermektedir. Kutsal kitaplar, peygamberlerin ve bazı sülalelerin seçilmiş ve üstün olduğunu bildirmektedir. Kur'an'da "Şüphesiz Allah, Âdem'i, Nuh'u, İbrahim ailesini (soyunu) ve İmran ailesini (soyunu) birbirinden gelmiş birer nesil olarak seçip âlemlere üstün kıldı. Allah, her şeyi hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir." (Âl-i İmran 33-34) şeklindeki ayete dayandırılarak evliyanın seçilmiş olduğu düşüncesi gelişmiş olmalıdır. Ayrıca Hz. İsa'nın babasız olarak dünyaya gelmiş olması (Nisa 171; Tahrim 12), anne karnında seçilmiş olma ya da benzer menkıbelerin çıkışının sebeplerinden bir diğeridir.

a. Hristiyan Azizlerden Örnekler

Bazı kulların henüz dünyaya gelmeden vazifelerinin belli olduğuna dair pek çok menkıbevi anlatım söz konusudur. Semavi dinlerde benzer menkıbelerin varlığı, kaynağın ilahi olduğunu göstermektedir. Kutsal kitaplar, peygamberlerin ve bazı sülalelerin seçilmiş ve üstün olduğunu bildirmektedir. Bunun bir tezahürü olarak evliyanın seçilmiş olduğu düşüncesi gelişmiş olmalıdır.

Rab, Mor (Aziz) Efrem'i tıpkı Peygamber Eramyo gibi anne karnından seçmiştir ki sapkın inançların vahşeti onun aracılığıyla azarlansın. Mor Efrem dünyaya geldiği zaman Efrem'in babası putperest inançlı olup Abizil olarak bilinen putun başkâhiniydi. Tanrısal inayet ile seçildiği için babasının putlara düzenlediği törenlere ve putlara sunduğu kurbanlara katılmazdı (Akyüz 2012: 20).

Aziz Dominik'in annesi olan Azalı Joanna, doğum yapmadan önce; karnındaki çocuğu yani Dominik'i ağzında bir asa ile bütün dünyayı aydınlatan beyaz ya da siyah bir köpek şeklinde görmekteydi. Ayrıca vaftiz ananesi ise Dominik'i boynunda

ve alında bir yıldızla görerek Doğu ve Batı'yı aydınlatacağına inanmaktaydı (Serdar 2018: 279).

Azize Borbala'nın babası zengin bir putperesttir. Baba, kızının Hristiyan olacağı korkusuyla yolculuğa çıktığı zaman kızını bir kuleye kapatır. Çocuk orada kimse ile görüşemez, kimsenin etkisinde kalmaz. Ancak babasının korktuğu başına gelir ve Borbala Hristiyan olur. Bu Tanrı'nın takdiridir (Csaki 2012: 116).

Aziz Nikolas bebekken henüz süttten kesilmediği dönemlerde Çarşamba ve Cuma günleri süt emmeyi reddeder ve bebekliğinden itibaren orucunu tutar. Büyük bir Aziz olacağı henüz bebekken bellidir (Polat 2008: 206-209).

Farklı bir keramet örneği ise şöyledir: Aziz Antuan, karısının kendisini aldattığını iddia eden ve doğan çocuğun babasının kendisi olmadığını söyleyen bir adamın evine gider. Aldatıldığını söyleyen adam, karısını evden kovmak üzeredir. Antuan yeni doğmuş bebeği kucağına alır ve babasının kim olduğunu sorar. Yeni doğmuş bebek, parmağıyla adamı işaret eder ve olay çözülür (Colasanti 1988: 41-42).

b. İslam Evliyasından Örnekler

Süfyan-ı Servî (ö. 161/779), anne karnında seçilmiştir. Annesi, Süfyan'a gebe olduğu dönemde evlerinin damına çıkar ve komşularına ait parmak kadar bir turşuyu ağzına atar. Süfyan, annesinin karnında ona o kadar vurur ki annesi hemen durumu fark edip komşudan helallik dilemeye gider (Uludağ 2013: 292).

Maruf-ı Kerhi (ö. 200/815), Hristiyan bir anne-babadan doğar. Ancak çocukluğundan itibaren babasının dinine biat etmez, İslam üzere yaşar. Baskı görünce de evi terk eder. Sonrasında Müslüman olup evine döner ve anne babası da Müslüman olur (Uludağ 2013: 409; Selvi 2017: 71). Hatta rivayet edilir ki Davud-ı Taî ekmek yerken yanından bir Hristiyan geçer. Davud geçen kişiye de ekmek ikram eder. O ekmekten yiyen Hristiyan şahıs, o günün gecesinde hanımıyla birlikte olur ve hanımı hamile kalır. Bu hamilelikten ise Maruf-ı Kerhi dünyaya gelir (Uludağ 2013: 343). Yani İslam evliyasının himmetiyle ve seçmesiyle peyda olmuştur; bu yüzden batıla sapmamıştır.

Bayezid-i Bistami'nin (ö. 234/848 veya 261/875) cediti Mecusi imiş. Babası, Bistam'ın ileri gelenlerindendir. Vakıası, anne karnından itibaren Bayezid'e yoldaş olmuştur. Annesi ne zaman helal olduğu şüpheli olan bir gıda yese Bayezid, annesinin karnını tekmelemiş. Anne karnında iken vazifesi belli imiş (Uludağ 2013: 225).

Sehl b. Abdullah et-Tüsteri (ö. 283/896), "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" (Araf 7/172) hitabını ve kendisinin verdiği cevabı hatırladığını söyler. Anne karnında bulunduğu zamana da hatırladığını bildirir. Ayrıca henüz bir bebekken, ailesinin hâllerine vâkıf olduğunu söyler (Uludağ 2013: 389).

Şeyh Ebu Hasan Harakani (ö. 425/1033), “Anne karnında dördüncü ayımı doldurduğum zamandan şu güne kadar olan her şeyi hatırlıyorum. Öbür âlemi göreceğim andan itibaren kıyamete kadar olmuş ve olacak her şeyi de gösterebilirim.” demiş ve doğmadan önce seçildiğini bildirmiştir (Uludağ 2013: 810).

Abdülkadir Geylani (ö. 561/1165) henüz dünyaya gelmeden evvel anne karnında iken kerametleri görülmeye başlanır. Ramazan ayının ilk günü doğmuştur. Doğduğu gün itibarıyla imsakten akşama kadar süt emmez ve orucunu o zamandan itibaren tutar. Geylani iki yaşına geldiği yıl Ramazan’ın başlangıcı hava kapalı olduğu için belirlenemez. Halk, Geylani’nin annesini emip emmediğine göre ramazanı tespit edip oruç tutar. Hatta Geylani ile aynı gecede doğmuş bin 100 erkek çocuğu, Geylani’nin himmetiyle kâmil birer evliya olmuştur (Seratlı 2010: 21-22).

2. İlahi Lütüfla Beslenme, Muhafaza Edilme

Bu türlü menkıbelerin kaynağı Hz. Musa’nın başından geçen ve Kur’an’da da “Biz İsrailoğullarını oymaklar hâlinde on iki kabileye ayırdık. Kavmi, kendisinden su isteyince Musa’ya, ‘Asanı taş vur!’ diye vahyettik. Derhâl ondan on iki pınar fışkırdı. Her kabile içeceği yeri belledi. Sonra üzerlerine bulutla gölge yaptık, onlara kudret helvası ve bildircin eti indirdik. (Onlara dedik ki) ‘Size verdiğimiz rızıkların temizlerinden yiye.’ Ama onlar (emirlerimizi dinlememekle) bize değil kendilerine zulmediyorlardı.” (Araf 160) şeklinde zikredilen ayet olmalıdır. Bu konu, Tevrat’ta daha ayrıntılı şekilde (Tevrat, Mısır’dan Çıkış: XVI-XVII) anlatılır.

Ayrıca Budist metinlerinde buna benzer bir örnek mevcuttur. Nakledildiğine göre; Cibi ülkesinin tek varisi Prens Sudana’dır ve bu kişi oldukça cömerttir. Aşırı cömertliği sebebiyle babasıyla arası açılan Cibi, babası tarafından T’ant’o Dağı’nda yaşamaya mahkûm edilir. Karısı ve iki çocuğuyla birlikte yola çıkan prens, yolda açlık ve susuzluk çeker. Bunu gören İlahlar Kralı Trayastrimşas, prens ve ailesinin yolu üzerinde bir şehir meydana getirir. Prens ve ailesi karınlarını doyurur geceyi burada geçirir. Kalktıklarında ise şehir artık kaybolmuştur. Böylece sıkıntı çekmeden T’ant’o Dağı’na ulaşırlar (Ocak 2010: Ek VIII).

a. Hristiyan Azizlerden Örnekler

Evinden küçük yaşta ayrılan Efrem, koruyan Allah’ın inayeti ile içgüdüsel olarak Hristiyan kiliselerine yönlendirilir ve Nusaybin Episkoposu Mor Yakub’un yanına giderek Yakub’a talebe olur (Akyüz 2012: 21).

Azize Borbala Hristiyanlığı seçtiği için babası tarafından çarşı pazarda rezil edilerek gezdirilir. Babası, Borbala’nın elbiselerini alır ve onu çıplak hâliyle pazarın ortasına halkın gözünün önüne koyar. Yalnız gökten bir bulut üzerine düşüp onu saklar. Borbola’yı kırbaçlamaya başladıkları zaman kırbaç, tavus kuşu tüylerine döner. Sonunda başını kesmeye karar verirler. Ölümünden önceki gece bir melek yanına gelip onunla dua eder (Csaki 2012: 116).

Muşe Bar Kifo henüz on aylık bir bebek iken annesi vefat eder. Menkıbevi anlatıya göre, babası onu Bolod Kilisesine götürerek orada bulunan bir taşın üzerinde resmedilmiş Meryem Ana'nın portresinden emzirir (Akyüz 2017: 12).

Aziz Fransua, Papa Innocentius'un tasdikinden sonra yeni öğrencilerle birlikte Assisi'ye dönerken çok acı kırlar. Yiyecek hiçbir şeyleri de kalmamıştır. Tam bu esnada, tanımadıkları bir adam elinde ekmeklerle gelir ve hiçbir şey demeden ekmekleri Fransua'ya verir ve uzaklaşır. Oradaki herkes bu olay karşısında şaşkına döner (İannitto 2002: 97).

Aziz Fransua, Ancona'ya dönmek için bir gemiye binmek ister. Ancak gemiciler, yiyeceklerinin azlığı sebebiyle onu gemiye almaz. Fransua da Rabb'e güvenerek gemiye gizlice biner ve dua eder. Gemi tam kalkacakken elinde bol miktarda gıda olan biri limana gelir ve gemide bulunan dindar bir mürettebatı çağırır. Adam, gıdaları bu mürettebata verir ve gemide gizlenen yolcular olduğunu söyler. Gıdaların o azizlere verilmesini rica ederek ortadan kaybolur (İannitto 2002: 97-98).

Sütuncu Simeon, küçük yaşlarda kilisede inzivaya çekilmiştir. Yapı ve davranış olarak diğerlerinden farklıdır. Keşişlerden biri, bir gün onu takip eder. Herkes, güneş batıncaya kadar oruç tutarken, onun sadece pazar günü yemek yediğini ve ona günlük verilen yiyecekleri de fakirlere dağıttığını görür. Bu durum, ilahi bir lütufla beslendiğinin göstergesidir (Aykıt, 2012: 87).

Sütuncu Simeon, bir tepede bulunan ine girer. İnin girişinin çamurla kapatılmasını istemesi üzerine keşişler, bunun bir intihar olacağını söyler. O da kendisine biraz yiyecek ve bir şişe su verilmesini ve eğer bedeninin yiyeceğe ihtiyacı olursa da bunlarla beslenebileceğini söyler. Kırk gün geçtikten sonra onun ne hâlde olduğunu görmek için giden keşişler, yiyecek ve suyun bırakıldığı gibi durduğunu görünce Simeon'u oradan çıkarır. Bunun bir keramet olduğu anlaşılır (Aykıt, 2012: 89).

Doktorlar, Rahibe Therese'nin yutak kaslarının felç olduğu teşhisini koyarlar. Therese, günde birkaç damla sudan başka bir şey yutamaz. Bu durumda zayıflaması ve ölümü beklenirken bu hadise vuku bulmaz. Therese, yıllarca birkaç damla su ile yaşar ve zayıflamaz. Mucizevi bir yaşam sürer (Pamir 1997, s.23-24).

b. İslam Evliyasından Örnekler

İbrahim Havvas çölde yolunu kaybeder ve günlerce başıboş dolaşır. Tam umudunu kaybedeceği dönemde bir şahıs gelir ve yolunu kaybedip kaybetmediğini sorar. Durumu öğrenince yolu göstereceğini söyler ve Havvas'ın önünde birkaç adım atarak gözden kaybolur. Havvas birdenbire kendini ana caddede bulur. O günden sonra bir daha da yolunu kaybetmez (Selvi 2017: 664). İbrahim Havvas, çölde seyahat ederken belinde zünnar bağlı bir rahip ona yoldaş olur. Bir müddet sonra rahip "Ey Hanif dinin âlimi, gerçekten çok acıktık, haydi ne imkânın varsa getir de yiyelim."

der. Bunun üzerine Havvas ellerini açar ve Allah'a yalvararak mahcup edilmemesini diler; Allah'tan yiyecek ister. Hemen gökten önlerine bir tepsi iner. Tepside ekmek, kızarmış et, yaş hurma ve bir testi su vardır (Selvi 2017: 668).

Sehl b. Abdullah Tüsteri, yetmiş gün hiçbir şey yemeden sabredebilirmiş. Yemek yerse zayıflar; aç kalınca da kuvvetlenirmiş (Selvi 2017: 665).

Ebbu Ubeyd-i Busri, ramazan ayı geldiğinde kendisini bir odaya kapatmış. Hanımına "Şu küçük delikten her gece sadece bir somun ekmek at!" diye tembihlemiş. Ramazanın sonunda kapı açıldığında bütün ekmeklerin köşede durduğu görülürmüş. Bir ay boyunca yemez içmez ve uyumazmış (Selvi 2017: 665).

Abdülkadir Geylani kırk günlük riyazete girer. Hiçbir şey yememeyi, sadece iftar vakitlerinde su içmeyi planlar, gökten ikram bekler. Otuz sekizinci gün hücrenin tavanı açılır ve gökten biri altın ve gümüş tabaklarda meyve ve yemiş getirir. Geylani, altın ve gümüş kaptan yemek haram olduğu için sınırlenir ve bu yemişleri reddeder. Gök ehli zat, tabakları alıp tavandan çıkar gider. İftar vaktine yakın, gök ehli zat elinde yemek dolu kapla tekrar gelir. Geylani ve müritleri bu yemeği afiyetle yer (Seratlı 2010: 38).

Ebu İmran-ı Vasiti'nin bindiği gemi denizin ortasında batar. Vasiti ve hamile bir kadın, tahtaya tutunarak hayatta kalırlar. O sırada hamile kadın doğum yapar ve susuzluktan ölüyorum diye inlemeye başlar. Vasiti, "Allah hâlimizi görüyordur." diye kadını sakinleştirir. O esnada havada bir zat belirir, elindeki altından zincirin ucuna bağlı bir testile kendilerine buz gibi ve leziz bir içecek sunar. Ardından bu gaibî adam gözden kaybolur (Selvi 2017: 666).

Ebu Said Harraz yolculuğa çıkar. Kendisi için üç günde bir gaibî rızık kapısı açılır ve oradan yiyerek idare eder. İlerleyen günlerde rızık kapısı açılmaz ve güçsüz düşüp yürüyemez duruma gelir. Harraz, oturup beklemeye başlar. Bir müddet sonra gizli bir ses duyulur ve Harraz'a rızık mı yoksa takat mi istediğini sorar. Harraz takat ister ve hiçbir şey yemeden on iki gün yürür. Bu süre zarfında açlık ya da takatsızlık hissetmez (Selvi 2017: 664).

Ebu Türeb Nahşebî, pek çok kerameti olan bir zat imiş. Yanında bulunan kırk kişi ile yolculuğa çıkar. Yolda iyice acıkırlar. Bu durumu gören Türeb, yoldan ayrılıp bir yere sapar ve kaybolur. Çok kısa bir süre sonra, nereden aldığını söylemediği bir salkım muz ile geri döner. Seyahat eden gruptaki herkes bu muzdan yiyip doyar (Selvi 2017: 661).

Ebu Cafer Haddad Mekke'de bulunmaktadır. Uzayan saçlarını kesmek ister ancak yanında makas yoktur. O da Müzeyyin'e gider ve ondan Allah rızası için kendisini tıraş etmesini ister. Müzeyyin, Haddad'ı tıraş eder ve dirhemler olan bir keseyi de harcaması için Haddad'a verir. Haddad ise teşekkür eder ve kendisine nasip olacak ilk şeyi Müzeyyin'e getireceğini vaat ederek oradan ayrılır. Mescitteki

Haddad'a, Basra'daki kardeşlerinden içinde 3 yüz altın dinar olan bir kese getirirler. O da keseyi hemen Müzeyyin'e götürür ancak Müzeyyin bunu kabul etmez ve "Allah'ın rızası için yapılan işin mükâfatını alacak değilim." der (Selvi 2017: 660).

Haris-i Musahibi (ö. 243/857) zengin bir ailenin çocuğu imiş. Ancak içine haram karışmış olabileceği şüphesiyle babasından miras kalan hiçbir şeyi almamış. Musahibi, içinde şüphe bulunan bir yiyeceğe elini uzattığında parmağındaki bir damar harekete geçip atmaya başlamış. Musahibi, hemen o şeyi yemekten geri çekilirmiş. Haram şüphesi olan lokma, Musahibi'nin boğazından geçmezmiş (Selvi 2017: 80-82).

Bayezid-i Bistami'ye "Nefsinin senden gördüğü muamelenin en hafifi ne idi?" şeklinde bir soru sorulur. O da "Bir defasında nefsimi taat cinsinden hayırlı bir işe çağırdım, nefsim yanaşmadı. Ben de onu bir sene su içmekten uzak tuttum." diye cevap verir (Selvi 2017: 90).

Ebu Ali Ruzbari Fırat yakınından geçerken canı balık çeker. Tam o esnada su, onun tarafına bir balık fırlatır. Bir adam da ileri atılarak "Ey Ruzbari, bunu senin için kızartayım mı?" der. Böylece Ruzbari gönlünden geçtiği şekilde balığı yer (Selvi 2017: 677).

Rivayete göre Ubbâd b. Bişr ile Üseyd b. Hudayr, karanlık bir gecede Hz. Peygamber'in huzurundan çıkıp evlerine giderken ellerindeki asanın ucu bir lamba gibi yanmaya başlar. İlahi bir lütufla yollarını bulur ve evlerine varırlar (Selvi 2017: 654-655).

Şeyh Ebu Said, mürşidi olan Ebu Hasan Harakani'yi ziyarete gider. Harakani'nin evinde bir iki arpa yufkasında başka şey yoktur. Harakani, hanımına yufkaların üzerini örtmesini ve elini örtünün altına sokup yufka almasını söyler. Örtüyü kesinlikle kaldırmaması hususunda ise uyarır. Harakani'nin hanımı denileni yapar. Örtünün altından sayısız yufka alınmasına rağmen yufka bitmez. Kadın en sonunda merak edip örtüyü kaldırır ancak örtünün altında hiçbir şey yoktur. Harakani "Eğer örtüyü kaldırmasaydın kıyamete kadar yufka alsan yine bitmeyecekti." diyerek kerametini izhar eder (Uludağ 2005: 798).

3. Zaman ve Mekândan Münezzeh Olma

Bu konuda dikkate alınması gereken en önemli referans, Hızır-İlyas telakkisi olmalıdır. Kur'an'da Hızır ismi kullanılmaz ancak Hz. Musa'nın bulunduğu "ilm-i ledün" sahibi kişinin Hızır olduğu iddia edilir. Pek çok dinde farklı adlarla anılsa bile Hızır benzeri kahramanlar¹ görmek mümkündür. Hristiyanlıktaki Noel Baba

¹ Ahmet Yaşar Ocak, Hızır kıssasının eski Doğu efsanelerinden esinlenerek oluşturulduğunu söyler. Ocak'ın ilk araştırmacılarından derleyerek izah ettiği bu kaynaklar; Gılgamış Destanı, İskender kıssası ve Tevrat'ta geçen Elijah/İlyas efsanesidir. Hızır telakkisi bu üç anlatıdan gelişmiştir (Ocak 2012: 52-58)

inancı da zaman ve mekândan bağımsızlığın örneğidir. Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet'te buna benzer örnekler görmek mümkündür.

a. Hristiyan Azizlerden Örnekler

Kral Hirodes, Aziz Petrus'un İncil'i duyurma konusundaki çabalarından ve insanların Petrus'a teveccühünden rahatsız olur. Buna engel olmak amacıyla Mayasız Ekmek Bayramı'nda Petrus'u tutuklatıp hapse attırır. Petrus'u halkın önünde yargılamak niyetindedir. Petrus, Kralın kendisini yargılayacağı günden bir gün önce zincirlerle bağlı olarak iki askerin arasında uyumaktadır. Kapıda nöbetçiler de vardır. Rabbin meleği o sırada Petrus'a görünür. Petrus, hayal gördüğünü zannederken melek ona hemen kalkmasını söyler. Petrus'un bileklerinde takılı olan zincirler düşer. Petrus, kendisine yol gösteren melek ile birlikte dışarı çıkar. Nöbetçilerin yanından geçerken nöbetçiler onu görmezler. Demir kapıya geldiklerinde kapı kendiliğinden açılır ve Rabbin meleği ile Petrus dışarı çıkar. Biraz ilerledikten sonra melek kaybolur. Petrus o zaman görmüş olduklarının hayal olmadığını anlar. Rabbin, kendisine yardım ederek zindandan kurtardığını anlayan Petrus, Rabb'e hamd eder (İncil 'Elçilerin İşleri' 12/1-11).

Aziz Antuan, Paskalya günü Limoges Katedrali'nde vaaz ederken bir anda olduğu gibi donar ve bir süre o şekilde bekler, sonra vaazına devam eder. Cemaat bir şey sormaz ancak birkaç saat sonra keramet ortaya çıkar. Antuan, Limoges'te vaaz ederken aynı anda başka bir kilisede ilahi söylemiştir. Bu duruma iki kilisedeki herkes şahit olmuştur. Antuan, zaman ve mekândan bağımsız hareket etmiştir (Colasanti 1988: 23-24).

Aziz Fransua, Arles'te vaaz eden Aziz Antuan'ın meclisinde görünür. Oradaki rahipleri kutsayan Fransua, hemen ardından meclisi terk eder. Fransua toplantının yapıldığı yerden çok uzaktadır ancak aynı anda iki yerde de bulunmuştur (Colasanti 1988: 24-25).

b. İslam Evliyasından Örnekler

Sefere çıkan bir topluluk, başlarına bir iş geldiğinde kurtulmak ve belaları def etmek için ne yapmaları gerektiğini Ebu Hasan Harakani'ye (ö. 425/1033) sorar; o da "Bela geldiğinde beni istimdad ediniz." der. Bu cevap, sefere gidenlerin hoşuna gitmez. Topluluk yola çıkar ancak eşkıya önlerini keser. Seferdekilerden biri derhâl şeyhi hatırlar ve insanların gözleri önünde, kervandaki malıyla birlikte gözden kaybolur. Diğerleri bu duruma şaşırırlar. Bir zaman sonra kervandaki diğer kişiler soyulmuş vaziyette şehre geri döner. Şeyhi hatırlayıp gözden kaybolan adam ise selamettedir ve şehirde dolaşmaktadır. Soyulan topluluk bu durum karşısında hemen şeyhin huzuruna varıp hakikati sorar "Biz o durumda Allah'ı andık ama işimiz yoluna girmedi. Bir arkadaşımız ise seni andı ve onun işi görüldü." derler. Şeyh Ebu Hasan Harakani "O arkadaşınız beni çağırdı, gelip onu kurtardım. Siz Allah'ı mecazi olarak yardıma çağırdınız ve kurtulamadınız; Ben ise -benden yardım

isteyen kişi adına- Allah'ı hakikat olarak çağırdım. Siz Ebu Hasan'ı zikrediniz. O ise sizin için Allah'ı zikreder. Böylece işiniz görülür." şeklinde cevap verir (Uludağ 2013: 796). Yine bir gece melekler, Hasan Harakanı'yi semaya çıkarır. Orada dört büyük meleği de görür. Ardından cehennem dibine iner ve cehennem ile konuşur (Uludağ 2013: 851).

Bir mürit, âlemin kutbunu görmek için dua eder. Lübnan dağında bir yerde bir cenaze görür fakat cemaat namaz kılmamaktadır. Mürit, toğluluğa beklemelerinin sebebini sorunca topluluktan "Âlemin kutbunu bekliyoruz. O gelip namazı kıldırarak." cevabını alır. Kutup gelince adam kendinden geçer ve kutbu göremez. Vakit namazında kutbun tekrar geleceğini öğrenen adam, oradaki topluluktan ricada bulunur ve "Allah için kutba söyleyin beni Harakan'a götürsün!" diyerek bekler. Kutup gelince mürit elini kutba uzatır ve bir dehşetli hâle düşer. Gözünü açan mürit, kendisini kutup ile birlikte Rey çarşısında bulur. Kutup, bu sırrı tutması hususunda müridi uyarır (Uludağ 2013: 797).

Muhammet b. Mansur-ı Tusi, Maruf-ı Kerhi'yi ziyaret eder. Mansur, ertesi gün Maruf-ı Kerhi'yi tekrar ziyaret eder. Ancak Maruf'un yüzünde önceki gün olmayan bir çizik vardır. Mansur-ı Tusi, Allah'ın adını vererek Maruf'a yaranın nasıl olduğunu sorar. Maruf-ı Kerhi, Allah adının verilerek sorulmasına binaen "Sabah namazını burada kıldım, ardından Allah'ın evini tavaf etmek istedim ve Kâbe'ye gittim. Tavaftan sonra zemzem kuyusundan su içmek için o tarafa yöneldim. O sırada ayağım kaydı ve yüzümü kapıya çarptım. Yaranın sebebi budur." şeklinde cevap verir (Selvi 2017: 676).

Ebu Âsım Basrî, Haccâc'ın zulmünden nasıl korunduğunu "Haccâc, beni yakalamak için geldiğinde odamda idim. Kapı çalınca kapıyı açtım. Adamlar içeri girince kendimi havada bir defa fırlattım. Bir de baktım ki Mekke'de Ebu Kubeys dağında idim." şeklinde anlatmıştır (Selvi 2017: 672).

Habib-i Acemi, tevriye² günü Basra'da görülür, arefe günü ise Arafat'ta görülür. Bunca uzun mesafeyi tayy-ı mekân yoluyla gittiği rivayet edilir (Selvi 2017: 671).

Yahya b. Said adlı salih bir kul vardır. Merdiveni olmayan yüksekçe bir odada ibadet etmektedir. Taharet ve temizlik yapmak istediği zaman odanın kapısına gelir ve "La havle ve lâ kuvvete illâ billâh!" diyerek havada yürür ve aşağı iner. İhtiyacını gördükten sonra da aynı şekilde yukarı çıkar (Selvi 2017: 670).

Mevlana Celaleddin-i Rumi (ö. 672/1273) küçük bir çocuk iken bile akranlarından farklıdır. Arkadaşlarıyla gökler ve melekut âlemi hakkında konuşurken topluluğun gözü önünden kaybolur. Diğer çocuklar bu durum karşısında feryat ederler. Biraz sonra Mevlana, benzi atmış şekilde beliriverir. Orada bulunan çocuklara "Sizinle konuştuğum anda yeşiller giymiş bir topluluk beni sizin aranızdan aldı. Bana

²Kurban arifesinden bir gün öncesine denir.

felekleri, tabakaları ve burçları dolaştırarak ruhlar âlemini gösterdiler. Siz bağırınca da beni geri getirdiler.” diyerek zaman ve mekândan bağımsız hareket ettiğini anlatır (Yazıcı 2012: 118).

4. Gelecekte Haber Verme-Kalpteki Niyete Vâkıf Olma

Âl-i İmran suresinin 179. ayetinde “Allah, müminleri (şu) bulunduğunuz durumda bırakacak değildir; sonunda murdarı, temizden ayıracaktır. Bununla beraber Allah, size gaybı da bildirecek değildir. Fakat Allah, elçilerinden dilediğini ayırt eder. O hâlde Allah’a ve peygamberlerine iman edin! Eğer iman eder, takva sahibi olursanız sizin için de çok büyük bir ecir vardır.” buyrulur. Ayrıca Kehf suresinin 60-82. ayetleri, Hz. Musa ile Allah’ın ilim lütfettiği salih bir kul (Hızır olduğu kabul edilir) arasında geçen hadiseyi anlatır ki Hızır, Kur’an’daki kıssada anlatıldığı üzere, gelecekte yaşanacak şeyleri görebilmektedir. Hızır’a Allah katından bahşedilen bu ilme “ilm-i ledün” denilmektedir. Gelecekte haber verme ile ilgili menkıbelerin kaynağı, bu kıssa olmalıdır. İnsanların dinî önder kabul ettiği evliya ve azizlere bu gibi kerametler yakıştırmaları, o kişiyi yüceltmek ve yaptığı şeyleri meşrulaştırmak maksadıyladır.

Eski Türk inanışlarına bakıldığında ise benzer durumlarla karşılaşmak mümkündür. Örneğin Uygurlar, sihirbazlığı iyi biliyor ve kendi büyücülerine “kam” adını veriyorlardı. Bu büyücüler “Şeytanlar bize bağlıdır ve ne olup biterse gelip haber verirler.” diyorlardı. Onlara göre kendileri, olmuş ve olacak her şeyi bilmekte ve ona göre tedbir alabilmekteydi (Ögel 2010: I/76). Bu inançların İslam’ın kabulüyle birlikte veli tipine aktarılması gayet doğaldır. Benzer bir aktarımın Hristiyan azizler için gerçekleşmiş olması da yadsınamaz.

a. Hristiyan Azizlerden Örnekler

Hananya adında bir adam kendi mülkünü satıp bir kısmını kendine saklayarak geri kalanını elçilere getirir. Bu durumdan karısı Safira’nın da haberi vardır. Petrus, Hananya’ya yapmış olduğu bu davranışı ile Şeytan’a uyduğunu söyleyerek ona “Tarla zaten senin mülkün idi. Paranın tamamını da kendin için harcaydıydın. Böyle bir düzen kurup yalan söylemene ne gerek vardı?” dedi. Adam bu sözler üzerine kendinden geçer ve yere yığılarak can verir. Petrus, Hananya’nın karısı Safira’ya da paranın bir kısmını gizlediklerini söyler. Kocasının öldüğünden ve olanlardan haberi olmayan Safira da Hananya gibi yere düşerek ölür (İncil ‘Elçilerin İşleri’ 5/1-10).

Aziz Avgin, Doğunun Patriği’ni uyarması için Aziz Milos’u gönderir. Çünkü Katoliklerin Suriye’deki lideri olan Patrik adaletli değildir. Ancak Avgin Milos’u göndermeden evvel ona “Gidip patriği tüm kusurlarından dolayı uyaracaksın ancak o seni dinlemeyecek. Tanrımız da onu cezalandıracak.” diyerek olacakları haber verir. Ayrıca Avgin, Aziz Milos’un bu görevden sonra şehit olacağını ve İsa Mesih’e kavuşacağını da bildirir (Garıs 2013: 40).

Aziz Milos, tebliğini gerçekleştirdikten sonra şehrin yöneticisi olan iki aziz tarafından kılıç darbeleriyle öldürülür. Milos ölmeden önce "Bana bunu yaptığınız için yarın bu saatte ikiniz birbirinizi öldüreceksiniz. Rab, sizi birbirinize öldürtecektir." der ve ruhunu teslim eder. Bir gün sonra ava giden iki kardeş, bir ceylanın peşine düşerler. Ceylanın biri sağında biri solunda iken ikisi de ok atar. Attıkları oklar, birbirlerine isabet eder ve ikisi de oracıkta ölür (Garis 2013: 42).

Aziz Avgin, İdil şehrindeki rahiplere gelecekte haber verir. Perslerin gelip İdil'i işgal edeceğini ve birçok rahibi esir alacağını söyler. Çoğu rahibin de Modoy dağlarında şehit edileceğini bildirir. Bir müddet sonra Pers kralı Şapur bölgeyi işgal eder ve Avgin'in dediği her şey gerçekleşir (Garis 2013: 53).

Aziz Sütuncu Simeon, ileride olabilecek hadiselerle dair de birtakım kerametler de gösterir. İnsanları kıtlık, hastalık gibi durumlara karşı uyarır. Hatta Simeon, kendisine hasım olan birinin öleceğini on beş gün öncesinden haber verir (Ayıkıt, 2012: 92-93).

Aziz Godric, onu her gün kaç kişinin şikâyet edeceğini önceden bilirmiş. Yanına gelen kişilerin aklından geçenleri ve niyetlerini anlarmış (Polat 2008: 208).

Aziz Fransua, Giacoma adlı bir kadına ilahi bir sevgiyle bağlanır. Bu kadın asil ve azize biridir. Fransua, kendisinin öleceği günü İsa Mesih'ten haber alır ve Giacoma'ya mektup yazarak cumartesi gününden önce kendisini görmeye gelmesini ister; cumartesi gününden sonra ölmüş olacağını haber verir (İannitto 2002: 114).

Aziz Antuan, bir grup eretik tarafından zehirlenmek istenir. Etine zehir katılmış bir kekliği Antuan'a ikram ederler. Antuan, eretiklerin kalbinden geçeni bilir ve zehirlenmek üzere olduğunu anlar, kekliği yemez (Colasanti 1988: 18-19). Bir kadına mektup gelir ve oğlunun öldüğü bildirilir. Kadın o esnada Antuan'ın vaazını dinlemektedir. Durumu gören Antuan, kadını teselli eder ve oğlunun ölmediğini bildirir. Kadına oğlunun evde olduğunu söyler. Kadın eve gidince oğlunu sağlıklı şekilde bulur (Colasanti 1988: 27-28).

b. İslam Evliyasından Örnekler

Hamza b. Abdullah Alevi, Ebu Hayr-ı Tinati'nin yanına gider. Alevi'nin niyetinde selam verip bir müddet oturmak ve bir şey yemeden çıkıp gitmek vardır. Düşüncesine uygun şekilde Tinati'nin yanından ayrılan Alevi, bir müddet yürüdüktan sonra ardından birinin koşarak geldiğini görür. Tinati'nin bir müridi elinde bir tabakla gelir ve "Ey genç, al bunu ye; şu anda verdiğin kararın hükmünden çıkmış oldun, artık yiyebilirsin." der. Tinati, ferasetle Alevi'nin niyetini bilir (Selvi 2017: 656-657).

Ebu Muhammet Cafer Hıza, Ebu Ömer-i İstahri'den edep ve terbiye almaktadır. Cafer'in aklına sorular takılınca zaman zaman İstahr'a gelir. Çoğu kez, Cafer soru sormadan Ebu Ömer-i İstahri cevabı verir. Hatta Cafer bazen İstahr'a gidemez, bu

durumda Cafer'in kafasına takılan şeyler manevi âlemde İstahri tarafından cevaplanır (Selvi 2017: 670).

Ebu Yakub Susi, Mekke'de iken bir müridi Susi'nin yanına gelir ve "Ey üstad, ben yarın öğlen öleceğim. Şu altınları al da yarısıyla bana mezar kazdır. Diğer yarısı ile de beni kefenle!" der. Genç mürit, dediği zamanda vefat eder (Selvi 2017: 685).

Konya'da Fahrunnisa namıyla bilinen salih bir kadındır. Kadın, Mevlana'nın sohbetlerinde bulunurdu; Mevlana da onu ziyaret etmeyi ihmal etmezdi. Fahrunnisa, Hacc'a gitmeyi düşünür ancak bu fikrini şeyhi Mevlana'ya danışıp icazet almayı uygun görür. Fahrunnisa kalkıp Mevlana'yı ziyarete gider ancak henüz mevzuyu açmadan Mevlana "Çok iyi bir niyet ve mübarek bir yolculuktur. Belki biz de sizinle birlikte oluruz." diyerek keramet gösterir (Yazıcı 2012: 259).

Abdülkadir Geylani, çarşıda gezerken haşlanmış yumurta satan bir adama rastlar. Oradan geçenlerden birkaçı gönüllerinden "Keşke bu yumurtalar pişmemiş olsaydı da içlerinden civciv çıksaydı." diye geçirirler. Geylani duruma hâl ile vâkıf olup adamların gönlündekileri gerçekleştirir ve haşlanmış yumurtalarda civciv kıpırtıları görüldü. Bu esnada bir başka veli duruma vâkıf olur ve müridi vasıtasıyla Geylani'ye göndererek "Siz burada misafir olarak bulunuyorsunuz. Keramet göstermeniz uygun değildir." mesajını iletir. Geylani ise gelen müride "Yaratıklar, Allah'ın tasarrufundadır. Allah bunu bize bahsetti, bu durum bizden değildir. Hem git müridine de ki ölüm meleği onun canını almaya geldi." der ve elçi olarak gelen müridi gönderir. Geylani'nin mesajını alan veli zat, oracıkta ruhunu teslim eder (Seratlı 2010: 83-84).

5. İftiraya Uğrama, Masumiyetin İspatı İçin Eşyanın ya da Canlıların Dile Gelmesi

Allah'ın dinini tebliğ eden her peygamber, yalancılıkla suçlanmış ve ona iftiralar atılmıştır. Ancak sonunda bütün peygamberler Allah tarafından doğrulanmış, iftiranın çok büyük bir günah olduğu ayetlerle bildirilmiş ve birçok kavim bu azgınlıkları yüzünden helak edilmiştir. Bu noktada iki hadise ise özellikle dikkat çekmektedir.

İlki Hz. Meryem hakkındadır. Kur'an'da Hz. Meryem'in iftiraya uğraması ve henüz beşikte olan Hz. İsa'nın mucize eseri konuşması "Nihayet onu (kucağında) taşıyarak kavmine getirdi. Dediler ki: 'Ey Meryem! Hakikaten sen iğrenç bir şey yaptın. Ey Harun'un kız kardeşi! Senin baban kötü bir insan değildi; annen de iffetsiz değildi.' Bunun üzerine Meryem çocuğu gösterdi. 'Biz, beşikteki bir sabi ile nasıl konuşuruz?' dediler. Çocuk şöyle dedi: 'Ben, Allah'ın kuluyum. O, bana Kitab'ı verdi ve beni peygamber yaptı.'" (Meryem 27-30) ifadeleriyle anlatılır.

Kaynaklık edebilecek bir diğer hadise ise Hz. Peygamber'in hanımlarına atılan iftirayla ilgilidir. "(Peygamber'in eşine) bu ağır iftirayı uyduranlar şüphesiz sizin

içinizden bir gruptur. Bunu kendiniz için bir kötülük sanmayın, aksine o, sizin için bir iyiliktir. Onlardan her bir kişiye, günah olarak ne işlemişse (onun karşılığı ceza) vardır. Onlardan (elebaşılık yapıp) bu günahın büyüklüğünü yüklenen kimse için de çok büyük bir azap vardır. Bu iftirayı işittiğinizde erkek ve kadın müminlerin, kendi vicdanları ile hüsnüzanda bulunup da: 'Bu, apaçık bir iftiradır.' demeleri gerekmez miydi?" (Nur 11-12) ayetleri ve devamında yer alan birkaç ayet, iftira hadisesini ve Peygamber eşlerinin temize çıkarılmasını anlatır. Tabii bu konuyla ilgili menkıbelerin kaynağını bu iki hadiseyle sınırlamak, eksik olacaktır.

a. Hristiyan Azizlerden Örnekler

Kendisiyle aynı adı taşıyan bir zangoç, Mor Efrem'i kıskanmaktadır. Zangoç Efrem, bir kızla zina eder; zina ettiği kıza tembihler ve iş ortaya çıkarsa kendisine Mor Efrem'in tecavüz ettiğini duyurmasını ister. Kız da öyle yapar; Efrem ise kınanmaya aldurmaz ve af diler. Mor Efrem, doğan çocuğu bir ayin esnasında göğe doğru kaldırır ve doğan çocuğa hakikati söylemesini emreder. Çocuk da dile gelir ve babasının Mor Efrem değil Zangoç Efrem olduğunu söyler (Akyüz 2012: 21-22).

b. İslam Evliyasından Örnekler

Kuşeyri, Rahip Cüreyc zamanında İsrailoğullarından bir çocuğun beşikte konuştuğuna dair olayı Hz. Peygamber'in hadisi olarak nakleder. "Cüreyc, namaz kılariken annesi ona seslenir ancak o namazı bozmadan devam eder. Annesi ise duruma sinirlenir ve 'Fahişelerin yüzünü görmeden ölmeyesin!' diye beddua eder. Bir müddet sonra bir fahişe, Cüreyc'i fitneye düşürmek için ona musallat olur. Cüreyc'i baştan çıkaramaz ancak Cüreyc'in ibadethanesinin köşesinde yatıp kalkan çobanı baştan çıkarır ve çobanla zina eder. Fahişe, çobandan bir çocuk doğurur ve 'Bu çocuk, Cüreyc'dendir.' diye haber yaymaya başlar. Bunu duyan ahali, Cüreyc'in ibadethanesini yıkar ve onu ayıplar. Cüreyc ise eliyle bebeği dürter ve 'Ey çocuk, senin baban kimdir?' der. Bebek ise 'Babam, şu çobandır.' diyerek hakikati ortaya çıkarır. Halk, Cüreyc'den af diler ve ibadethanesini tekrar inşa eder." (Selvi 2017: 650-651).

6. Savaş Esnasında Savaşın Seyrini Değiştirme ya da Düşmanı Dağıtma

Kaynak metinlere bakıldığında; mitoloji, masal, efsane ve destan kahramanlarının hemen hepsinin ortak özelliğinin en iyi savaşçılar olması ve savaşların seyrini tek başlarına değiştirebilmesidir. Buna benzer menkıbelerin pek çok farklı kaynağının olması muhtemeldir.

Kutsal metinler dikkate alındığında ise Hz. Davut'un başından geçen savaşlar, bu türlü menkıbelerin temel kaynağı olmalıdır. Tevrat'ta (Tevrat, I. Samuel: XVII/1-58) Davut Peygamber'in, Golyat'ı basit bir sapan taşıyla yenmesi hadisesi ayrıntılı şekilde anlatılır.

Kur'an'da aynı hadise "Sonunda Allah'ın izniyle onları yendiler. Davud da Calut'u öldürdü. Allah, ona (Davud'a) hükümdarlık ve hikmet verdi, dilediği ilimlerden ona öğretti. Eğer Allah'ın insanlardan bir kısmının kötülüğünü diğerleriyle savması olmasaydı elbette yeryüzü altüst olurdu. Lakin Allah, bütün insanlığa karşı lütuf ve kerem sahibidir." (Bakara 251) ayetiyle aktarılır.

a. Hristiyan Azizlerden Örnekler

Nusaybin, Persler tarafından işgal edilir. Surlar yıkılır; ancak Mor Yakub ve Mor Efrem'in duaları ve işçileri motivesiyle bir gecede onarılır. Pers ordusunun çok kalabalık olduğunu gören Mor Efrem, Rabb'e niyaz eder. Dua etmeye başlamasıyla gökyüzünde sinek ve sivrisinek bulutları belirir. Sinekler, Pers ordusundaki asker, at ve filleri sokmaya başlar. Filler ordu içindeki askerleri ezer; atlar binicilerini sırtlarından atar ve Pers ordusu dağılıp bozguna uğrar (Günel 1970: 141; Akyüz 2012: 23).

Şapur'a bağlı Pers Orduları Aziz Avgin'in yaşadığı şehri yağmalar. Askerler, şehri yağmaladıktan sonra yağma için manastırın yolunu tutar. Durumu öğrenen Aziz Avgin, hemen dua etmeye koyulur. Ardından esasına yaslanır ve askerlere doğru bakarak haç işareti yapar. O anda kapkara bir bulut askerlerin etrafını kaplar ve askerler birbirlerini dahi göremez. Pers askerleri akşama kadar bu sis bulutunun içinde bocalar. Askerlerin acı çektiğini gören Avgin, askerlerin buluttan kurtulup gitmeleri için Tanrı'ya dua eder. O anda karanlığın içinden çöle doğru bir kapı açılır ve askerler kaçıp gider. Sonrasında Şapur'un ordusu şehri almayı başaramaz; şehir ve rahipler Avgin'in sayesinde kurtulur (Garis 2013: 55-57).

b. İslam Evliyasından Örnekler

İslam ordusu Rum'da düşman karşısında zor durumda kalır. Hezimet yakın olduğu vakit "Yâ Bayezid-i Bistami! Yetiş!" diye bir ses duyulur. Hemen ardından Horasan tarafından bir ateş görünür ve düşman ordusu korkarak kaçır (Uludağ 2013: 248).

Şeyh Ebu Hasan Harakani, Sultan Mahmud'la görüşür. Harakani, Sultan Mahmud'a nasihat ettikten sonra kendi gömleğini hediye eder. Sultan Mahmud oradan ayrılıp gazaya çıkar ancak savaş esnasında Mahmud'un içini bir korku sarar. Atından inen Mahmud, yere kapanır ve "Elimdeki gömleğin sahibinin hatırına beni muzaffer eyle, ben de elde ettiğim tüm ganimeti dervişlere vereceğim." diye dua eder. Tam o esnada küffar tarafından bir toz duman fırtınası kopar. Kargaşa ve duman arasında bir şey göremeyen küffar askeri birbirini kılıçtan geçirir ve dağılıp gider (Uludağ 2013: 804).

Mevlana, kırk gün boyunca anlaşılmaz şekilde davranır. Kırk günün sonunda eski müritlerinden birinin tavlasından bir at alan Mevlana, sabah ata binerek gözden kaybolur. Akşam geç vakitte döner. At ise perişan hâledir. Aynı olay üç gün tekrar

eder. Bu olaydan birkaç gün sonra Şam tarafından bir kervan gelir. Kervandakiler, Moğol hakanı Hülagü Han'ın birkaç gün önce Şam'ı kuşattığını ancak Mevlana'nın gelerek Moğol askerlerini kırdığını söylerler (Yazıcı 2012: 130-131).

Ankara Savaşı'ndan sonra Timur'un ordusu Bursa önüne gelip konaklar. Bu kuşatma esnasında Bursa halkı yiyecek sıkıntısı çekmeye başlar. Halk Emir Sultan'a gelerek yardım ister. Emir Sultan bir kişiyi Timur'un ordusuna yollar ve "Orada şöyle eşkâlde biri vardır bizi sever. Ona Müslümanların sıkıntıda olduğunu ilet. Göçmezler mi acaba, diye sor!" diye buyurur. Timur'un ordusundaki bu zat "Buraya geleli epey oldu, artık göçme vaktidir." diyerek elindeki iğneyi kutuya koyar. O andan itibaren orduda toparlanma ve göç hazırlığı başlar (Yılmaztürk 2001: 53-54).

7. Gaibî Bir İlham ya da Emirle Eser Yazmaya Başlama

Bu konunun ilk muhatapları peygamberler olmuştur. Kutsal metinlerin hepsinde Allah, ayetleri kendisinin vahyettiğini bildirir. Dinî propaganda maksadı ve inanç bağlılığı noktasında; bir mürit, kendine mürşit seçtiği kişiyi yüceltmek ve mürşidin tebliğ için yazdığı eserin kıymetini artırmak amacını mutlaka taşır. Mürşidin eserindeki hükümleri ilahi veya gaibî kaynağa bağlamak, bu amacın gerçekleşmesi adına en etkili çözüm olacaktır. Dinî konularda eser kaleme alan pek çok âlim de eserlerini yazma maksatlarını açıklarken benzer argümanlar kullanır. İslami sahada en meşhur örnek, Mevlana ve *Mesnevi'si* hakkında olandır.

a. Hristiyan Azizlerden Örnekler

Urfa'ya yerleşen Nusaybinli Mor Efrem, bir hamamda çalışmaya başlar. Putperestlerle münakaşalara giren Efrem, bir gün çarşıda bir rahiple karşılaşır. Mor Efrem, karşılaştığı rahiple diyalogundan sonra Urfa'nın batısındaki dağda inzivaya çekilir ve Asona adındaki bir rahiple arkadaş olarak züht hayatı yaşamaya başlar. Bir gün, Efrem hücrelerinden dışarı çıktığı vakitte Allah'ın vazifeli meleği elinde bir defter ile gelir. Orada bulunan rahiplere "Bu defteri kime vereyim?" diye sorar. Rahiplerin saydığı isimleri kabul etmeyen melek, bu işe Süryani Mor Efrem'in layık olduğunu söyler ve gider. Bu duruma şahit olan rahip, bir sabah Mor Efrem'in odasına gittiğinde Mor Efrem'in Hz. Musa'nın ilk kitabını tefsir ettiğini görür. Efrem'in birinci kitabı bitirdiğini ve ardından da ikinci kitaba başladığını gören rahip bu olaya şaşırır (Günel 1970: 139; Akyüz 2012: 25).

Assisli Fransua (Francesco), bir rüya görür. Rüyada küçük ekmek kırıntıları toplar ve bunları etrafındaki aç rahiplere sunmak ister. Ancak bu esnada kırıntılar toz gibi dağılıp gider. O esnada yücelerden bir ses "Tüm kırıntıları derle ve tek bir ekmek hasil et; böylece kim yemek isterse ona yedir!" diye hitap eder. Uyanınca rüyasını yorumlamakta zorlanan Fransua, yardım için Tanrı'ya dua etmeye başlar. Dua esnasında göklerden inen kutsal ses "Dün geceki ekmek kırıntıları İncil'in sözleridir. Ekmek ise kuraldır." der. Fransua bu hadiseden sonra rahipler için *Kural Kitabı'nı* yazar (İannitto 2002: 18).

b. İslam Evliyasından Örnekler

Abdülmecid Sivasi (ö. 1049/1639), rüyasında Mevlana Celaleddin-i Rumi'yi görür. Mevlana, rüyada Sivasi'ye *Mesnevi'*ye şerh yazmasını telkin eder. Abdülmecid Sivasi, bu işin kendi haddi olmadığını beyan eder. Mevlana, bu iş için hâl sahibi biri gerektiğini söyleyip Sivasi'ye ısrar eder. Sivasi bir-iki gün bu işi ihmal eder. Birkaç gün sonra tekrar rüya gören Sivasi, rüyada Mevlana'dan azar işitir ve "Biz, sizi şimdi topuzla ikaz ederiz." şeklinde bir ikaz alır. Sabah padişah fermanıyla *Mesnevi'*ye şerh yazması emredilir. Gelen fermanla padişah, kendisinin de bunu yazdırmakla vazifelendirildiğini bildirmektedir (Yılmaztürk 2001: 105-106).

İsmail Hakkı Bursevi (ö. 1137/1725) *Rûhu'l-beyân* tefsirini yazma sebebinin şöyle izah eder: "Manevi pederim Muhyiddin-i Arabi hazretlerinin delâletiyle bir gün rüyamda Resulullah'ı gördüm. Resulullah lutfedip sırtımı sıvazladı ve tatlı bir ifade ile ümmet için bir tefsir yazmamı emir buyurdu. Ben de Resulullah'ın ruhaniyetinden istimdat ederek üç ciltlik bir tefsir yazdım." (Yılmaztürk 2001: 128).

8. Sırrı Gizlemek İçin Süfli Bir Hayat Sürme-Münzevi Yaşama

Bu tür menkıbelerin kaynağının Budizm olduğu rivayet edilir. Rivayete göre; vaktiyle Mo-t'ien-lo adında bir krallık ve bu krallığın Nan adında bir padişahı vardır. Okuyup tefekkür etmek yoluyla ilahi güçlerle irtibat kuran bu kral, dünyadaki her şeyin bir gün yok olacağını anlar. Kendisini nasıl koruyacağını düşünen Nan, sonunda her şeyi bırakıp krallığını terk eder ve rahip kıyafeti giyerek yollara düşer (Ocak 2010: Ek VII).

a. Hristiyan Azizlerden Örnekler

Nusaybinli Mor Efrem hep yamalı elbise giyer, tıraşsız dolaşır ve her zaman hüznü bir ifadeye sahiptir. Efrem Urfa'ya döndükten dört yıl sonra, Mor Baseliyos iki talebesini rütbeleri yükselsin diye Mor Efrem'i ziyarete gönderir. Baseliyos, öğrencilerine "Urfa'ya girdiğinizde yamalı elbise giyen o öğretmeni arayın ve onu bulduğunuzda buraya getirin. O her ne kadar kendini hakir gösterse de onu bırakmayın ve bana getirin!" der. İki talebe Urfa'ya vardığında Mor Efrem'i sorarlar. Oradakiler Efrem'i gösterir. Talebeler ise gösterilen bu meczup ve pespaye kişinin, bahsi geçen büyük zat olamayacağını düşünerek hiç muhatap olmadan geri döner. Talebeler durumu Baseliyos'a bildirdiğinde Baseliyos "O, paha biçilemez bir mücevherdir. Bu âlem onun değerini bilmiyor. O, tekâmüle erişendir, bilgedir, ruhani filozoftur, bilimlerle donatılmıştır ve Allah'ın sevdiği bir zattır." şeklinde Efrem'i över (Akyüz 2012: 36).

Aziz Avgin'in yaptıkları ve kerametleri halk arasında yayılınca kendisi durumdan rahatsız olur ve tanınmadığı bir memlekete gitmek için bulunduğu yerden ayrılır. Abo Fahum manastırına sığınır ve kendini hiçbir şekilde oradakilere tanıtmaz. Sıradan bir rahip olarak münzevi şekilde yaşamaya başlar. Diğer sıradan

rahiplerle birlikte haftalık işler yapar; ekmeği pişirir, temizlik yapar ve günlerini geçirir (Garıs 2013: 6).

Assisili Francesco haftalarca hatta aylarca mağaralara çekilerek orada dua ederdi. Bu münzevi hayatın neticesi olarak Tanrı ona olağanüstü görüntüler ve dinsel deneyimler bağışladı. Hayatının sonuna doğru, vücudunda İsa'nın yaralarının izi olan stigmatlar yani işaretler belirdi (Michel 1992: 151).

b. İslam Evliyāsından Örnekler

İslam evliyaları arasında buna benzer anlatıların en meşhuru Veysel Karani'ye aittir. Hz. Muhammet'in (sav) övgülerine mazhar olan bu zat, Yemen'de yaşamış ve ölmüştür. Rivayetlere göre deve çobanlığı yaparak geçimini temin ederdi ve etrafındakiler tarafından hakir ve ahmak biri olarak görülürdü. Hiç gülmezdi, üstü başı perişan hâldeydi (Uludağ 2013: 71-76).

Zünnun-ı Mısri, Mısır halkının çoğu tarafından zındık olarak bilinir, yaşadığı süre boyunca halk tarafından aşığılanır. Hâlini gizler, hâli, kendisi ölene kadar anlaşılmaz (Uludağ 2013: 201).

İbrahim Edhem'e yürüdüğü züht yolunda bu güne kadar kendisini neşelendiren bir hadise olup olmadığını sorarlar. O da evet deyip başından geçen bazı hadiseleri "Bir kere gemiye binmişim. Elbiselerim eskiydi ve saçlarım uzundu. Gemidekilerden biri benimle alay eder saçlarımı çekerdi, enseme tokatlardı. Bu durumda nefsimin hak ettiğini düşünüp neşelendim. Ardından gemi fırtınaya kapıldı. Geminin yükünü hafifletmeye uğraşıyorlardı. En lüzumsuz şeylerden biri olarak beni gördüler ve denize atmak istediler. Tam bu esnada fırtına durdu. Beni atmaktan vazgeçtiler. Ben de nefsimin hak ettiğini bulduğunu görüp neşelendim. Bir diğer seferde mescide gitmişim. Çok zayıftım ve üstüm başım eskiydi. Orada bulunanlardan biri beni hırsız sandı; ayaklarımdan tutup beni sürüklemeye başladı. Başımı merdivenin basamaklarına vurdukça başımdan kanlar akıyordu. Bir başkası da üzerime işedi. Bu esnada yine nefsimin yine müstahakkını bulduğunu görüp neşelendim." şeklinde anlatır (Uludağ 2013: 178-179). Edhem, üstü başı yırtık hâlde iken bir hamama girip yıkanmak ister. Hamam sahipleri onu hakir görüp hamama almaz. Edhem ise cezbelenir ve "Eli boş olan kimseyi Şeytan'ın evine bile almıyorlar. Yarın mahşerde Rahman'ın evine nasıl gireceğiz!" diyerek oradan uzaklaşır (Demirci 2011: 55-56).

Burhaneddin Muhakkik-i Tirmizi, Bahaeddin Veled'in müridi olduktan sonra birbirini ardına manevi hâller yaşar. Sonrasında başı ve ayakları çıplak vaziyette on iki yıl ormanlarda dağlarda dolaşır. Sadece on iki günde bir arpa unundan yaptığı buğrak (bir tür ekmeği) ile beslenir (Yazıcı 2012: 106).

9. Sırrın İfşa Olmasıyla Birlikte Ortadan Kaybolma

Aziz ve velilerin yaşam anlayışı, bu tarz menkıbelerin çıkış noktası olmalıdır. Dünyadan el etek çekip sadece ahiret hayatına çalışma ve münzevi yaşam biçimi, her dinde ruhi tekâmülün en önemli basamağıdır. Bu sebeple, tekâmül sırrı ifşa olan bir aziz ya da veli, dünyaya tekrar meyletmemek için bulunduğu yeri terk eder. Ruhun olgunlaşma merhaleleriyle doğrudan ilgili bu tarz menkıbelere tek bir kaynak aramak doğru olmayacaktır.

a. Hristiyan Azizlerden Örnekler

Nusaybinli Mor Efrem, ilahi bir lütufla Hz. Musa'nın kitabını tefsir eder. Münzevi başka bir rahip, Mor Efrem'in tefsirini alır ve şehre götürerek hocalara ve önde gelen kişilere gösterir. Kitabı gören Urfalı müminler, Mor Efrem'i görmek için onun inzivada olduğu dağa doğru yürümeye başlar. Mor Efrem bu durumu görünce sırrın ifşa olduğunu anlayıp hücrelerini terk eder ve bir vadide kaybolur (Günel 1970: 139-140; Akyüz 2012: 25).

Mor Efrem halktan kaçıp vadiye kaybolunca Allah'ın meleği Mor Efrem'e görünür ve "Ey adam! Kimse çırayı yakıp da perde altında bırakamaz, onu rafta bırakır ki herkes ışığını görsün ve ondan faydalansın." der. Sonrasında Efrem, Urfa'ya geri döner ve çarşıda dolaşır. Ancak bu sefer de halkın alay konusu olur. Halk onu taşlar ve baygın vaziyette şehrin dışına atar. Mor Efrem kendine geldiği vakit, inzivaya çekilmek için dağdaki eski hücrelerine geri döner. İkinci inziva döneminde çok sayıda talebe yetiştirir (Akyüz 2012: 25-26).

Aziz Avgin, Abo Fahum manastırında münzevi bir yaşam sürmekte; kerametlerini ve yüce makamlarını kimseyle paylaşmamaktadır. Haftalık ekmek pişirme işi için başka bir rahiple fırını yakar. Oradaki rahip "Acaba bu ateşin içinde yürüyebilecek bir büyüğümüz var mı?" şeklinde bir soru sorar. Avgin ise rahibe dönerek "Gördüklerini kimseye söylememek için söz verirsen Tanrı'nın imanlı kullara neler verebileceğini sana gösteririm." der. Rahibin söz vermesi üzerine Avgin fırına girer ve Rabb'e dua eder. Fırın Avgin için serin bir yer olur. Bu hadiseyi gören rahip düşüp bayılır. Manastırdaki diğer rahipler fırına gelir ancak Avgin yoktur; diğer rahip de baygın vaziyettedir. Ayıltılan rahip, durumu diğerlerine anlatır. Başrahip dahil herkes Avgin'i aramaya çıkar. Onu bir duvar dibinde saklanmış ve dua eder vaziyette bulurlar. Herkes Avgin'in kendisini kutsamasını ister. Gördüğü bu aşırı teveccühten rahatsız olan Avgin kısa zaman sonra manastırdan gizlice ayrılır. Gittiği yeri de kimseye söylemez (Garis 2013: 8).

b. İslam Evliyasından Örnekler

Üveys el-Karani (Veysel Karani ö. 37/657) halk tarafından pejmürde ve meczup biri olarak bilinmektedir. Hz. Ömer Veysel Karani'yi ziyaret ettikten sonra Yemen halkında Veysel'e karşı bir teveccüh başlar. Veysel ise sırrının ifşa olduğunu düşünür

ve bunu istemez. Yemen'den Kufe'ye gelir. Bundan sonra Herim b. Hayyan'dan başka hiç kimse Veysel'i bir daha göremez (Uludağ 2013: 77).

İbrahim b. Edhem (ö. 161/778) bir kış gecesi mağarada bulunmaktadır. Gece ihtilam olur; ancak hava çok soğuktur. Guslettikten sonra çok üşür hatta mahvolacağını düşünür ve gönlünden bir kürk sahibi olmak geçer. O anda sırtında bir kürk sıcaklığı hisseder ve uykuya dalar. Sabah uyandığında gece kendisini ısıtan kürkün aslında dev bir ejderhaya ait olduğunu görür. Ejderha Edhem'e hürmet edip mağaradan ayrılır. Halk arasında bu olayın duyulmasıyla birlikte insanlar mağaraya teveccüh eder. Halkın bu olaydan dolayı kendisine teveccüh ettiğini duyan İbrahim Edhem, mağarayı hemen terk ederek Mekke tarafına gider (Uludağ 2013: 166).

Rivayetlere göre İbrahim b. Edhem Irak'a gider. Orada ırgatlık ve bostan bekçiliği yaparak geçimini sağlar. Birgün beklediği tarlanın sahibi yanına gelir ve İbrahim b. Edhem'den nar ister. İbrahim b. Edhem'in verdiği nar ekşi ve beyaz çıkınca tarlanın sahibi: "Sen bu bostandan yiyorsun, içiyorsun, hangi narın güzel olduğunu bilemiyor musun?" der. İbrahim b. Edhem şimdiye kadar hiçbir üründen yemediği söyleyince, tarlanın sahibi: "Sen İbrahim b. Edhem misin de böyle yaptın?" der. Bundan sonra İbrahim b. Edhem tanınır ve oradan ayrılarak kayıplara karışır (Gül 2008: 17).

Şah b. Şüca-yı Kirmani (ö. 276/899) ile Yahya b. Muaz (ö. 258/872) arasında muhabbet vardır. Ancak sohbet meclislerinde Şüca-yı Kirmani, Yahya b. Muaz'ın sohbet meclislerine katılmazdı. Sohbetlere katılması için Şüca-yı Kirmani'ye ısrar edilir. O da kıramayarak Yahya b. Muaz'ın sohbetine katılır. Tam vaaza başlayacakken Yahya'nın dili tutulur ve "Burada bu vaazı edecek daha üstün bir kişi var." deyip vaazı bırakır. Şüca-yı Kirmani, sırrının ifşa olduğunu görüp meclisten ayrılır (Uludağ 2013: 475).

Halep şehrinin beylerbeyi Kemaleddin b. el-Adim, Halep'e eğitim için gelen küçük Mevlana Celaleddin-i Rumi'nin eğitimi ile özel ilgilenmektedir. Çünkü Mevlana'nın babası Bahaeddin Veled'e özel bir muhabbet beslemektedir. Kemaleddin, Mevlana'nın manevi makamlarına bir gece şahit olunca ona mürit olur. Şehir halkı da Mevlana'ya teveccüh eder. Mevlana ise teveccühün haddi aştığını görünce hemen gizlice Halep'ten ayrılır ve Şam'a gider (Yazıcı 2012: 121).

Bursa'da Ulu Cami'nin inşası 1399 yılında bitince Sultan Yıldırım Bayezid Han, açılış hutbesi için Emir Sultan'a vazife verir. Emir Sultan ise "Sultanım, zamanın kutbu ve âlimi burada iken bizim okumamız uygun değildir. Bu işe layık olan Somuncu Baba'dır." diyerek Somuncu Baba'yı işaret eder. Kimsenin farkında olmadığı bu Allah dostu, hutbede herkesi hayrette bırakan bir hutbe irad eder. Ardından da Emir Sultan'a "Ey Emir! Niçin böyle bir şey yapıp beni ele verdiniz? Sırrımızı ifşa ettiniz." diyerek Bursa'yı terk eder ve ortadan kaybolur (Yılmaztürk 2001: 192-193).

10. Çok Zor Elde Edilen İلمي Bir Anda Elde Etme, Bilinmeyen Bir Dili Konuşma

Bilinmeyen bir dili konuşma, Hz. Süleyman hakkındaki mucizelerden birisidir. "Süleyman, Davud'a vâris oldu ve dedi ki: 'Ey insanlar! Bize kuş dili öğretildi ve bize her şeyden (nasip) verildi.' Doğrusu bu, apaçık bir lütuftur. Süleyman'ın, cinlerden, insanlardan ve kuşlardan müteşekkil orduları toplandı; hepsi bir arada (onun tarafından) düzenli olarak sevk ediliyordu. Nihayet karınca vadisine geldikleri zaman, bir karınca: 'Ey karıncalar, bir yuvalarınıza girin; Süleyman ve ordusu farkına varmadan sizi ezmesin!' dedi. (Süleyman) onun sözünden dolayı gülümsedi ve dedi ki: 'Ey Rabbim! Beni, gerek bana gerekse ana-babama verdiği nimete şükretmeye ve hoşnut olacağı iyi işler yapmaya muvaffak kıl! Rahmetinle, beni iyi kulların arasına kat!' (Süleyman) kuşları gözden geçirdi ve şöyle dedi: 'Hüdhüd'ü niçin göremiyorum? Yoksa kayıplara mı karıştı? Ya bana (mazeretini gösteren) apaçık bir delil getirecek ya da onun canını iyice yakacağım yahut onu boğazlayacağım!' Çok geçmeden (Hüdhüd) gelip: 'Ben, senin bilmediğin bir şeyi öğrendim. Sebe'den sana çok doğru (ve önemli) bir haber getirdim.' dedi." (Neml 16-22) ayetleri, Hz. Süleyman'ın karınca ve kuşların dilini anladığının delilidir.

Kur'an'daki pek çok ayette (*Bakara 31-32; Bakara 251; Âl-i İmran 48; Nisa 113; Maide 4; Maide 110; Yusuf 6, 21, 37, 68, 76; Kehf 65, 66; Enbiya 80; Yasin 69; Rahman 2 ve 4; Alak 4 ve 5*) Allah, peygamberlerine ve katından ilim veditği kullarına onların bilmediği şeyleri öğrettiğini bildirmiştir. İlahi lütufla öğrenme kerametinin temeli bunun gibi şeylerdir.

Hepsinden de öte; insan, mensup olduğu içtimai ya da dinî topluluk liderini en üstün hâliyle kabul eder ve öyle görmek ister. Çok hızlı öğrenmesi ve bilinmeyi bilmesi, bir mürşit için oldukça etkili bir propaganda aracıdır. Taraftar çekmek için de etkili bir metottur.

a. Hristiyan Azizlerden Örnekler

Efrem Süryanice, Kapadokyalı Baseliyos ise Yunanca konuşmaktadır. Karşılaştıkları ilk vakit tercüman vasıtasıyla konuşurlar. Sonrasında Efrem Yunanca konuşabilmeyi diler ve Baseliyos'tan bunun için Tanrıya dua etmesini ister. Baseliyos Efrem'i kutsar ve isteği için Allah'a dua eder. Kutsama ayininin sonunda Efrem artık Yunanca konuşabilmektedir (Akyüz 2012: 29-30).

Aziz Avgin'in pek çok kerametini gören Pers kralı Şapur, Avgin'e inanır. Şapur, hasta olan oğlunu Avgin'e getirir ve tedavisi için Avgin'den yardım ister. Avgin, çocuğun içindeki Şeytan'a Süryanice seslenir, Şeytan ise çocuğun ağzından Persçe konuşur. Şeytan, Mecusilerin Tanrısı olduğunu söyler. Avgin ise çocuğun içinden çıkıp gitmesini Şeytan'a emreder. Süryaniceyi bilmeyen çocuk, bu dili anlar ve Persçe cevap verir. Avgin ise Persçe bilmemesine rağmen konuşulanı anlar ve cevap verir. Tüm konuşmaların sonunda Şeytan, çocuğun içinden çıkarak kaçır (Garis 2013: 64-66).

Aziz Antuan, Papa'nın huzurunda vaaz verecektir. Toplulukta Fransız, Alman, Slav, İngiliz ve daha pek çok milletten insan vardır. Herkes farklı dillerde olmasına rağmen; tüm topluluk Antuan'ı çok iyi anlar. Bu durum, vaaz edenin bir keremeti ve dinleyenlere de Rabbin ilhamıdır (Colasanti 1988: 55).

b. İslam Evliyasından Örnekler

Ümmi olan ve Horasan'da yaşayan Ebu Hafs Haddad, hac yolculuğuna çıkar. Haddad Bağdat'a ulaştığında Cüneyd-i Bağdadi müritlerini gönderir ve Haddad'ı görüşüp konuşmak için davet eder. Haddad'ın müritleri kendi aralarında "Horasan'daki şeyhlerin şeyhi olan hocamızın, muhataplarıyla tercüman aracılığıyla konuşması çok ayıp olacak." şeklinde konuşurlar. Bu durumu sezen Haddad, o anda en fasih Arapça ile konuşmaya başlar (Uludağ 2013: 490).

11. Mağfiret ya da Öğretme Yetkisinin Olması

Bu türlü menkıbelerin kaynağının İlk Çağ Anadolu mitolojisi olduğu vurgulanır. Tanrı Dionysos, Silenos'a yardım ettiği için Midas'a dilediğini vermeyi vaat eder. Midas, dokunduğu her şeyin altına dönüşmesini ister. İlk zamanlar bu durum, Midas'ı oldukça sevindirir ancak sofraya oturup karnını doyurmak istediği zaman Midas'ın elindeki ekmeğe ve şarap altına dönüşür. Midas, Tanrı Dyonisos'a yalvarır. Dionysos, Midas'ı bağışlar; Sardes'e giderek Paktolos deresinin kaynağına çıkmasını fişkıran sularla başını ve ellerini yıkamasını Midas'a söyler. Midas, denileni yapar ve ırmak sularında arınır (Ocak 2010: Ek XII).

Hristiyanlıktaki günah çıkarma ritüelinin temelinde de mağfiret ve öğretme yetkisinin papazlara verildiği düşüncesi hâkimdir. Benzer düşünceler, İslam evliyası hakkında anlatılan menkıbelere de aktarılmıştır.

a. Hristiyan Azizlerden Örnekler

Kapadokya'da yaşayan günahkâr bir kadın, af dilemek için Mor Baseliyos'a gitmek ister ancak utanır. Günahlarını bir kâğıda yazarak mühürler ve Baseliyos'a teslim ederek günahlarının bağışlanmasını diler. Baseliyos kadından kâğıdı alır ve affı için Allah'a dua eder. Kadının yazdığı, bir günah hariç, tüm günahlar affolunur ve kâğıttan silinir. Kadın, kalan o günahı için de Baseliyos'a yalvarır ve affını ister. Baseliyos ise kadına sabretmesini tavsiye ederek Urfa'ya gitmesini ve orada Mor Efrem adlı kişiyi bularak ondan ricada bulunmasını söyler. Kadın zor da olsa Urfa'ya ulaşır Efrem'i bulur. Efrem'den günahlarının affedilmesi için duacı olmasını ister. Efrem ise "Sen yanlış gelmişsin, ben günahkâr bir kulum; senin günahlarının affını sağlayacak kişi Baseliyos'tur. Ona git; ancak acele et zira o şahıs çok yakın zamanda hayata veda edecektir." diyerek kadını geri gönderir. Kadın Kapadokya'ya geri döndüğünde Baseliyos'un öldüğünü görür ve cenaze taşınırken Baseliyos'un tabuttaki naaşına sitem ederek kendisini bunca zahmete soktuğunu söyler ve elindeki kâğıdı tabutun üstüne fırlatır. Orada bulunan rahipler durumu pek de

anlamaz; ancak merak edip kâğıdı alarak açarlar. Rahip “Hanımefendi kâğıt boş!” diye bağırır. Bütün şehir Mor Efrem’in duası ile kadının günahının affolunduğuna şahadet eder (Akyüz 2012: 39-40).

b. İslam Evliyasından Örnekler

Hasan Basri, ölüm döşeğindeki Şemun adlı Mecusi komşusunun Müslüman olmasını ister. Uzun muhaverelerden sonra komşusu “Eğer Hak Teâla’nın bana azap etmeyeceğine dair yazılı vesika verirsen Müslüman olurum.” der. Hasan Basri de kabul eder ve o şahsın mağfireti için vesika yazar; Mecusi Müslüman olarak ölür. Hasan Basri, gece yatacağı vakit kendisinin zaten çok günahkâr olduğunu düşünür ve günahkâr birinin başkasına nasıl yardımcı olur diyerek yaptığından çekinir ve korkar. Ancak gece rüyada Mecusi komşusunu çok güzel makamlarda, cennet bahçelerinde gezerken görür. Komşusu “Lütfunun eseri olarak hakkımda ferman buyurdukları hususlar tarif bile edilemez derecededir. O yüzden şimdi sen verdiğin teminatı al; benim ihtiyacım kalmadı.” der. Hasan Basri uyandığı vakit, vefat eden komşusuna verdiği vesika kendi elindedir (Uludağ 2013: 88-89).

Abdülkadir Geylani’nin zamanında bir velinin velayet hâli kaldırılır. Bu veli hakkında “Allah katında merduddur.” dedikoduları yayılır. Merdud olan veli, önde gelen 360 veliden yardım ister ancak tüm veliler merdudun adını Levh-i Mahfuz’da şakiler arasında görür. Merdud veli, Geylani’ye gider ve durumu anlatır. Geylani, bu işe kendi gücünün yeteceğini söyler ve Allah’a dua eder. Geylani’ye hitaben Allah’tan nida gelir ve “Ya Abdulkadir, senin istediğini ben de isterim senin istemediğini ben de istemem. O işi sana bıraktım. Ayrıca sana azletme ve nasbetme yetkisi verdim.” buyrulur (Seratlı 2010: 36-37).

Yaşadığı dönemde, İsm-i Azam sırrı Zünnun-ı Mısri’ye verilmiştir. Yusuf b. Hüseyin (ö. 304/916), rüyasının tesiriyle Zünnun-ı Mısri’den İsm-i Azam’ı öğrenmeye gider. Uzun müddet sonra Zünnun, Yusuf b. Hüseyin’e ağzı örtülü ahşap bir kâse verip bu kâseyi Nil’in ötesindeki bir şeyhe iletmesini ister. Yusuf b. Hüseyin yola çıkar; ancak kâsede ne olduğunu çok merak eder. Bir müddet sonra kâsenin örtüsünü açar. Kâsenin içinde bir fare vardır ve örtü açılınca kaçar. Yusuf b. Hüseyin yine de şeyhe varır. Şeyh, onu görünce durumdan haberdar olduğunu bildirir ve “Zünnun’un sana verdiği bir fareye sahip çıkamıyorsun; İsm-i Azam’ın nasıl muhafaza edecekmişsin!” diyerek Yusuf b. Hüseyin’i geri gönderir. Zünnun, Yusuf b. Hüseyin’in zaten uygun olmadığını bildirir ve nasihat edip onu uğurlar (Uludağ 2013: 478-479).

Seyyid Burhaneddin Muhakkik-i Tirmizi, Kayseri’nin kale hendeğinin yanında ilahi aşkla mest olmuş vaziyette oturmaktadır. Moğollar şehre girip yağma etmeye başlar. Heybetli bir Moğol askeri, elinde kılıçla Seyyid’in hücreğine girer Seyyid’e hitaben “Sen kimsin?” diye bağırır. Seyyid ise istifini bozmadan “Sen, beni bilmezsin ama ben, seni bilirim. Moğol kıyafetine bürünsen de bizim için malumsun.” der. Bu

sözün üzerine Moğol askeri atından derhâl iner ve Seyyid'in ayağına baş koyarak ona mürit olur (Yazıcı 2012: 110).

Aslan Baba, sahabedendir. Bir gaza sırasında ashab aç kalır ve Cebrail, cennetten bir tas hurma getirir. Bütün ordu hurmadan yer ve doyar. Bir hurma tabaktan düşer, Cebrail de "Bu hurma da Türkistanlı Ahmed Yesevi'nin³ hakkıdır." der. Resulullah hurmaya tükürüğünden sürer ve Aslan Baba'nın ağzına koyar, ondan Türkistan'a giderek Ahmed Yesevi'yi (ö. 562/1166) bulmasını ve eğitmesini tembih eder. Aslan Baba kalkıp Türkistan'a gider ve Ahmed'i bulur. Aslan Baba, kendini tanıtmadan Ahmed onu tanır ve emanetini sorar. Aslan Baba vefat edinceye kadar Ahmed Yesevi'ye hocalık eder (Köprülü 2014: 78-79; Demirci 2011: 98-99).

Bir kıtlık senesinde Yunus Emre dara düşer. Yunus, sığırının sırtındaki heybeye biraz alıç koyar ve buğday istemek için Hacı Bektaş-ı Veli'nin dergahına gider. Alıçları takdim edip buğday ister. Hacı Bektaş ise "Buğday mı istersin yoksa erenler himmeti mi?" diye üç kere sorar. üçünde de buğday isteyen Yunus'a istediği verir. Yunus ise buğdayı alıp yola çıkar ancak yolda pişman olur ve geri dönerek himmet istediğini söyler. Hacı Bektaş ise "Senin kilidini Taptuk Emre'ye verdik. İstersen ona git." diyerek öğretilme yetkisini devrettiğini açıklar (Köprülü 2014: 364).

Fatih Sultan Mehmed'in hocası Akşemseddin, Osmancık'ta müderrisen Hacı Bayram Veli'ye talebe olmak için Ankara'ya gelir. Ancak mutmain olmaz ve Zeynüddin Hafî'ye talebelik etmek için Mısır'a doğru yola çıkar. Haleb'e geldiği günün gecesinde bir rüya görür. Rüyasında boynuna bir zincir takılır ve Hacı Bayram Veli'nin eşğine bırakılır. Ettiği hatayı anlayan Akşemseddin derhal Ankara'ya döner. Dönüşte Hacı Bayram, Akşemseddin'e iltifat etmez ve "Zincirle zorla gelen misafir ancak böyle ağırlanır." diyerek keramet gösterir (Yılmaztürk 2001: 223-224).

12. Denize, Rüzgâra ya da Akarsuya Hükmetme, Su Üstünde Yürüme

Bu tür menkıbelerin kaynağı hem Tevrat ve İncil hem de Kur'an olmalıdır. Hz. Musa'nın denize ve suya hükmetmesi Kuran'da "Derken (Firavun ve adamları) gün doğumunda onların ardına düştüler. İki topluluk birbirini görünce Musa'nın adamları: 'İşte yakalandık!' dediler. Musa: 'Asla!' dedi, 'Rabbim şüphesiz benimledir, bana yol gösterecektir.' Bunun üzerine Musa'ya: 'Asan ile denize vur!' diye vahyettik. (Vurunca deniz) derhâl yarıldı (on iki yol açıldı), her bölük koca bir dağ gibi oldu. Ötekilerini de oraya yaklaştırdık. Musa ve beraberinde bulunanların hepsini kurtardık. Sonra ötekileri suda boğduk." (Şuara 60-66) şeklinde geçmektedir.

Kutsal Kitap'ta da Hz. Musa'yla ilgili hadiseden (Mısır'dan Çıkış XIV/21-28) bahsedilir. Hz. İsa hakkında ise İncil'de su üzerinde yürüme ile ilgili anlatılar mevcuttur. İnanışa göre; Hz. İsa'nın Beytsayda'ya geçmek için kayığa binen

³Yesevi'ye isnat edilen kerametler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Köprülü 2014:77-118.

öğrenciler rüzgâr karşısında zorlanır ve gölün ortasında mahsur kalır. Bunun üzerine Hz. İsa su üzerinde yürüyerek gelir ve kayığa biner. O anda rüzgâr kesilir ve hep birlikte kolayca karşıya geçilir (İncil, Markos: VI/45-52).

Rüzgâra hükmetmeyle ilgili menkıbelerin kaynağını ise Hz. Süleyman'dır. Kur'an'da (Enbiya 81) rüzgârın Süleyman Peygamber'in emrine verildiği söylenir. Tabii doğaya hükmetme konusunu sadece peygamber kıssalarıyla sınırlamak mümkün değildir. Mitolojik anlatılar ele alındığında bu konuya dair pek çok örneğe rastlamak mümkündür.

a. Hristiyan Azizlerden Örnekler

Efrem, ikinci inziva döneminde Kapadokya'da bulunan Mor Baseliyos'u görme arzusuna kapılır. Rüyasında Baseliyos'u göğe kadar yükselen ateşli bür sütun şeklinde gören Efrem, Yunanca bilmediğinden bir tercümanla birlikte derhâl yola çıkar. Denize ulaştığında Mısır'a gitmekte olan bir gemiye biner. Bir müddet sonra gemi fırtınaya kapılır. Efrem mürettebatı teskin eder; ancak mürettebat onunla dalga geçer. Mor Efrem eğilerek dua etmeye ve ağlamaya başlar. Efrem'in "Kurtarıcı Rab İsa Mesih denizi azarladığında büyük bir sükûn olduğu gibi onun adıyla sana söylüyorum: dur!" hitabıyla deniz çarşaf gibi olur (Akyüz 2012: 26-27).

Aziz Avgin, korsan gemilerinin tüccar gemilerine saldırmak için hazırlandığını görür. Tüccar gemilerini korsanlardan korumak için hemen dua etmeye başlar. Dua ile aynı anda güneyden güçlü bir lodos eser ve korsan gemileri doksan fersah uzağa sürüklenir. Tüccar gemilerine doğru ise kuzeyden bir rüzgar eser ve tüccarlar kıyıya ulaşır. Kurtulanların hepsi Avgin'e dua eder (Garıs 2013: 4).

Şiddetli bir fırtına, bir gemiyi rotasından çıkarır ve beşik gibi sallamaya başlar. Öyle ki gemi batmak üzeredir. Gemi sahipleri Rabb'e dua eder. Gemi sahiplerinin duasına karşılık Rabb, Avgin'e ulak olarak bir melek gönderir ve gemicileri kurtarmasını söyler. Avgin hemen limana gider. Limana yanaşamayan gemiye yönelir ve su üzerinde yürümeye başlar. Bunu gören gemiciler hayretler içinde dua edip Avgin'den yardım ister. Avgin ise fırtınanın durması ve gemicilerin kurtulması için Rabb'e yalvarır. Avgin'in duasının bitmesiyle kuzeyden bir rüzgar eser ve gemiyi limana doğru itee ancak gemi kayalıklara fena sıkışmıştır. Avgin tekrar dua eder ve gemiyi sıkıştıran kayalıklar denize batar. Böylece gemi kurtulur ve limana ulaşır (Garıs 2013: 5-6).

Aziz Avgin beraberindeki rahipler Dicle nehrinin diğer yakasında yer alan İdil şehrinin karşısında dururlar ve oradaki kardeşlerini ziyaret etmek isterler. Bunun üzerine Avgin Tanrı İsa Mesih'in adı ile rahipleri yüreklendirir ve başta kendisi olmak üzere Dicle nehrini suyun üzerinde yürüyerek hep birlikte geçerler (Garıs 2013: 52).

b. İslam Evliyasından Örnekler

Rivayete göre Hz. Peygamber, Ala b. Hadrami'yi bir gazveye gönderir. Gidilen yerde Hadrami'nin önüne deniz parçası çıkar. Hadrami, İsm-i Azam'ı okuyarak Allah'a dua eder ve atını suya sürer. Bütün ordu da onu takip eder ve hep birlikte suyun üzerinden yürüyerek karşıya geçerler (Selvi 2017: 654).

Ebu Said, veliliğini sezdiği üstü yamalı bir gence Allah'a giden yolları sorar. Genç ise "Allah'a giden bir umumi yol vardır ki ondan senin gibiler gider. Bir de hususi yol vardır ki görmek istersen peşimden gel." şeklinde cevap verir. Genç, önlerinde akan nehre gelince su üzerinde yürüyerek uzaklaşıp gider. Ebu Said, gördüklerine hayran kalır (Selvi 2017: 675).

Habib-i Acemi (ö. 130/747), bir gün Dicle'nin kenarında Hasan Basri'yi (ö. 110/728) görür. Habib-i Acemi, Basri'ye niçin beklediğini sorar. Geminin gelmesini beklediğini öğrenince Habib-i Acemi, Basri'ye hitaben "Üstad! Ben ilmi senden öğrendim. Halka hasedi gönlünden çıkar ve dünyaya karşı soğuk ol, belaları ganimet say! Her şeyi Hak'tan bil! Ayağını suya bas ve karşıya geç!" diyerek kendisi suyun üzerinden yürüyerek geçer. Bunu gören Hasan Basri'nin aklı başından gider (Uludağ 2013: 114).

İbrahim Edhem bir gemiye biner. Gemi yol alırken çok şiddetli bir fırtına çıkar. Herkes geminin batacağına kanaat getirdiği anda "İbrahim Edhem sizinle oldukça korkmayın!" diye gaybi bir ses duyulur; ardından fırtına diner. Yine bir gemi yolculuğunda Edhem'in bulunduğu gemi fırtınaya tutulur. İbrahim Edhem gemide asılı Kurân'ı göstererek "İlahî! Kitabın aramızda iken bizleri batıracak mısınız?" diye Allah'a hitab eder. Karşılığında "Hayır, öyle bir şey yapmayız!" nidası işitilir. Deniz sakinleşir (Uludağ 2013: 188).

Bişr-i Hafi (ö. 227/841), Maruf-ı Kerhi'yi (ö. 200/815) ziyaret için giderken Dicle'yi yürüyerek geçer ve dönüşte aynı yolu kullanır. Bu duruma muttali olan bir müridi de sırrı saklaması hususunda uyarır (Uludağ 2013: 194; Selvi 2017: 680-681).

Rum diyarından her yıl Halife Harunreşid'e vergi ve hediye gelirdi. Bir yıl, hediyelerle birlikte dört yüz keşiş gelir. Bu rahipler İslam âlimleri ile tartışacak, münazarayı kazanırlarsa Rum diyarı artık vergi vermeyecektir. Haber duyulur. Halife, gelen keşişlere İmam Şafii'nin (ö. 204/820) cevap vermesini ister. Şafii, seccadesini omzuna alıp Dicle üzerinde yürür ve nehrin orta yerinde seccadesini sererek "Her kim benimle münazara edecekse buraya gelsin!" der. Dört yüz keşişin hepsi oracıkta Müslüman olur (Uludağ 2013: 327-328).

Beşiktaşlı Yahya Efendi (ö. 977/1569) bir gece torununu uyandırarak ona "Dergâhtaki hizmetçileri uyandır kayığı hazırlasınlar, denizde işim var." der. Torunu gidip hizmetçilere emri iletir ancak hizmetçiler çocuğa aldırış etmez ve bu havada denize inmeyi mümkün görmezler. Torunu gidip Yahya Efendi'ye durumu anlatır.

Yahya Efendi hemen kayığı kendi başına denize indirir ve postunu kayığa sererek denize açılır. Biraz yol aldıktan sonra küçük bir kayık içinde batmak üzere olan iki papazı bulur ve fırtınadan kurtarır. Onları Yeniköy'e götürüp bırakır ve Beşiktaş'a döner. Sonrasında bu papazlar ve metropolit, Yahya Efendi'ye saygı ve hürmetlerini iletir (Yılmaztürk 2001: 335-336).

Evliyadan Abdülhad Nuri'nin (ö. 1061/1651) bir talebesi, kadı tayin olduğu yere gitmek için ailesiyle birlikte gemiye biner. Yolda gemi fırtınaya yakalanır. Gemidekiler canlarından ümidi keser ve Allah'a dua etmeye başlar. Bu esnada Abdülhad Nuri hazretleri belirir ve "Eyyuhe'l-bahr üskün bi-hakkı'l-lâh (Ey deniz! Allah hakkı için sakin ol!)" der. Deniz hemen sakinleşip durulur ve yola devam edilir (Yılmaztürk 2001: 360).

13. Vahşi Hayvanlara ve Deniz Canlılarına Hükmetme

Sayırsız mitolojik anlatıda, masal, efsane ve destanda tabiat unsurlarına hükmetme söz konusudur. Bunların yanı sıra "Ey ateş! İbrahim için serinlik ve esenlik ol, dedik." (Enbiya 69) ya da "(Nihayet) Ey yer suyunu yut ve ey gök (suyunu) tut, denildi. Su çekildi, iş bitirildi; (gemi de) Cudi'nin (dağının) üzerine yerleşti. Ve: 'O zalimler topluluğunun canı cehenneme!' denildi." (Hud 44) ayetleri, Allah'ın ateşe ve suya doğrudan emretmesini izah etmektedir. Allah'ın balığa ve bitkiye emriyle yönlendirmesi de Kur'an'daki ayetlerde (Saffat 139-146) zikredilmiştir. Ayrıca Süleyman Peygamber hakkında indirilen "Sabah gidişi bir aylık mesafe, akşam dönüşü yine bir aylık mesafe olan rüzgârı da Süleyman'a (onun emrine) verdik ve onun için erimiş bakırı kaynağından sel gibi akıttık. Rabbinin izniyle cinlerden bir kısmı, onun önünde çalışırdı. Onlardan kim emrimizden sapsa, ona alevli azabı tattırırdık." (Sebe 12) ayeti, onun Allah'ın izni ile tabiat varlıklarına hükmettiğini bildirir.

Budist rahiplerin, dinî propaganda maksadıyla benzer pek çok keramet iddiasında buldukları da nakledilir. İslam tasavvufundaki kutup inancının temelinde de bu gibi kadim anlatılar olmalıdır.

a. Hristiyan Azizlerden Örnekler

Bir gemi yolculuğunda gemi bir müddet ilerledikten sonra yırtıcı bir deniz hayvanı gemiye musallat olur. Mürettebat korku içinde ölümü beklerken Mor Efrem, gemi mürettebatını haç işaretiyle kutsar ve hayvanı lanetler. Bunun üzerine hayvan ölü vaziyette suyun üzerine çıkar. Gemidekilerin Efrem'e bakışları tamamen değişir; Efrem'den af dilenir. Gemi yolculuğu bitince gemidekiler, Efrem'den üzülmek ve istemeyerek ayrılır (Akyüz 2012: 27).

Aziz Sütuncu Simeon'un herkesin korkup yaklaşımdan sakındığı bir ejderhayı iyileştirmesi, bir keramet olarak aktarılır. Gözüne bir odun parçası kaçmış olan bir ejderha, Simeon'un sütununun bulunduğu yere gelir ve kapının önüne uzanır. İşte

tam da bu anda ejderha gözünü açar ve odun parçası gözünden çıkar. Onun burada üç gün kalıp giren çıkan kimseye zarar vermez ve bu sürenin sonunda sağlıklı bir şekilde tekrar eski yerine gider (Aykıt, 2012: 94-95).

Aziz Patric, İrlanda'da bulunan bir gölde balık avlarken bir balığı çok uğraşmasına rağmen yakalayamaz. Bunun üzerine Aziz Patric balığa küfredip lanet okur. Hemen sonrasında keramet ile balığı kolayca yakalayıp yer (Polat 2008: 208).

Aziz Fransua, Bevagna yakınlarında her cinsten kuşun yer aldığı bir yere varır. Fransua onları görünce şevkle dolar ve kuşlara hitap etmek için harekete geçer. Kuşlar da kaçmaz ve büyük bir zevkle Fransua'yı dinler. Fransua burada kuşlara Tanrı'yı anlatır ve Tanrı'nın kendilerine çok nimetler verdiğini söyler. Şükretmeleri noktasında kuşlara vaaz eder (İannitto 2002: 157-158).

Aziz Fransua, Siena'dan Spoleto Ovası'na giderken tarlada otlayan koyunları görür. Koyunlara selam verip hâllerini sorar; bunun üzerine bütün koyunlar Fransua'nın etrafını sarar ve meleşerek karşılık verir. Bu yolculuk esnasında kumrular, gitmelerine müsaade edilinceye kadar Fransua'nın etrafından ayrılmaz ve onun etrafında dolanır. Benzer şekilde sülün, balık, kartal ve tavşan gibi hayvanlar da Fransua'nın etrafından ayrılmaz ve onun sözünü dinler. Vahşi kurt, Fransua'nın nasihatıyla evcilleşir (İannitto 2002: 163-167).

Padovalı Antuan olarak bilinen Fernando de Buglioni, babasıyla bir çiftlikte yaşamaktadır. Antuan henüz çocuktur. Kuşlar tarladaki buğdayı yemesinler diye babası Antuan'ı tarlada bekçi olarak bırakır ve işlerini halletmeye gider. Yakındaki kilisenin çanı çalınca Antuan kiliseye gidip ibadet etmek ister ancak tarlayı da başıboş bırakamaz. Antuan "Küçük kuşlar, beni izleyin!" diye bağırır. Antuan kilisede ibadet ederken kuş sürüsü de kilisenin üzerinde uçar (Colasanti 1988: 6). Büyüyünce Azizlik yolunu seçen Antuan bir gün eretiklere vaaz etmek ister. İnsanlar Antuan'ı dinlemeyince Antuan sinirlenir ve balıklara hitap etmeye gider. Denize varınca balıklara seslenir, bütün balıklar, sudan başlarını çıkarıp Antuan'ı can kulağıyla dinler. Başka bir gün Antuan Efkariyya hakkında vaaz etmektedir. İnsanların çoğu onu dinlemez ancak bir katır gelip diz çökerek Antuan'ı dinler (Colasanti 1988: 16-18).

Selbios adında putperest bir kral vardır. Bu kötü kralın hüküm sürdüğü şehrin yanındaki gölde dehşet verici bir ejderha ortaya çıkar. Bu ejderha, kralın iki kızını birden esir eder. O sırada Saint Georges gelip ejderhayı öldürür ve kızları kurtarır. Bu olayı gören kral ve şehir halkı topluca Hristiyanlığı kabul eder (Ocak 2010: Ek IX).

b. İslam Evliyasından Örnekler

İbrahim Rakki, Ebu Hayr-ı Tinatî'yi ziyarete gider. Akşam namazını birlikte kılarlar. Rakki daha sonra taharet için boş bir araziye gider ancak bir aslanın kendine doğru geldiğini görür. Rakki, korkuyla Tinatî'nin yanına kaçar. Durumu öğrenen

Tinati, aslanı azarlar ve "Ben, sana misafirlerime saldırma demedim mi?" der. Aslan hemen çekip gider (Selvi 2017: 657).

Malik b. Dinar (ö. 131/748) bir gemide yolculuk yaparken deryanın ortasında geminin ücretini isterler. Malik, parasının olmadığını söyleyince gemiciler onu dövüp denize atmakla tehdit eder. Bu esnada denizde balıklar zuhur eder ki her birinin ağzında bir dinar vardır. Malik elini uzatıp balığın birinden bir dinarı alır ve gemicilere verir. Gemiciler Malik'in ayağına kapansalar da Malik suyun üzerinde yürüyerek gözden kaybolur. Bu hadiseden dolayı da kendisine Dinar ismi verilmiştir (Uludağ 2013: 97).

İbrahim Edhem, Dicle kenarında yırtık hırkasını dikerken biri gelir ve Belh padişahlığını bırakmakla eline ne geçtiğini sorar. Edhem tam bu esnada elindeki iğneyi nehre düşürür. Balıklara iğnemi veriniz diye işaret edince ağzlarında altından iğne taşıyan binlerce balık, sudan başlarını çıkarıp iğneleri uzatır. Edhem kendi iğnesini isteyince zayıf bir balık Edhem'in iğnesini alıp gelir. İbrahim Edhem adama dönüp "Belh sultanlığını bırakmakla elde ettiklerimin en azı budur." diye cevap verir (Uludağ 2013: 188; Demirci 2011: 53-54).

Maruf-ı Kerhi, köpekler ve kuşlarla konuşur; onları çağırdığı zaman, çağırılan mahluk, Maruf'un sözünü dinler. Maruf da onları besler (Uludağ 2013: 412).

Zünnun-ı Mısri (ö. 245/859), bir cezbe hâlden sonra hemen bir gemiye biner. Yolculuk başladıktan sonra tüccardan birinin mücevheri kaybolur. Herkes, Zünnun'dan şüphelenir. Onu denize atmak isterler. Tam bu esnada deniz üzerinde, ağzlarında mücevherler olan binlerce balık belirir. Zünnun balıkların ağzındaki taşlardan birini alarak tüccara verir. Herkes Zünnun'un ayaklarına kapanır. Bundan dolayı ona, Zünnun yani "balık sahibi, balıkçı" unvanı verilir (Uludağ 2013: 204; Demirci 2011: 78-80). Ancak bu menkıbe, *Kuşeyri Risalesi'*nde (Bkz. Selvi 2017: 667) farklı şekilde zikredilir. Kuşeyri'de anlatıldığına göre; hırsızlıkla itham edilen ve Allah'a duasının neticesinde balıkların kendisine mücevher getirdiği kişi başkasıdır. Zünnun, bu olaya sadece şahit olmuştur.

Ebu Hafs Haddad (ö. 260/874) kırdan vaaz ederken dağdan geyikler inip başlarını Haddad'ın dizine koyarmış (Uludağ 2013: 488).

Ebu Ali İbn Sina, Ebu Hasan Harakani'yi ziyarete gider. Şeyh Harakani'nin evine gider ancak şeyh evde olmadığından şeyhin hanımı kapıyı açar. İbn Sina şeyhi sorunca kadın şeyh için "zındık, sahtekâr" gibi ithamlarda bulunur ve buna benzer laflar eder, şeyhin oduna gittiğini söyler. İbn Sina, şeyhi bulmak için sahraya yönelir ve şeyhin de dönmekte olduğunu görür. Bir aslan da şeyhin odunlarını ağzına almış taşımaktadır. İbn Sina, şeyhe bu hâli sorunca Şeyh Harakani "Biz o kurdun (hanımı) yükünü çekmesek aslan da bizim yükümüzü çekmez." der. Sonra eve gelirler. Şeyh Harakani, evin duvarını tamir etmek için duvarın üstüne çıkar, tam o esnada çekici elinden düşürür. İbn Sina, düşen çekici Şeyh Harakani'ye uzatmak için kalkar ancak

çekicin kendiliğinden şeyhin eline geri geldiğine şahit olur (Uludağ 2013: 800-801). Bu menkıbenin çeşitli varyantları da mevcuttur. Bir diğer kaynaktan; ziyarete gelen, isimsiz bir dervıştır. Harakani ise çölden dönerken aslana odunları yüklemiş ve kendisi de aslanın sırtına binmiştir. Harakani'nin elinde ise kırbaç olarak kullandığı bir yılan vardır (Demirci 2011: 93-95).

Rivayet edilir ki Sehl b. Abdullah'ın yanına vahşi hayvanlar gelirmiş. Sehl, bu hayvanları besler ve bakımlarını yaparmış. Bu yüzden Tüster'deki evine "Beytü's-sibâ" yani "vahşi hayvanlar ini" denirmiş (Uludağ 2013: 393; Selvi 2017: 656).

Ebu Hasan Harakani, öküzleri sabana koşup tarla sürerdi. Namaz vakti gelince namaza dururdu. Harakani namazını bitirene kadar öküzler eskisi gibi saban sürer dururdu (Uludağ 2013: 794-795).

Hoca Ahmed Yesevi'nin bir öküzü vardır. Öküzün sırtına bir heybe asar ve yaptığı kaşık kepçe gibi aletleri heybeye doldurur. Öküz kendi başına çarşıda dolaşır, ihtiyaç sahipleri ise heybeden ihtiyacı olan eşyayı alıp parasını heybeye bırakır. Birisi parayı bırakmazsa, parayı verinceye kadar öküz o adamın peşini bırakmaz. Öküz, akşam Ahmed Yesevi'nin huzuruna gelir ve Yesevi'ye emanetini teslim eder (Köprülü 2014: 84; Demirci 2011: 101-102).

Emir Sultan Hac ziyaretinden Bursa'ya dönerken bir yol kavşağına varır. Oradaki yerliler, yolun birinde geçit vermeyen bir ejderha, büyük ve azman bir yılan, olduğunu söylerler. Emir Sultan ise kendisine yol gösteren kandil o tarafa yöneldiği için yılanın olduğu yolu seçer. Bir müddet sonra bahsi geçen devasa yılanla rastlarlar; ancak yılan gelerek Emir Sultan'a muti olur ve onun emriyle hareket etmeye başlar (Yılmaztürk 2001: 41).

Rahbe halkı, Cabir-i Rahbi'nin velayet ve kerametlerine inanmaz ve hakkında dedikodu eder. Bunun üzerine Cabir-i Rahbi bir aslanın sırtına binerek şehre girer ve "Allah'ın velilerini yalanlayanlar nerede?" diye seslenir. Şehirdeki hiç kimseden ses çıkmaz ve Rahbi hakkında bir kimse bir daha kötü konuşmaz (Selvi 2017: 669).

Müslüman evliyasına isnat edilen kerametler arasında hayvanlara hükmetmenin yanı sıra bitkilere ve eşyaya hükmetme de söz konusudur. Bununla ilgili birkaç örnek, aşağıda verilmiştir.

"Ey ateş! İbrahim için serinlik ve esenlik ol! dedik." (Enbiya 69) ya da "(Nihayet) 'Ey yer suyunu yut! Ve ey gök (suyunu) tut!' denildi. Su çekildi; iş bitirildi; (gemi de) Cûdî (dağının) üzerine yerleşti. Ve: 'O zalimler topluluğunun canı cehennem!' denildi. (Hud 44) ayetleri, Allah'ın ateşe ve suya doğrudan emretmesinin neticesidir. Allah'ın balığa ve bitkiye emriyle yönlendirmesi de Kur'an'daki ayetlerde (Saffat 139-146) zikredilmiştir.

Ebu Amr-ı Enmati, üstadı ile birlikte çölde yolculuk ederken yağmura yakalanırlar. Korunmak için bir mescide girerler ancak mescidin çatısı akmaktadır.

Tamir için bir parça tahta bulup çatıya çıkarlar. Fakat tahta kısa gelir. Üstadı, Enmatî'ye tahtayı uzatmasını söyler, o da tahtayı çekerek Allah'ın izni ile uzatır (Selvi 2017: 663).

Ebu Bekir Abdurrahman ve Zünnun-ı Mısri birlikte çölde seyahat etmektedir. Ümmü Geylan (mugeylan) denen dikenli ağacın altında mola verirler. Abdurrahman'ın canı yaş hurma çeker. Zünnun, dikenli ağacı sallar ve Allah'ın izni ile yaş hurma vermesini ister. Diken ağacından olgun taze hurmalar dökülür (Selvi 2017: 674).

Zünnun-ı Mısri'nin yanında eşyanın velilere itaati hususunda konuşurlar. Zünnun da buna örnek olması bakımından, odanın etrafını dolaşması için yanındaki koltuğa emreder. Koltuk söyleneni yaparak odayı dolandır ve eski yerine gelir (Selvi 2017: 673).

14. Kalabalık Arasında Olsa Bile Allah Dostlarının Birbirini Tanınması

Seçilmiş olma, bütün peygamberlerin ortak özelliğidir. Semavi olsun ya da olmasın bütün dinlerde, peygamberlerin haricindeki dinî liderlerin de seçilmiş kişiler olduğu inancı hâkimdir. Halk inanışına göre bu seçilmişler, sıradan insanların göremediği ve geçemediği boyutlara geçebilir, sıradan insanların aklının almadığı işleri görebilirler. Bu inanışın bir neticesi olarak seçilmiş kişilerin birbirleriyle farklı âlemlerde ve boyutlarda karşılaştıkları; bu şekilde de birbirlerinden haberdar oldukları düşünülür. İslam tasavvufundaki kutup anlayışı, doğrudan bununla ilgili olmalıdır.

Kutup; bütün zamanlarda Hakk'ın hususi nazargâhı olan, zamanın biricigidir (Cürcani 2014: 79). Kutbun yönetimi altında bulunduğu inanılan çeşitli velilerin teşkil ettiği her grubun başkanı da kutup adı verilir. Bu durumda birinci anlamdaki kutbu, öbürlerinden ayırmak için ona kutbulaktab denilir. Bütün kutuplar, kutbulaktabın emri ve tasarrufu altındadır. Diğer veliler velayet kutuplarından feyz alır. İbnülarabi velayet yolunda ilerleyen bir sufinin ulaştığı çeşitli kutbiyet mertebelerinden söz eder. Kutbulaktab yükselince ferdaniyyet mertebesine çıkar. Ferdaniyyet mertebesindeki kutbulaktab yükselince vahdet kutbu mertebesine ulaşır. Bu mertebe maşuk olma makamıdır. Bayezid-i Bistami, Şibli ve Abdülkadir Geylani'nin bu dereceye ulaştığına inanılır. Ferdaniyyet mertebesinde mekân söz konusu olmaz. Kutupları halk göremez, fakat derecesi yüksek olan kutuplar alt makamlardaki kutupları bilirler (Ateş 2002: 498).

a. Hristiyan Azizlerden Örnekler

Mısır'da sekiz yıl kadar kalan Mor Efrem, Mor Baseliyos'u görmek için Kapadokya'ya doğru yola koyulur. Kapadokya'ya ulaştığı vakit geceyi sokaklarda geçirir ve ertesi sabah Baseliyos'u görmek için kiliseye gider. Ayine katılan Efrem, Baseliyos'u süslü elbiseler içinde görünce umduğunu bulamadığını düşünür ve

kilisenin bir köşesinde oturur. Vaaz esnasında Kutsal Ruh'un Baseliyos'un ağzından konuştuğuna şahit olan Efrem çok şaşırır. Baseliyos, bir adamını Mor Efrem'e göndererek vaazdan sonra onu Kutsal Sofra bölümünde beklediğini bildirir. Bu buluşmaya gitmek istemeyen Efrem, vaaz esnasında kalabalıktan da istifade ederek yer değiştirir. Fakat Baseliyos onun nerede olduğunu bilip adamını oraya gönderir ve bu sefer ismiyle hitap ettirerek kendisini davet ettirir. Buluşma gerçekleşir. Baseliyos ve Efrem birbirlerinden çok etkilenirler. Baseliyos, Efrem'e "Keşke senin makamında olup Rabbin ihsanlarına mazhar olsaydım!" der (Akyüz 2012: 28-29).

Aziz Avgin, ziyaretine gelen Aziz Yakub'u "Hoş geldin kilisenin çobanı (lideri)!" diye karşılar. Ancak Yakub'un böyle bir görevi yoktur. Aziz Yakub, Avgin'in duasını alır ve acziyetini bildirir. Avgin'in kendisini niçin bu şekilde övdüğünü de ilk başta anlayamaz. Bu hadiseden birkaç gün sonra Nusaybin metropoliti vefat eder. Rahipler metropolitin belirlenmesi için Avgin'e gider ve ondan fikir sorar. Avgin ise aradıkları ruhani liderin Amid (Diyarbakır) şehrinde olduğunu söyler. Rahip heyeti hemen Amid'e doğru yola çıkar. Aynı dönemde Amid'de metropolitler toplantısı yapılmaktadır. Nusaybin heyeti, Amid'e varınca durumu oradaki metropolitlere anlatır ve Avgin'in söylediklerini de iletir. Durumu dinleyen Antakya Patriği, durumun çözümünü için o gece dua edeceğini söyler. Patrik, Aziz Avgin'in işaret ettiği kişiyi görmek için dua edip uyur. Patrik o gece bir rüya görür ve bu kişinin Aziz Yakub olduğu kendisine rüyada bildirilir. Sabah olur olmaz Aziz Yakub bulunur ve görev verilir. Zaten Yakub, Avgin'in işareti ile bu görevin kendisine Tanrı tarafından verildiğini anlamıştır (Garıs 2013: 12-16).

b. İslam Evliyasından Örnekler

Bir kişi Hızır'ı görür ve ona "Ey Hızır, sen kendinden daha üstün birini gördün mü?" diye sorar. Hızır gördüğünü söyler ve "Bir gün Abdürrezzak b. Hemmâm Medine'de hadis rivayet ediyordu. Herkes onu dinlerken kalabalıktan uzakta bir genç, başını dizlerine koymuş oturuyordu. Yanına gidip niçin hadis ravisini dinlemiyorsun diye sordum. O genç "Abdürrezzak, vefat etmişlerden hadis naklediyor. Ben ise Allah'tan uzak değilim" dedi. Bu cevaba binaen beni tanıyıp tanımadığımı sordum. Genç bana dönüp evet, sen kardeşim Ebu'l-Abbas Hızır'sın, dedi." (Selvi 2017: 669).

Şihabeddin Sühreverdî, Bağdat'tan Rum sultanının hizmetine geldiği vakit Seyyid Burhaneddin Muhakkik-i Tirmizi'yi ziyaret etmeye gelir. Sühreverdî geldiğinde Seyyid toprak üzerinde oturmaktadır. İki Allah dostu, hiçbir şey konuşmadan uzun müddet karşılıklı oturur. Sonra Sühreverdî ağlayarak kalkıp gider. Seyyid'in etrafındakiler bu durumu sorunca Seyyid "Hâl ehli yanında kâl dili değil hâl dili lazımdır." diye cevap verir (Yazıcı 2012: 113).

Şems-i Tebrizî ile Mevlana'nın birbirini bulması ve tanışması da ilahi bir yönlendirme iledir. Şems, Allah'ın inayeti ve ilhamıyla Anadolu'ya yönlendirilmiş ve

Konya'da Mevlana'yla buluşmuştur. Şekerciler Hanı'nın önündeki soru cevap faslının ardından birbirini bilen iki veli, uzun müddet birlikte halvette kalmıştır (Yazıcı 2012: 125-126).

Sinan Erdebilî (ö. 951/1544), Tebriz'de Dede Ömer Ruşeni'den ilim tahsil etmekteydi. Bir rüyasını tabir etmesi için Dede Ömer Ruşeni'den yardım talep etti. Ruşeni onu Anadolu'ya Çelebi Halife'ye gönderir ve istenen şeyin Çelebi'de olduğunu bildirir. Ruşeni, bir mektupla birlikte Şeyh Sinan Erdebilî'yi Anadolu'ya gönderir. Şeyh Sinan İstanbul'â gelir ve Çelebi Halife'nin Cuma günleri vaaz ettiği caminin bir köşesine oturur. Vaaz başladıktan sonra Çelebi "Sinan oğlum! Dede Ömer Ruşeni'nin mektubunu getir bakalım ne buyurmuş!" diyerek keramet göstermiştir (Yılmaztürk 2001: 114-115).

15. Şeytan'la Mücadele Etme-Şeytan'ı Bertaraf Etme

Şeytan'ın insanla olan mücadelesi Âdem'in ruhunun yaratılması ile başlar. "Meleklerle, 'Âdem'e secde edin!' dediğimizde İblis dışındakiler derhâl secde ettiler; o direndi, büyüklendi ve kâfirlerden oldu. 'Ey Âdem! Sen ve eşin cennette oturun, istediğiniz yerinden rahatça yiyip için ve şu ağaca yaklaşmayın; yoksa zalimlerden olursunuz.' dedik. Şeytan, oradan onların ayağını kaydırda da buldukları yerden onları çıkardı. Biz de 'Birbirinize düşman olmak üzere inin! Bir zamana kadar sizin için orada yerleşecek bir yer ve ihtiyaç maddeleri vardır.' dedik." (Bakara 34-36) ayetleri, insanın dünyaya iniş sebebinin Şeytan olduğunu bildirmektedir.

Hız. İbrahim ve oğulları hakkındaki rivayetlerde de Şeytan'la mücadele söz konusudur. İbn Abbas'tan gelen bir rivayete göre Cebrail, İbrahim'i, Akabe cemresine götürmüş, Şeytan karşısına çıkınca yedi taş atmış ve Şeytan kaybolmuştur. Aynı olay diğer iki cemrede de olmuştur. İbrahim, İshak'ı boğazlamak istediğinde kendisine, 'Ey İbrahim, rüyanı doğruladın!' denilmiştir. İbn Abbas'tan aynı olay İsmail'le ilgili olarak da nakledilmektedir (Müsned, I, 297, 306-307'den naklen Harman 2001: 78). Şeytan'ın İbrahim, İsmail ve Hacer'i kandırıp ilahi emri yapmaktan vazgeçirmeye çalışması hadisesi Kab el-Ahbar'dan İshak ve Sare hakkında da nakledilmektedir (Taberi, *Câmi'u'l-beyân*, XXIII, 82'den naklen Harman 2001: 78). Şeytan'ın bütün ümmetlere musallat olduğu ve ona uyanların helak olacağı hakkındaki ilahi emirler, bütün kutsal kitaplarda mevcuttur. Hangi dinin mensubu olursa olsun hiçbir mürit, mürşit kabul ettiği kişinin Şeytan'a yenileceği düşüncesini kabul etmez. Hâl böyle iken veli ya da azizlerin Şeytan'ı alt etmelerine dair anlatıların olması, gayet doğaldır.

a. Hristiyan Azizlerden Örnekler

Bir gemi, açık denizlerde ilerlerken büyük bir fırtınaya yakalanır. Tam da bu arada güvertede kara bir adam belirir. Gemi batma tehlikesi geçirmektedir ki bu arada Aziz Sütuncu Simeon'un bulunduğu sütunun toprağına sahip Diyarbakırlı bir kişi, yanındaki bu toprağın bir kısmını kullanarak gemi direğinin üzerine haç işareti

yapar, geri kalanını da geminin güvertesine doğru serper ve hep bir ağızdan Sütuncu Simeon'un ismini haykırırlar. Bir anda Simeon belirir ve güvertedeki kara adamı döverek uzaklaştırır. İşte adam kılığında girmiş olan Şeytan'dır. Şeytan uzaklaşırken azizin kendisine hem karada hem de denizde zulmettiği yönünde serzenişte bulunur. Ardından deniz sakinleşir. Bu keramet de Simeon'un sütunda olduğu bir zaman içinde gerçekleşir ve böylece onun tayy-i mekân gibi bir özelliğinin de bulunduğu ortaya çıkar (Aykit, 2012: 92)

Azize Margarita Antiochia'da doğar. Tanrı'ya taptığı için ona hep işkence yaparlar ve onu hapsederler. Şeytan ona ejderha şeklinde yaklaşır, yalnız Margarita, Şeytan'a haç gösterip onu korkutur (Csaki 2012: 116).

Mor Efrem, çocukluk çağlarında çarşıda bir Hristiyanla konuşurken babası Efrem'i görür ve döver. Çünkü Efrem'in babası Mecusi'dir. Tapınağa giden baba, tanrılarına dua eder. Bu esnada Şeytan, Efrem'in babasına görünür ve ondan Efrem'i derhal kovmasını ister. Çünkü Efrem ileride Hakk'ın savunucusu olacaktır. Bunun üzerine babası Efrem'i evden kovar. Şeytan, Efrem'in ileride hikmet sahibi olacağını görmüş ve onu daha çocukken yok etmek istemiştir (Akyüz 2012: 20).

Mısır'a yerleşen Efrem, orada yaşayan münzevi rahipleri bulur ve tam bir münzevi hayatı yaşamaya başlar. Kılık kıyafetine ve saç-sakalına dikkat etmeden günlerini geçirir. Görünüşte dindar; ancak aslında münafık olan bir münzevinin kurtuluşuna da vesile olur. Münafık münzevi Efrem'e hakaret eder ve eziyet çektirir. Efrem ise o münzeviye dönüp "Allah'ın yarattığı içinde konuşmaya yetkin yoktur ey kötü ruh!" der. Münzevi rahip, bu hitaptan sonra kendini yere atar ve çırpınmaya başlar. Efrem münzevi rahibe yaklaşır "Rabbimiz İsa Mesih'in adıyla sana emrediyorum; adamdan çık ve buradan uzaklaş!" der. Kötü ruh çıkıp gider. Münzevi rahip ise kalkıp Efrem'e şükranlarını sunar ve ömrünün sonuna kadar iyi biri olarak yaşar (Akyüz 2012: 27-28).

Aziz Avgin, Beth-nahrin bölgesindeki Nusaybin'e gider ve Moşoh nehrinin yanındaki sazlıkta yetmiş rahiple inzivaya çekilir. Bu durumdan civardaki kimsenin haberi olmaz. Avgin, burada bulunduğu dönemde nehrin yakınında yaşayan birini fark eder ki bu adamın içinde Şeytan vardır. Aziz Avgin, bu kötü ruha seslenerek adamın içinden çıkmasını ve adama bir daha ilişmemesini emreder. Kötü ruh ise korkuyla adamın içinden çıkıp gider. Kötü ruhtan kurtulan adam ise koşarak şehre gider ve kötü ruhtan kurtuluş hikâyesini herkese anlatır (Garıs 2013: 9).

Hanon Oğlu Samuel adında biri, Aziz Avgin ve Aziz Yakub'un kerametlerini duyar ve sekiz yıldır kötü ruhların elinde olan kızının kurtarılması için bu iki azizden yardım diler. Aziz Avgin, hnono (hastaları iyileştirmek için kullanılan kutsal yağ karışımı) ile kızı kutsar. Yakub da kızı kutsar. Ardından kızın içindeki Şeytan'a seslenen azizler, Şeytan'ı kovar ve kızı iyileştirir (Garıs 2013: 28-29).

Fransalı Aziz Martin, içinde Şeytanların olduğu bir eve gelir. Kapıda duran aziz, karanlıktaki ruhların evi terk etmesini ister. Bu sırada, Şeytanlardan biri evin aşçısını rehin alır ve diğer kötü ruhlar da aşçının etrafına toplanarak aşçıyı ısırma ve tartaklamaya başlar. Aziz Martin, parmaklarını aşçının ağzına sokar ve aşçıdan kuvvetlice ısırmasını ister. Bu sırada aşçı geriye doğru fırlar, ağzına da beyaz sıcak bir demir almıştır. Aşçının ağzından kaçamayan Şeytan, bağırsaklardan çıkarak kaçar (Polat 2008: 207).

Aziz Fransua'nın fazileti arttıkça Şeytan, onunla daha çok uğraşır ve sürekli hücum eder. Fransua, Şeytan tarafından defalarca tehdit edilir; dua etmekten vazgeçmesi için zorlanır. Tüm fizikî eziyetlere rağmen Fransua dua ve ibadetten vazgeçmez ve Şeytan'a yenilmez (İannitto 2002: 213-214).

Aziz Antuan, kötülüğüyle ünlü bir noterle karşılaşır. Antuan notere selam verir ancak noter onu tersler. Sonra Antuan notere içinden dua eder ve "Sevinmelisin sayın noter. Gökten sizin için büyük bir lütuf tahsis edildi." diyerek oradan uzaklaşır. Antuan'ın duası sayesinde noter o günden sonra çok iyi bir insan olur (Colasanti 1988: 27).

b. İslam Evliyasından Örnekler

Tarikat büyüklerinden biri, Rum ilinde bulunduğu bir vakit İblis'in gökten düştüğünü ve ayağını ciddi şekilde incittiğini görür. İblis'e yanaşarak bu durumun sebebini sorar. İblis "Şu anda Muhammet b. Eslem et-Tusi (ö. 226/841) şadırvanda abdest alıyor. Onun korkusundan buraya düştüm. Az kalsın bacağım kırılacaktı." der (Uludağ 2013: 369).

Ahmed b. Hadraveyh (ö. 240/854), Bayezid-i Bistami'nin yaşadığı sokağın başında Şeytan'ı asılmış vaziyette görür. Durumu kendisine sorduğunda Bayezid-i Bistami cevaben "Evet öyle, Bistam'ın çevresinde dolaşmayacağına dair bize ahid vermişti. Şimdi gizlice birine vesvese verdi. O yüzden kanını akıtmak gerekiyordu. Soyguncuyu padişahın dergâhında asmak şarttır!" diyerek büyüklüğünü gösterir (Uludağ 2013: 86).

Sehl b. Abdullah et-Tüsteri "İblis'i bir toplulukta gördüm ve onu bağladım. Topluluk dağılınca; tevhide dair konuşmadığı müddetçe onu çözmeyeceğimi söyledim. Bunun üzerine tevhide dair öyle bir fasıl açtı ki asrın arifleri orada olup onu dinleselerdi parmaklarını ısırırlardı." diyerek kendi kerametini izhar etmiştir (Uludağ 2013: 396).

Hatim-i Esam (ö. 237/851) şöyle demiştir: "Her sabah Şeytan, bana gelir ve bugün ne yiyeceksin, ne giyeceksin, nerde duracaksın, diye sorar. Ben de ona, "ölüm"ü yiyeceğim, kefeni giyeceğim ve kabirde duracağım, şeklinde cevap veririm." (Selvi 2017: 97).

16. Gaibî Varlıklarla Münasebetlerde Bulunma, Onlar Tarafından Muhafaza Edilme

Kur'an-ı Kerim'de Allah; Hz. Nuh'u (Şuara 119), Hz. Hud'u (Hud 58), Hz. Salih'i (Hud 66), Hz. Lut'u (Araf 83), Hz. Şuayb'ı (Hud 94), Hz. İbrahim'i (Ankebut 24; Enbiya 69), Hz. Yusuf'u (Yusuf 24), Hz. Yunus'u (Enbiya 87-88), Hz. Musa'yı (Şuara 65), Hz. Zekeriya'yı (Enbiya 89-90), ve Hz. İsa'yı (Nisa 157-158) pek çok musibetten, Şeytan'dan ve inanmayanlarla birlikte helak olmaktan kurtardığını açıkça bildirmiştir. Bu ayetlerde açıklanan konuların çoğu Eski Ahit'te de geçmektedir. Ayrıca Hz. Muhammet ve Hz. Ebu Bekir'in Medine'ye hicret esnasında Sevr Mağarası'nda Allah tarafından muhafaza edilmiştir (Tevbe 40). Bunların yanında semanın Allah'ın zatı tarafından muhafaza edildiğine dair ayetler de (Saffat 6-7; Enbiya 32; Fussilet 12) vardır. Allah'ın Kur'an-ı Kerim'i koruyacağına dair sözü (Buruc 21-22) sabittir. Kâfirlere karşı yapılan Bedir Savaşı'nda gökten indirilen melekler, Müslümanların cephesinde savaşa iştirak etmiştir (Enfal 9). Semavi kitapların hepsinde yukarıdakilere benzer ayetler söz konusudur. Bütün dünya mitolojileri, çeşitli koruyucu tanrılar etrafında cereyan eden anlatılarla bezelidir. Özellikle Türk mitolojisi bu noktada oldukça zengindir.

Türklerin "töz", Moğolların "ongun" dedikleri şey, hayvan veya insan şeklinde yapılmış olan ve tapılan heykelciktir. Ongunlar, ağaçtan, taştan, kemikten, madenden ve hatta çamurdan yapılırdı. Artık bu heykelcikler, o kabilenin, o soyun yahut herhangi bir ailenin aile ocağının koruyucusu olurdu (Ögel 2010: I/32). Yakut Türklerinde demircilik hem zanaat hem din noktasında önemli idi. Yakutlara göre, "Kıtay Baksı Toyon" yeraltında yaşayan sekiz yer altı tanrısının soyundan gelir. Aslen insanlara kötülük getiren bu ruh, demircilerin koruyucusudur. Demircinin önemli aletleri olan kerpeten, çekiç, örs ve körük de kutsal sayılır. Bunların her birini de ayrı ayrı koruyan koruyucu melek ve ruhların olduğuna inanılır (Ögel 2010: I/68). Altay Şamanizmi'nde de yeraltında yaşayan, Abra ve Yutpa adlı timsaha benzer iki büyük canavar vardır. Abra'nın yer altı dünyasındaki büyük bir denizde yaşadığına inanılır. Yeşil bir kumaştan yapılmış ve örgülerle süslenmiş olan Abra şeklindeki simge, şamanın elbisesine asılır. Abra'nın insanların hamisi ve koruyucu ruhu olduğuna da inanılır (Ögel 2010: I/440-441).

Alı Kişi, ilk çağlarda, kör olarak düşünülen dağ ruhu ve mistik koruyucudur. Sınav merasimlerinin başlıca karakteri olan bu varlık, yeraltı ölümler saltanatı veya atalar âleminden gelebilir. Altayların inanışında ise göre, dağların zirvesinde yaşayan dağ ruhu, aygır atlarının koruyucusudur (Beydili 2004: 49-50). Özellikle Japon mitolojisinde koruyucu tanrılar büyük yer tutar (Ayrıntılı bilgi için; Ashkenazi 2018).

Benzer pek çok örnek sıralamak mümkündür. Farklı mitolojik hikâyelerde ve kutsal kitaplarda bahsedilen koruyucu motifi, Hristiyan azizlerine ve İslam

evliyasına atfedilmiştir. Hızır ve İlyas hakkındaki olağanüstü anlatılar da bu noktada dikkate alınmalıdır.

a. Hristiyan Azizlerden Örnekler

Urfa'da heretik inançların yaygınlaştığını haber alan Mor Efrem, Urfa'ya dönmek için Mor Baseliyos'la vedalaşır ve Kapadokya'dan ayrılır. Efrem ayrıldıktan sonra Baseliyos, yanında bulunan diyakoslara "Mor Efrem kilisede ve ayakta dikildiği sıralarda sağında ve solunda iki melek durduğunu ve kendisine bir giysi giydirdiklerini görüyordum." demiş ve onun manevi yüceliğinden bahsetmiştir (Akyüz 2012: 31).

Aziz Avgin bir gece rüyada Tanrı'nın meleğini görür. Melek, Avgin'e Tanrı'nın emir verdiğini söyleyerek kardeşlerini de alıp Tanrı'nın buyruğunu her yere yayarak tanıtın, der. Bu ilhamla Avgin ve kardeş rahipler komşu beldelere yönelir ve gördükleri herkese Tanrı'nın mesajlarını ve buyruğunu anlatır. Ayrıca rahipler, insanların gönlünü kazanmak için kurak beldelerden geçen yolların üzerine su küpleri yerleştirirler ve insanlara bedava su dağıtırlar (Garıs 2013: 10).

Aziz Yakub bir kilise inşa etmek ister. Bunun için uzun zaman dua eder ve diğer rahiplerle durumu paylaşır. İnşaatin yerini ve planını belirlemek üzere şehre gider. Akşam dokuzda işaret sopasını eline alır ve kilisenin yerini belirlemek için dışarı çıkar. O esnada Tanrı'nın meleği Yakub'a gelir ve selam vererek kendini tanıtır; birlikte ölçüm yapmak üzere görevlendirildiğini söyler. Melek, Yakub'a yol gösterir ve kilisenin yerini ve planını sopa ile işaretler (Garıs 2013: 38-39).

Aziz Yakub, Nuh'un Gemisi'nin durduğu dağ olan Cudi'ye (Kardu) giderek dua etmek ister. Bunun için de Avgin'e gider ve durumu anlatarak birlikte gitmeyi teklif eder. Aziz Avgin ise gelemeyeceğini söyler ancak bir meleğin kendisine eşlik edeceğini ve geminin yerini göstereceğini Yakub'a bildirir. Yakub Cudi'nin eteğine vardığında bir melek görür. Melek Yakub'a eşlik eder ve onu geminin gömülü olduğu yere götürür. Melek, ayrıca gemiden kalan bir tahta parçası çıkarıp Yakub'a verir. Yakub dua ettikten sonra bu tahta parçasını da alarak Aziz Avgin'e getirir. Avgin ise bu tahta parçasından bir haç yapar ve boynuna asar. Avgin, ölümünden evvel bu haç kilisede bir yere gömer ancak yerini kimseye söylemez (Garıs 2013: 43-44).

Fransua'nın İsa Mesih'e karşı aşırı sevgisi vardır. Haça gerilenin hizmetinde samimi ve coşkudur. Bir gün kilise duvarında çizili resmin önünde İsa'ya dua ederken İsa Mesih haça gerilmiş şekilde Fransua'ya görünür. O günden sonra Fransua daha da coşkuyla hareket eder (İannitto 2002: 25).

Fransua Verna Dağı'nda inzivaya çekilir ve büyük oruç dolayısıyla oldukça güçsüz düşer. Bedenî güçsüzlüğüne mukabil, ruhi güç kazanmak için dua eder.

Fransua'nın duasından sonra bir elinde viyola diğer elinde yay olan görkemli bir melek görünür. Melek, tatlı melodilerle Fransua'yı mest eder (İannitto 2002: 75).

Azize Therese Neumann, uzun müddet iç sesle konuşur. Therese Hz. İsa'ya büyük bir aşk ile bağlıdır. Therese'nin vücudunda, Hz. İsa'nın yaralarının aynısı oluşur. Hatta Hz. İsa'nın çarmıha gerilme anını manevi âlemde defalarca seyrederek. Efkariyeti mucizesini defalarca yaşar (Pamir 1997: 35-72).

b. İslam Evliyāsından Örnekler

Evliyadan biri, seher vakti namaz için Hasan Basri'nin (ö. 110/728) mescidine gider. Kapı kilitlidir; ancak içeride Hasan Basri dua ediyordur. Duanın ardından âmin sesleri yükselir. Ortalık aydınlanıncaya kadar sabreden zat, hava aydınlanınca dayanamaz ve kapıyı açar. Ancak içeride Hasan Basri'den başka kimse yoktur. Hasan Basri, durumu merak eden zata "Kimseye söyleme! Cuma geceleri bana cinler ve periler gelir, onlara ilimden bahseder, dua ederim; onlar da amin der." şeklinde açıklama yapar (Uludağ 2013: 86).

Bir gün, sırtında murakka bulunan biri havadan uçarak çıkagelir. Şeyh Ebu Hasan Harakani'nin önüne konar ve bir taraftan kanatlarını yere vururken diğer taraftan "Zamanın Cüneyd'i benim, zamanın Şibli'si benim!" der. Bunun üzerine Şeyh Harakani ayağa kalkıp gökten gelen varlığın karşısına dikilir ve "Zamanın Mustafa'sı benim, zamanın Huda'sı benim!" şeklinde karşılık verir. Başka bir gün Şeyh Harakani namaz esnasında bir ses duyar. Gaybi ses "Ey Ebu Hasan! Sende var olduğunu bildiğimiz nefsanî şeyleri halka anlatayım da seni taşlasınlar." deyince Şeyh Harakani "İster misin ki ben de sende var olan rahmeti ve gördüğüm keremi anlatayım da kimse sana secde etmesin!" şeklinde karşılık verdi. Bunun üzerine gayb âleminden "Hayır! Ne sen onu yap ne de ben bunu." nidası duyuldu (Uludağ 2013: 806-807).

Bilal Havvas, Beni İsrail çölünde yürürken birisinin kendisine eşlik etmeye başladığını görür. Havvas'a, ilk kez gördüğü bu kişinin Hızır olduğu ilham edilir. Havvas, Hızır'a bazı kişiler hakkında sorular sorup cevaplar edinir. Havvas, Hızır'a bu görüşmenin nasip olmasına neden olan olayı sorar. Hızır ise "Annene yaptığın bir iyiliğin neticesidir." şeklinde cevap verir (Selvi 2017: 78).

Mevlana Celaleddin-i Rumi, babasını kaybettikten sonra küçük yaşta Şam'a gider ki maksat eğitimini tamamlamaktır. Halep Beylerbeyi Kemaleddin b. el-Adim, Mevlana Celaleddin'e özel ihtimam gösterir ve bu durum göze batar. Kıskanç kişiler dedikodu çıkarır. Medresenin kapıcısı "Celaleddin geceleri hücrelerinden çıkıp gidiyor. Nereye gittiğinden de haberim yok." deyince Kemaleddin bir gece Mevlana'yı takip eder. Mevlana hücrelerinden çıkar, medresenin kapısına gelince kapı kendiliğinden açılır. Sonra şehrin kapısına gelir ki bu kapı da kendiliğinden açılır. Mevlana bu şekilde Halilürrahman Mescidi'ne kadar gelir. Kemaleddin de gizlice onu takip etmektedir. Mevlana, yeşillerle donanmış ve gayb âleminden oldukları

belli olan insanların olduğu bir meclise girer ki meclis bir kubbe altındadır. Meclisteki herkes Mevlana'nın yoluna baş koyar. Bu hâli gören Kemaleddin oracıkta düşüp bayılır ve kuşluk vaktine kadar baygın kalır. Kalktığına ise ne mescit, ne geceki meclis ne de bir başkası vardır. Beylerbeyi Kemaleddin kendine gelince Mecnun gibi çöllere düşer (Yazıcı 2012: 120).

Ahmed b. Hadraveyh ölmek üzeredir ancak 700 bin dinar borcu vardır, bunu ödeme gücü de yoktur. Alacaklıları da yanında beklemektedir. O esnada Hadraveyh "Allah'ım! Sen, mal sahipleri için rehinleri güvence yaptın. Şu anda ruhumu alarak onların güvencesini ellerinden alıyorsun. Öyle ise benim adıma borcumu öde!" şeklinde Allah'a dua eder. Tam o sırada kapı açılır ve içeri biri girerek "Ahmed'in alacaklıları nerede?" der. Bu kişi bütün borcu ödeyip oradan ayrılır (Selvi 2017: 101).

Mevlana'nın hanımı Kira Hatun, Şems ile Mevlana halvette iken kapı deliğinden içeri bakar. Birdenbire evin duvarların açıldığını, gaip âlemine mensup kişilerin içeri girip selam verdiğini, bu kişilerin bir deste gülü Mevlana'ya takdim ettiğini ve hiçbirinin konuşmadan oturduğunu gören Kira Hatun şaşırıp kalır. Sonra Mevlana bu gaibî kişilere namaz kıldırır. Namazdan sonra bunlar, geldikleri duvardan çıkıp gider. Kira Hatun kendinden geçer ve uzun müddet sonra kendine gelir. Mevlana gaip âleminden getirilen bu çiçekleri muhafaza etmesi için Kira Hatun'a verir. Kışın ortasında getirilen bu güller çok başkadır. Mevlana bu güllerin sırrını kimseye açmaması için Kira Hatun'u uyarır. Her kimin gözü ağrırsa ve bu gül yapraklarından gözüne konsa o kişinin gözü derhâl iyi olur (Yazıcı 2012: 128-129).

Kasım Curi, Kâbe'yi tavaf esnasında bir adam görür. Adam sürekli "Onların ihtiyacını yerine getirdin, benim istediğimi de yerine getir." diye dua etmektedir. Curi, adama bu duanın sebebinin sorar. Adam da "Biz değişik beldelerden yedi arkadaş, birlikte cihada çıktık. Rumlar bizi esir etti ve öldürmek için bir yere götürdü. O sırada gökten yedi kapı açıldı. Her kapıda tarifsiz güzellikte bir huri vardı. Her arkadaşımın boynu vuruldukça bir huri yere indi ve onun ruhunu alıp götürdü. Sıra bana gelince içlerinden biri beni bağışladı. O zaman beni benim için gelen huri bana çok şey kaçırdığımı söyleyip gözden kayboldu. Bunun için hasret çekiyorum." diyerek duasına devam eder (Selvi 2017: 681).

Abdullah b. Mübarek (ö. 181/797) bir savaşta Mecusi olan düşmanıya teke tek çarpışmaktadır. Namaz vakti gelince Abdullah mehil ister ve namazını kılar. Mecusi'nin ibadet vakti gelince o da mehil ister ve güneşe tapar. Abdullah'ın aklından rakibini o anda öldürmek geçer ancak semadan "...verdiğiniz sözü de yerine getirin. Çünkü söz (veren sözünden) sorumludur." (İsra 34) ayeti duyulur. Abdullah hemen fiilinden vazgeçer. Mecusi ibadetini bitirince durumu öğrenir ve Müslüman olur (Uludağ 2013, s.285-286; Demirci 2011: 70-71).

17. Allah Dostu Birine Hakaret Edenin Perişan Olması ya da Ölmesi

Elişâ Beytel'e giderken yoldaki kentın çocukları Elişâ'yla "Defol, kel kafalı!" şeklinde alay ederler. Elişâ sinirlenir ve Rabbin adıyla çocukları lanetler. Bunun üzerine ormandan aniden çıkan iki dişi ayı oradaki çocukların kırk iki tanesini parçalar (Tevrat, II. Krallar: II/23-25). Tevrat'ta geçen bu hadise, menkıbelerdeki olayların neredeyse aynıdır. Ululuk atfedilen bir zata hakaret eden birinin cezasız kalmasını beklemek, insan fıtratına aykırıdır. Özellikle Kur'an'da, Allah'a ve peygamberlerine eziyet veya hakaret eden şahısların ve kavimlerin helak edildiğine dair sayısız ayet vardır. Dinde öncülük ettiği düşünölen aziz veya velilere hakaret edenlerin de sonunun felaket olması beklenir ki buna dair kerametler oldukça fazladır.

a. Hristiyan Azizlerden Örnekler

Kapadokya'dan Urfa'ya dönüş yolunda Nusaybinli Mor Efrem ve talebesi, Samsat civarında heretik inançlı bir öğrenci topluluğuyla karşılaşır. Öğrenci topluluğunun başında öğretmenleri de vardır. Topluluktaki öğrencinin biri Efrem'e tokat atar. Efrem hiç sesini çıkarmaz. Öğrenci topluluğu mola için durduğunda da kendi aralarında Efrem hakkında alay etmeye devam eder. Tam bu esnada Efrem'e tokat atan çocuğun oturduğu kayanın altından bir engerek çıkar ve bahsi geçen çocuğu öldürür. Öğretmen ise hemen Efrem'in ardından koşar ve durumu anlatır. Efrem hemen geri döner ve ölen çocuğun yanında rükû ederek ağlayıp dua eder. Çocuk dirilir ve oradaki topluluğun hepsi gerçek inanca döner (Akyüz 2012: 30).

Aziz Comgal'ın evine hırsız girer. Aziz Comgal hırsızları yakalar ve gözlerini kör eder. Ardından Comgal hırsızlardan suçlarını itiraf etmelerini ister. Hırsızlar suçlarını itiraf edinceye kadar da onları o vaziyette bırakır (Polat 2008: 208).

Aziz Antuan kiliseyi onarmaktadır. O esnada öküz arabasıyla bir köylü oradan geçer. Antuan köylüden yardım ister ve taşları arabasıyla taşımalarını rica eder. Köylü, öküz arabasının arka tarafında uzanan oğlunu gösterir ve "Görmüyor musun oğlum öldü onun gömülmesi için gitmeliyim." diyerek yalan söyler. Aklınca köylü Antuan'la dalga geçmiştir. Köylü biraz ilerledikten sonra bir feryat kopar. Köylünün oğlu gerçekten ölmüştür. Bu feryada Antuan da oraya gider ve köylüye acıyarak oğlunu hayata döndürür. Köylü ise azizlere bu şekilde davranmaya tövbe eder (Colasanti 1988: 32-33).

b. İslam Evliyasından Örnekler

Mekke civarında yaşayan bir adam, odun toplayıp satarak geçimini temin etmektedir. Bu adam bir gün odun toplamak için Baki bölgesine giderken yolda keten elbise giymiş ve ayakkabılarını elinde taşıyan bir gence rastlar. Adam, bu genci yolunu şaşırması bir sanır ve gençten elbisesini çıkarıp kendisine vermesini ister. Genç, "Allah'ın himayesinde yürü git!" der. Oduncu ısrar edince genç "Bunu illa

yapacak mısın?" diye tepki gösterir. Oduncu ise yapacağını bildirir. Genç adam, elleriyle oduncunun gözünü işaret eder. O anda oduncunun iki gözü birden akıp kör olur. O genç, İbrahim Havvas'tır (Selvi 2017: 667).

Süfyan-ı Servî, devrin halifesini uyarır ve halifenin sakalıyla oynayarak kıldığı namazın kıyamet gününde halifenin yüzüne çarpılacağını ve halifeyi perişan edeceğini söyler. Halife onu uyarır; ancak Süfyan, halifeyi uyarmasının kendi vazifesi olduğunu söyleyince halife onu zindana attırır. Bir müddet sonra da Süfyan'a idam cezası verilir. Süfyan'ı durumdan haberdar etmek için gittiklerinde Süfyan yaşama bağlı olmadığını söyler ancak dünya işlerinin hakkını vermek gerektiğini de belirterek halifenin helaki için Allah'a niyaz eder. O esnada halife, devlet erkânıyla toplantı hâlinededir. Toplantı yapılan kısmın çatısı çöker; halife ve devlet erkânının hepsi ölür (Uludağ 2013: 294).

Mescitte namaz kılan bir genç, namaz esnasında garip şekilde davranır. Bahaeddin Veled'in uyarılarını da dinlemez ve ukalaca cevap verir. Bahaeddin Veled ise "Dediğim gibi yap da pis nefsin ölsün ve emre itaat eden olsun!" der. Bu sözün ardından o genç yere yıkılır ve ölür (Yazıcı 2012: 99).

Burhaneddin Muhakkık-i Tirmizi bir keresinde cezbe ile hücrelerinden dışarı çıkar ve koşmaya başlar. Ferecesinin eteğini yerde sürüklemektedir. Biraz sonra bu hâli gören biri "Ey Seyyid, ferecenin kenarını düzelt!" der. Muhakkık-i Tirmizi ise "Benim umrumda değil, sen kendi ağzını düzelt!" diye buyurur. O anda sapasağlam adamın ağızı çarpılır. Adam pişman olup Seyyid Muhakkık-i Tirmizi'nin ayağına baş koyar ve af diler. Şeyh adamı eski hâline döndürür (Yazıcı 2012: 107-107).

18. Hastaları Bir Anda İyileştirme

Özellikle Asya, Avustralya ve Kuzey Amerika'daki ilkel toplumlarda dinî-karizmatik kişilerin kötü ruhların etkisi altında bulunan insanları iyileştirdiğine ve bu çerçevede çeşitli olağan üstü hâller gösterdiğine dair pek çok rivayet söz konusudur. Şaman, otacı veya büyücü diye adlandırılan bu kişilerin, belli teknikler kullanmak ve belli aşamalardan geçmek suretiyle ilahi güçle bağlantıya girdiklerine ve birtakım olağan üstü yetenekler elde ettiklerine inanılmaktadır. Ateşten ve aşırı soğuktan etkilenmeme, keskin nesnelere üzerinde yürüme, hastalıkları iyileştirme ve yağmur yağdırma bu kabiliyetlerin başında gelir. Eski Yunan'da da felaketleri önceden haber veren ve hastalıkları mucizevi şekilde iyileştiren gezgin-karizmatik kişilerin varlığından bahsedilir (Gürkan 2005: 353).

Uygurlar ve Moğollar, eskiden beri hep kamların sözlerine inanır ve emirlerine bağlı kalırlar. Hükümdar ailesinden gelen Han oğulları ile torunları, onların sözlerine inanır ve verdikleri öğütleri yerlerine getirirler. Hatta bir işe başlanacağı zaman müneccimlerle büyücülerin öğüt ve yolları arasında bir birlik gözükmezse o işi durdururlardı. Bunun için de işe başlama emri verilmezdi. Moğollar, hastalarını da kamların metotları doğrultusunda tedavi ederdi (Ögel 2010: 76). İnanışa göre;

Yakutların büyük tanrısı Ayığ-Toyon, yeryüzündeki insanların zahmet çektiklerini ve kötü ruhlarla hastalıkların elinde kırılıp gittiklerini görünce yeryüzüne de üç şaman göndermiş ve onların vasıtasıyla insanları tedavi etmiş ve korumuştur (Ögel 2010: 94). Bazı Altay efsanelerine göre göğün on ikinci katına kadar yükselen Dünya Dağı'nın üzerinde bir kayın ağacı vardır. Hayat suyu bu kayının altındaki kutsal bir çukurda bulunur. Yalnız hayat suyunun da çeşitleri vardır. Bazı masallarda hayat suyu yalnızca ölüleri veya hastaları iyileştirir. Bazı efsanelerde ise ihtiyarlara gençlik verir (Ögel 2010: 107).

Yunan tanrılarında Zeus'un oğlu Apollon; şiir, müzik, ışık ve kehanet tanrısı kabul edilir. Salgın hastalıkları o gönderir ve o iyi eder (Estin ve Laporte 2008: 99). Bazen Apollon tedaviyi oğlu tıp tanrısı Asklepios'a bırakır (Estin ve Laporte 2008: 104). Tanrıça Artemis, ölümlülere salgın hastalıklar ya da ani ölümler göndermeye ve hastalıkları iyileştirmeye muktedirdir. Aynı zamanda küçük çocukların ve yavru hayvanların da koruyucusudur (Graves 2010: 100).

Mezopotamya büyü ayinlerinde, yere bir miktar un serperek bir çember çizmek sık rastlanan bir durumdur. Hasta veya hastanın yatağı böyle bir büyü çemberle çevrilirdi. Ayin, çemberin içinde yapılırdı; büyü heykelciklerin de bir un çemberiyle çevrildiği olurdu. Çemberin, hastalığa sebep olan ifritleri engelleyecek kadar güçlü olduğu söylenirdi. Ayrıca çemberin bazı koruyucu ilahları temsil ettiği belirtilirdi (Black ve Green 2003: 54-55).

Mitolojik tedavi inanışlarının yanında; hastaların Allah'ın izniyle iyileştirilmesi, peygamber mucizelerindedir. Hz. İsa, hastalara şifa verir (Âl-i İmran 49). Lokman Hakîm ve Calinus Hakîm (Galen), İslam coğrafyasında meşhur tıpçılardır ve bunların ölüm dışında her şeyi tedavi ettiklerine inanılır.

a. Hristiyan Azizlerden Örnekler

Aziz Petrus ve Yuhanna dua vaktinde tapınağa çıkarlarken tapınağın kapısında doğuştan kötürüm olan bir adam görürler. Adamı dilenmesi için her gün buraya getirirler. Sakat adam Petrus ve Yuhanna'yı görünce onlardan da sadaka ister. Petrus, adama kendisinde altın ve gümüşünün olmadığını söyler "Ancak bende olanı sana verebilirim." der. Ardından "Nasaralı İsa adına kalk, yürü!" diyerek onu elinden tutup kaldırır. Adamın ayakları sapasağlam olmuştur. Kötürüm adam yürüyerek tapınağa girer ve ibadet etmeye başlar (İncil 'Elçilerin İşleri' 3/1-9; Balcı 2006: 62). Aziz Petrus, bundan başka birkaç felçliyi daha iyileştirmiştir.

Lystra'da, doğuştan kötürüm olup ayakları tutmayan ve hiç yürüyememiş bir adam vardı. Bu adam Aziz Paul'un söylediklerini dinledi. Onu dikkatle süzen Paul, iyileştirilebileceğine imanı olduğunu görerek yüksek sesle ona, "Kalk, ayaklarının üzerinde dur!" dedi. Adam yerinden fırlayıp yürümeye başladı. Paul'un ne yaptığını gören halk Likavonya dilinde, "Tanrılar insan kılığına girip yanımıza inmiş!" diye

haykırdı. Barnaba'ya Zeus; konuşmada öncülük eden Paul'a da Hermes adını taktılar (İncil 'Elçilerin İşleri' 14/8-12; Boyacıoğlu 2013: 270).

Mor Efrem Urfa'ya döndükten sonra kimsesiz bir felçliyi iyileştirir. Efrem, Elçi Mor Tuma kilisesi önünde oturan felçli adamın yanına yaklaşır ve etrafta kimsenin olmadığından emin olunca felçliye iyileşmek isteyip istemediğini sorar. Ardından felçliye "Rabbimiz İsa Mesih'in ismiyle kalk!" diye seslenir. Felçli kalkar ve yürümeye başlar (Akyüz 2012: 36).

Aziz Avgin ve Aziz Yakub kilisenin avlusunda birlikte yürürken felçli bir adam görürler. Yahudilerin ve inançsızların İsa Mesih'e inanmalarını sağlamak ve duanın gücünü göstermek için bu adamı iyileştirmeyi düşünürler. Avgin ve Yakub birlikte Rabb'e dua ederler ve felçli adamın kollarından tutup onu ayağa kaldırır. 15 yıldır felçli olan adam zıplayıp ayağa kalkar; yaşadığı durumu bütün şehre anlatır ve Azizlerden övgüyle bahseder. İyileşen hasta etrafta bu kerameti anlatınca şehrin Markiyun dinine mensup bir yöneticisi, felçli oğlunu bu iki azize getirir. Aziz Avgin ve Yakub, bu çocuğu da iyileştirir (Garis 2013: 19-25).

Aziz Avgin Dicle nehrinin yakınlarında bulunan bir köye gider. Burada yaşayan ve yıllardır hasta olan bir kadın, akrabalarının yardımıyla Avgin'in yanına getirilir. Kadın vaftiz olmak istemektedir. Avgin kadının çektiği sıkıntıları görünce onu vaftiz eder ve iyileşmesi için dua eder. Kadın, oracıkta iyileşir (Garis 2013: 51-52).

Aziz Moula, dilsiz bir kıza üfleyerek onun konuşmasını sağlamıştır. Ayrıca öpücüğü ve şifalı tükürüğü ile pek çok cüzamlıyı iyileştirmiştir (Polat 2008: 206).

Aziz Gerald çok mütevazı biridir, bu yüzden doğrudan keramet göstermez. Ancak onunla birlikte seyahat eden ve onunla yaşayan hastalar, onun kullandığı suyla tedavi olur. Bir keresinde, bacakları sakat bir çocuk, Aziz Gerald'ın kullandığı artık suyu temin etmiş ve sakat bacaklarına sürmüştür. Böylelikle çocuk iyileşmiştir (Polat 2008: 206).

Sütuncu Simeon, hastaları iyileştirir. Pek çok kişi ziyaretine gelir. Bunlardan kimi felçli ve şifa isterken; kimi de rahip olmayı talep eder. İsa'nın yolundan giden Simeon, topalları yürütür, cüzamlıları iyileştirir, dilsizleri konuşturur, felçli olanların yürümesini sağlar ve kronik hastalığı olanlara şifa dağıtır (Aykıt, 2012: 90).

Bir gün, Arap kabile liderlerinden biri gelir ve yolda giderken saldırıya uğrayan ve felçli hale gelen bir dostu için yardım ister. Aziz Sütuncu Simeon, felçliye atalarının dinsizliğini reddetmesini ve Baba Oğul ve Kutsal Ruh'a inanmasını söyler. Bu kişi, bunlara inandığını söyleyince Simeon, "Sen ki bunlara inanıyorsun, o hâlde ayağa kalk!" der. Felçli ayağa kalkınca da ona kabile şefini çadırına kadar sırtında taşımasını emreder. O da kabile reisini sırtına alıp büyük bir şükran içinde oradan ayrılır (Aykıt, 2012: 92).

b. İslam Evliyasından Örnekler

Abdullah b. Mübarek yolda yürümektedir; yolun kenarında ise âmâ (kör) biri oturmaktadır. Etrafındakiler âmâ kişiye hitaben, ne lazımsa gelen kişiden istemesini söylerler. Âmâ şahıs, gözlerinin tekrar görmesi için Allah'a duacı olması hususunda Abdullah b. Mübarek'ten yardım ister. Edilen duanın ardından âmâ şahsın gözleri hemen açılır (Uludağ 2013: 280).

İbnüs's-Semmâk (ö. 183/799) hasta olur. İdrarı bir şişeye koyulup Hristiyan bir doktora götürülmek için yola çıkılır. Yolda nurani bir zat gelip "Allah dostu bir zatı tedavi etmek, Allah düşmanlarına mı kalmış!" diyerek Semmâk'e dua eder ve onların da nasıl dua edeceklerini öğretir. Semmâk derhâl iyileşir (Uludağ 2013: 365).

Bir gencin annesi kötürüm olur. Oğluna "Eğer hakkımı helal etmemi istiyorsan git İmam Ahmed b. Hanbel'e (ö. 241/855) git, bana dua etsin ki iyileşeyim!" diyerek oğlunu İmam'ın yanına gönderir. Hasta kadının oğlu denileni yapar. Kötürüm kadın, Ahmed b. Hanbel'in duasıyla derhâl iyileşir (Uludağ 2013: 332-333).

Amr b. Leys hasta olur; ancak hiçbir hekim tedavide muvaffak olamaz. Sehl b. Abdullah et-Tüsteri'yi bulurlar ve hasta Amr için dua etmesini isterler. Tüsteri dua eder ve Amr b. Leys derhal iyileşir (Uludağ 2013: 392).

Bağdat veziri olan Adudüdevle hasta olur. Karın ağrısını hiçbir hekim tedavi edemez. Nihayet Şeyh Ebu Hasan Harakani'nin nalınları getirilir ve vezirin karnına konur vezir hemen şifa bulur (Uludağ 2013: 801).

İbnü'l-Cella, babasıyla birlikte pazara gider ve pazardan balık alırlar. Balığı taşımaları için bir çocuk yardımcı olur. Bu çocuğu yemek için misafir etmek isterler ancak çocuk oruç olduğunu söyler. Hâl böyle olunca çocuğu akşam gelmesi için ikna ederler. Çocuk akşam gelir ve birlikte yemek yenir. Takva sahibi bu çocuk, ibadetini de aksatmaz. Gecenin ilerleyen saatinde evde bulunan kötürüm kız ayağa kalkıp yürümeye başlar. İbnü'l-Cella ve evdekiler duruma şaşırır ve bunun nasıl olduğunu kızı sorarlar. Kız ise "Evdeki misafirin hatırına Allah'tan şifa diledim. O anda iyileştim." der. Misafir olan çocuğun küçük bir veli olduğu anlaşılır (Selvi 2017: 684).

Doktorların tedavide aciz kaldığı bir çocuğun hayatından ümit kesilir. Çocuğun akrabalarından biri, Ahmed Buhari'den (ö. 922/1516) medet ister. Ahmed Buhari çocuğun yanına gelerek Kurân okumaya ve dua etmeye başlar. Hasta çocuk o anda iyileşip kalkar ve Ahmed Buhari'nin elini öper (Yılmaztürk 2001: 98).

Kudüs ve Kahire'de kadılık yapmış olan İsmailzâde Efendi, Abdülahad Nuri hazretinin derslerine gelip giden bir talebedir. İsmailzâde, tâun hastalığına yakalanmış ve ölüm döşeğinde olan oğlunun iyileşmesi için Abdülahad Nuri'den himmet ister. Abdülahad Nuri, iki rekât namaz kılıp dua eder ve ardından "İsmail Efendi, var git! Oğlun iyileşti ve odasında oynayıp dolaşmaktadır." der. İsmail Efendi eve dönünce oğlunu iyileşmiş hâlde bulur (Yılmaztürk 2001: 356).

19. Ölülerini Diriltme

Öldükten sonra farklı bir boyutta hayatın devam edeceği inancı, bütün semavi dinlerde mevcuttur. Dolayısıyla tekrar dirilme ya da diriltme ilgili kerametlerin varlığı doğal karşılanmalıdır. Ayrıca peygamber mucizelerinde de ölüyü diriltme söz konusudur. Bununla birlikte Kur'an'da (Bakara 259) yıkılmış bir beldenin ölülerinin nasıl diriltileceğini idrak edemeyen bir şahıs, bu durumu anlayabilmesi adına, Allah tarafından yüz yıl ölü tutulur ve tekrar dirilitir.

Tevrat'ta Elisha, evlerinde kaldığı ihtiyar çifte bir çocukları olacağını müjdesini verir. Elisha'nın bahsettiği zamanda yaşlı çiftin bir oğlu olur. Çocuk büyür ve bir gün aniden rahatsızlanarak ölür. Yaşlı kadın hemen Elisha'nın yanına varır ve durumu anlatır. Elisha hemen ihtiyar çiftin evine gelerek Rabb'e dua etmeye başlar ve ölmüş çocuğu diriltirek annesine teslim eder (Tevrat, II. Krallar: IV:17-37).

Tevrat'ta bahsi geçen ölüyü diriltme hadisesi, Kur'an'da Hz. İsa'nın bir mucizesi olarak "Onu İsrailoğulları'na elçi kılacak ve o şöyle diyecek: 'Kuşkuya yer yok, işte size Rabbinizden bir mucize ile geldim; size çamurdan kuş biçiminde bir şey yapar, ona üflerim, Allah'ın izni ile derhâl kuş oluverir; yine Allah'ın izniyle körü ve cüzzamlıyı iyileştirir, ölüleri diriltir; ayrıca evlerinizde ne yiyip ne biriktirdiğinizi size haber veririm. Eğer inanan kimseler iseniz elbette bunda sizin için bir ibret vardır." (Âl-i İmran 49) ayetiyle zikredilir. Dünya mitolojilerindeki bütün güneş tanrıları üç günlük ölümden sonra tekrar dirilip gökyüzüne çıkar. Öldükten sonra tekrar dirilme, pek çok mitolojik anlatıda da söz konusudur.

a. Hristiyan Azizlerden Örnekler

Petrus Lidda'ya uğrar. Lidda'ya yakın olan Yafa'da Tabita (Ceylan) adında bir kadın vardır. Oldukça iyiliksever olan bu kadın, o günlerde hastalanarak ölür. Kadının cenazesini yıkayarak evinin üst katına koyarlar. Petrus'un Lidda'da bulunduğunu duyan kadının yakınları Petrus'tan yardım dilemek için Petrus'un bulunduğu yere gider. Petrus cenazenin olduğu eve gelince ölünün bulunduğu yere çıkar ve odada bulunan kimseleri dışarı çıkarır. Diz çökerek Rabbine dua ettikten sonra ölüye "Tabita kalk!" diye seslenir. Kadın gözlerini açarak yattığı yerden doğrulur ve hayatına devam eder (İncil 'Elçilerin İşleri' 9/36-40).

Aziz Avgin ve Aziz Yakub'un iyileştirdiği bir çocuk, kısa zaman sonra ölür. Aile çok üzgündür, ayrıca Yahudiler ve inançsızlar bu konuda alay etmektedir. Azizlerin iyileştirdikleri çocuğun ölmesi, dedikodulara yol açar. Aziz Avgin, çok üzülür ve çocuğun cesedi başında dua eder ve "İsa Mesih'in adıyla kalk!" der. Aziz Avgin'in gözyaşları yere düşer düşmez çocuk hayata döner ve ailesine kavuşur (Garis 2013: 32-34).

Aziz Avgin, Dicle nehrinin kenarında ağlayan bir çocuk görür. Bu çocuk, ormana odun toplamak için giden abisinin aslan tarafından öldürüldüğünü söyler. Küçük

kardeş oldukça üzgündür. Bunun üzerine Avgin ve yanındaki rahipler, cesedi bulur ve onun dirilmesi için Tanrı'ya dua ederler. Aslanın öldürdüğü genç dirilir ve Tanrı'ya şükreder (Garis 2013: 45-47).

Siennalı Azize Catherina, bir kadının sakramenti görmeden öldüğünü öğrenir. Hemen cesedin yanına gider ve kadın hayata dönmeden oradan ayrılmayacağına dair Tanrı'ya yemin eder. Catherina'nın bir kerameti olarak kadın derhâl hayata döner (Polat 2008: 207).

Aziz Antuan, Comacchio şehrinde iken kendisine bir çocuğun boğulduğu haberi ulaşır. Antuan hemen sahile gider ve elini ölmüş çocuğun alnına koyar. Çocuk derhâl uyanır ve sahilde koşup oynamaya başlar (Colasanti 1988: 45-46).

b. İslam Evliyasından Örnekler

Abdülkadir Geylani, bir Müslüman ve Hristiyan'ın tartıştığını görür. Her ikisi de kendi peygamberinin üstünlüğünü savunmaktadır. Hristiyan kişi, Hz. İsa'nın ölülere dirilttiği için daha üstün olduğunu iddia eder. Geylani hemen tartışanların yanına gider ve Hristiyan'a hitaben "Ben peygamber değilim ama İslam peygamberinin ümmetindenim. Ölüyü diriltirsem benim dinime geçer misin?" der. Üçü birlikte kabristana giderler. Geylani, Hristiyan'ın gösterdiği kabre "Kum bi iznillah!" diye seslenir. Ölü, ete kemiğe bürünüp kalkar, sonra da Geylani'nin emriyle kabrine geri döner. Hristiyan şahıs, oracıkta Müslüman olur (Seratlı 2010: 23-24). Geylani, müritleriyle birlikte Dicle kenarına gelir ve ağlayan bir kadın görür. Durumu sordurunca kadın "Oğlumun uygun biriyle evlendirmiştim. Düğün alayı salla karşıya geçerken sal alabora oldu. Oğlum, gelinim ve saldaki herkes boğuldu. Yirmi yıl oldu ancak ne zaman buraya gelsem bu hadise aklıma gelir ve ağlayıp inlerim." der. Geylani, duruma üzülür ve Allah'a dua eder. Kadının oğlu, gelini ve salda bulunan herkes dirilerek sudan çıkar ve Geylani'nin ayağına kapanarak ona mürit olur. Bu olayı duyan sayısız insan da Müslümanlıkla şereflenir (Seratlı 2010: 24-27). Yaşlı bir kadının oğlu denizde boğulur. Kadın Geylani'ye gelerek oğlunun dirilmesi ve geri gelmesi için himmet ister. Geylani üç kere dua eder ve ölen çocuk dirilip annesinin yanına döner (Seratlı 2010: 27-30).

Abdülkadir Geylani için ölü hayvanı diriltme kerameti de anlatılır. Bir kadın, oğlunun yetişmesi için onu Geylani'nin yanına mürit olarak verir. Bir zaman sonra oğlunu ziyarete gelen kadın, oğlunun bir deri bir kemik kaldığını görür ve hiddetle şeyhin huzuruna varır. Şeyhin önündeki sofrada ise tavuk kemikleri vardır. Kadın, Geylani'ye kızıp bağırır. Geylani ise elini kemiklerin üzerine koyar ve "Çürümüş kemikleri dirilten Allah'ın adıyla kalk!" der demez tavuk ete kemiğe bürünür ve canlanıp koşmaya başlar. Müridin annesine ise oğlunun bu seviyeye gelince istediğini yiyebileceğini söyler (Seratlı 2010: 82-83; Demirci 2011: 115-117).

Bir gün bir kadın Habib-i Acemi'ye gelip "Çocuğum öldü; ancak ondan ayrı kalmaya takatim yok. Allah'a dua et de geri gelsin!" der. Habib-i Acemi, kadından

iki akçe alıp fakirlere dağıtır. Ardından kadına, Allah'ın izniyle çocuğun eski haline geleceğini bildirir ve kadını evine gönderir. Kadın evine vardığında çocuğu çoktan eve varmıştır. Olay çocuğa sorulduğunda olayı "Fırtınaya kapılmışım, tam o esnada fırtınaya Habib'in duası ve verilen sadaka hürmetine beni evime bırakması emredildi." şeklinde anlatır (Uludağ 2013: 111-112).

20. Öldükten Sonra Bile Fizikî Olarak Hareket Edebilme

Özellikle halk hikâyeleri dikkate alındığında Anadolu'nun pek çok yerinde anlatılan masal ve menkıbelerde Kesikbaş motifine rastlamak mümkündür. Öldükten sonra fizikî olarak hareket etme kerameti, Ömer Seyfettin'in *Peçevi Tarihi*'nden esinlenerek yazdığı "Başını Vermeyen Şehit" hikâyesinde de görülür: Zigetvar kuşatması esnasında bir şövalye, Deli Mehmet'in başını kesmek suretiyle onu şehit eder. Şövalye kesik başı alıp uzaklaşacakken Deli Hüsrev nara atmaya başlar; Mehmet'e başını vermemesini telkin eder. Deli Mehmet'in başsız vücudu kalkıp şövalyeyi öldürür ve başı geri alıp oracıkta yere yığılır. Bu manzaraya Kuru Kadı şahit olur (Ömer Seyfeddin 1997: 3-17).

a. Hristiyan Azizlerden Örnekler

Montmarte'de Aziz Dennis'in kafası kesilir. Dennis, kesik başını koltuğunun altına alarak bugünkü manastırının olduğu yere kadar yürüyerek gelir (Polat 2008: 211).

b. İslam Evliyasından Örnekler

İnanışa göre Sultan Seydi Erzincan'daki tekkesinde pek çok mürit yetiştirmiştir. Aynı zamanda savaşçı bir yiğit olan Sultan Seydi, o dönemde yaşanan bir savaşa müritleriyle birlikte katılır. Çok çetin çarpışmalardan sonra Sultan Seydi'nin başı kesilir ve oracıkta şehit olur. Ancak Sultan Seydi başını koltuğunun altına alır ve düşmanla savaşmaya devam eder. Savaş devam ederken bu hâli bir kadın görür ve hayrete düşerek bu durumun nasıl olduğunu askerlere sormaya başlar. Sırrın açığa çıkmasıyla birlikte Sultan Seydi dizleri üstüne çöker ve kılıcını yere saplayarak oraya yığılır kalır (Sakaoğlu 1976: 99-100; Babür 2018: 160). Anadolu'da anlatılan kesikbaş hikâyesinin pek çok varyantı mevcuttur.

İbrahim b. Şeyban'ın genç bir müridi vefat eder. Şeyban yıkama işini üstlenir, cenazeyi yıkamaya gencin sol elinden başlar. Ancak ölü olan mürit hemen sol elini çekip Şeyban'a sağ elini uzatır. Şeyban ölü gence "Ey yavrum doğru yaptın, ben karıştırdım." diyerek durumu düzeltir (Selvi 2017: 685).

Ebu Ali Ruzbari'nin (ö. 322/934) yanına gelen bir derviş oracıkta vefat eder. Ruzbari, dervişi defnederken dervişin yüzünü açık olarak toprağa koymak ister. Maksat, Allah'ın merhametini celp etmektir. Bu esnada ölü derviş gözlerini açıp "Aziz kıldıldıktan sonra bizi zelil mi kılmak istiyorsun?" der. Ruzbari "Efendim, öldükten sonra dirilme ile mi karşılaşıyorum?" diyerek şaşkınlığını ifade eder. Ölü

derviş ise “Evet ben hayattayım. Allah’ı sevenler diridirler.” şeklinde karşılık verir⁴ (Uludağ 2013: 895).

21. Manevi Himmetin Öldükten Sonra da Devam Etmesi

Buna benzer menkıbelerin kaynağı, semavi dinlerde yer alan ahiret inancı ile mitolojik hikâyelerdeki bir başka hayatın varlığı inancı olmalıdır. Ölümden sonra varılacak ahiret yurdu, yaşam formunun farklı bir şekilde devam edeceği yerdir.

İslam inancındaki Hızır telakkisine benzer şekilde Hristiyanlıkta da Saint George menkıbeleri vardır. İsmi geçen bu seçilmiş kulların dünya hayatı sürmemelerine rağmen dünyada görevli oldukları ve insanlara yardımda bulunabildiklerine inanılır. Anadolu özelinde düşünüldüğünde ise hemen her yerleşim biriminde türbe ve ziyaretgâha rastlamak mümkündür ki burada metfun kişiler halk nazarında genellikle evliya mertebesindedir. Halk, buralarda metfun şahıslardan manevi yardım ummaktadır. Bu şahıslardan dünyalık işlerin görülmesi noktasında onların aracı olmaları umulmaktadır. Hâl böyle olunca ölmüş velilerin yaşayan insanlara yardım ettiğini anlatan menkıbeler yaygınlaşmıştır.

a. Hristiyan Azizlerden Örnekler

Hristiyanlıkta azizlerin kalıntıları da mucizevi bir iyileştirme gücüne sahip olduğu inancı hâkimdir. İngiltere Carterbury’de yaşayan bir kadın şiddetli baş ağrısı çekmektedir. Bu kadın Aziz Thomas Becket’in mabedine gider; orada dua ederken baş ağrısı daha da şiddetlenir, kafası zonklar. Bu sırada kadın Tanrı’ya yakarır ve Aziz Thomas’ı da aracı edip yardım ister. Bu andan sonra kadının kulaklarından iltihap boşalır ve bütün zehir akar. Ardından kadının kulaklarından bol miktarda kan gelir ve kadının baş ağrısı tamamen geçer (Polat 2008: 206-207).

b. İslam Evliyasından Örnekler

Ebu Hasan Harakani, Ebu Said’e “Ey şeyh, kıyamet kopunca ortalarda görünme çünkü sen cemal ve lütuf sahibisin, dayanamazsın. Ben celalli ve kahırlıyım; bekle ki ben önce gidip kıyametin dehşetini dindireceğim.” der ve ölümden sonra kendi hükmünün geçerli olduğunu bildirir (Uludağ 2013: 798). Ayrıca Harakani, “Ölümden sonra toprağımdaki taşa el sürüp hacet dileyenin haceti yerine getirilir.” demiştir (Uludağ 2013: 852).

Mısırlı bir tüccar, Şeyh Abdülkadir Geylanî’ye mürit olmak ister ancak bir türlü Bağdat’a gidemez. Fırsatını bulunca da gider ancak Geylani vefat etmiştir. Tüccar, Geylanî’nin kabrine gider ve dua eder. Tam o esnada kabir açılır ve Şeyh gelerek

⁴ Aynı menkıbe, Ebu Yakub Susi’nin genç bir müridi için de anlatılır. Susi’nin müridi yıkanıp kefenlendikten sonra gözlerini açar. Ebu Yakub Susi gence “Öldükten sonra dirilmeyi mi görüyorsun?” diye sorar. Genç ise “Ben diriyim. Allah’ı seven kimse ölmez.” diye cevap verir ve gömülür (Selvi 2017:685).

tüccarrın elini tutarak biat alır ve müritliğe kabul eder. Ardından Şeyh kabre döner (Seratlı 2010: 40-41).

Bağdatlılar der ki “Maruf-ı Kerhi’nin kabri, tecrübe edilmiş bir ilaçtır; yani onu ziyaret edip zatını vesile ederek yüce Allah’tan bir dilekte bulunana, istediği verilir.” (Selvi 2017: 71).

Bahaeddin Veled’in vefatından kısa bir süre sonrasıdır. Celaeddin Harizmşah, Anadolu’ya Sultan Alaeddin üzerine sefer için yola çıkar. Bunu haber alan Sultan Alaeddin, Bahaeddin Veled’in türbesine giderek ondan manevi yardım ister ve savaş hazırlıklarına başlar. Kılık değiştiren Sultan Alaeddin, birkaç Türk ile birlikte Erzurum’a varmış olan Harizmşah’ın otağına gelir. Kendilerini dağ nahiyelerinde yaşayan Türkleri olarak tanıtan Alaeddin ve adamları “Bizler Alaeddin’in yönetiminden çok rahatsızdık. İyi ki geldiniz, inşallah onu yenersiniz.” diyerek Harizmşah’a yaklaşır ve ordunun durumunu müşahede etmek isterler. Buna inanan Harizmşah, onları güzelce ağırlar ve gece misafir eder. Ancak Harizmşah şüpheye düşünce sabah bu adamları tetkik etmek için emir verir. Gece Alaeddin ve adamları uyurken Bahaeddin Veled rüyada “Kalk ey Alaeddin hemen atına bin ve uzaklaş!” der ve durumu izhar eder. Alaeddin ve adamları gece gizlice Harizmşah’ın karargahından kaçar. Sabah durum anlaşılır ancak Alaeddin ve adamları uzaklaşmıştır. Alaeddin, askerlerine müjde vererek Bahaeddin Veled’in himmetiyle savaşı kazanacaklarını söyler. Erzincan yakınındaki Yassıçemen’de süren savaşın beşinci gününde manevi bir elle gerçekleştiği belli olan bir hadise yaşanır. Etraftaki toz toprak düşman askerinin üzerine kaplar. Düşman askerinin kalbine ise dehşetli bir korku düşer ve düşman kaçmaya başlar. Bu hadise Bahaeddin Veled’in manevi yardımıyla olur (Yazıcı 2012: 96-98).

Ebu Hasan Harakani, başını Bayezid-i Bistami’nin kabrinin toprağı üzerine koyar ve on iki sene böylece kalır. On iki yıl sonra “Ey Ebu’l-Hasan! Oturma zamanın geldi.” diye bir ses işitir. Ses, Bayezid’e aittir. Harakani, Bayezid’den manevi himmet diler. Bayezid ise “Bendeki bu hâllerin sebebi sensin ey Hasan! Ben yüz otuz yıl önce Harakan’dan geçerken bir nur gördüm ve nurun sahibini şefaatçi tuttum. O nur, senin doğumundan çok önce idi. Ancak o nurun sana ait olduğu bildirildi.” diye cevap verir. O olaydan sonra Harakani manevi makamlar alır (Uludağ 2013: 794).

Ahmed Yesevi, kendisinden iki asır sonra yaşayan Emir Timur’un rüyasına girerek Buhara’nın fethini müjdeler. Yesevi’nin dediği gibi fetih kısa zamanda gerçekleşir (Köprülü 2014: 94-95; Demirci 2011: 107). Yine Ahmed Yesevi, kendi türbesini ziyarete gelen Seyyid Mansur Ata’ya gayb âleminde manevi telkinde bulunur; Babür Şah’ın oğlu Hümayun’un Semerkand’ı değil de Hindistan’ı fethetmesinin uygun görüldüğünü anlatır. Yesevi, kendi türbesinin toprağından alarak bunu Hümayun’a götürmesini ve durumu izah etmesini Seyyid Mansur’a iyice tembihler. Haber Hümayun’a ulaştırılır ve manevi yönlendirmeyle Hümayun denileni yapar (Köprülü 2014: 96).

Şeyh Ebu Bekir Saydalani (ö. 340/951) vefat eder ve mürtleri kabrinin başına güzel bir mezar taşı koyar. Fakat taş kırılıp harap edilir, mürtler taşı yeniler. Bu durum birkaç sefer tekrar eder. Mürtler bu durumu Ebu Ali Dekkak'tan sorarlar, o da "Pir, dünyada gizli kalmayı tercih etmişti. Sen ise onu aşikâr etmek istiyorsun." şeklinde izah eder (Uludağ 2013: 859).

SONUÇ

Anlatıldığı toplumun inanç esaslarına aykırı olmamak şartıyla evliya kerametleri; temelde paganist dinler, kutsal kitaplar, mitolojik hikâyeler, efsaneler ve benzetmelerden beslenir. Ortak kaynaklardan beslenen bu menkıbeler, farklı dinlere mensup kişiler/topluluklar arasında benzer yollarla yayılır. Temel keramet anlatılarının yanı sıra zamanla toplumların folklorik unsurlarıyla süslenen yeni anlatılar da oluşur. Aynı çerçeve olayın anlatıldığı menkıbelere farklı din ve coğrafyalarda rastlanmasının temelinde, semavi dinlerdeki kıssalar ve temel mitolojik motiflerin ortaklığı vardır. Bir toplum ilk inanç, kültür ve coğrafyasından elde ettiği birikimi bırakıp yeni bir dine ya da coğrafyaya geçmez. Toplumun din ve kültür sahasındaki yenilikleri, bu sahalarda kadim öğeleriyle harmanlanarak ilerler.

Semavi yani birincil fikirler ve kıssalar, hiçbir zaman doğrudan, saf biçimleriyle yerel olarak koşullandırılmış etnik fikirlerden soyutlanarak yaşanamazlar. Etnik fikirlerle biçimlenirler. Bir mit veya riti ya insan doğasının kalıcı ve evrensel yönüne ait bir ipucu olarak ya da yerel sahnenin, manzaranın, tarihin, söz konusu halkın toplumsal yapısının işlevi olarak ele almak gerekir (Campbell 1995: 455).

Menkıbelerin kaynağını sadece dine/peygamber kıssalarına bağlamak eksik olacaktır. Özellikle Buda'nın; muhataplarını ikna etmek için havada yürüme, vücudundan ateş çıkarma, organlarını kesip tekrar yerine koyma, ölüyü diriltme gibi mucizelerinden bahsedilir. Budizm'in Çin'e yayılmasından sonra Budist din adamları, misyoner faaliyetlerinin bir parçası olarak mucizevi fiillere sıkça başvurmuşlardır. Dolayısıyla Zerdüş, Taoist, Budist ve Hindu geleneklerinin hepsi mucizeyi benimsemektedir. Temsil edilen dinin doğruluğu konusunda insanları ikna etmek amacıyla gösterilen birbirine benzer mucizeler, her geleneğe ait literatürde yer almaktadır (Gürkan 2005: 353).

Mesela Türkler arasında evliya menkıbeleri İslam dinini kabul etmelerinden sonra görülmeye başlanmıştır. Ancak Türklerin İslam öncesi inanç, efsane, destan ve geleneklerine dair pek çok malzeme İslam'la harmanlanmıştır. Eski şamanların, cinlere karşı savaşları ve öbür dünyaya gidip gelmelerine dair olağanüstü hikâyeleri, Türk kültüründe yaygındır. Bu gibi inanışlar, İslam'ın kabulüyle birlikte veli kerametleriyle birleştirilmiştir. Bunun yanında Budizm'deki aziz inanışı, İslam'ın veli tipiyle oldukça benzerdir ve tasavvufdaki telakkilere oldukça uygundur. Budist azizler, mevsiminin dışında kuru ağaçtan meyve çıkmasını sağlar, havada uçar veya

değişik varlıkların şekillerine girer. Bu Budist menkıbeleri, ahlaki terbiye ve din öğretisi; propaganda için kullanılmıştır. Budizm, özellikle Uygurlar arasında yayılmıştır (Konu hakkında bilgi için: Ocak 2002: 74-83). Uygur bakışları, Budist menkıbelerini halka terennüm etmek suretiyle yeni dinin propagandasını yapmıştır. İslam'ın kabulünden sonra ise Budizm menşeli bu menkıbeler, "baba" yahut "ata" lakaplı şeyhler tarafından İslami propaganda için kullanılmıştır. (Ocak 2010: 31-32). Türk boylarının oluşturduğu sosyo-ekonomik ve kültürel çevrenin yapısı gereği, eski kabilevi geleneksel inanç ve âdetlerin geniş ölçüde yeni İslami kalıplar içinde yaşatıldığı heterodoks bir karakter arz eder. Özellikle Melameti-Kalenderi sufiligi boyasına bürünmüş bir İslam yorumunun temel özellikleriyle, İslam öncesi Budist-Şamanist-Maniheist kültürün ilginç bir karışımını yansıtır. Bu İslam yahut Müslümanlık tarzı, zaman içinde yer yer yerleşik çevrelerle temas nispetine göre Sünnilik etkisi altına girerek gelişmiş, yer yer ise bu kabilevi yapısını korumuştur (Ocak 1996: 35-36). Bu tarz anlatıların eski inanışların ardından sadece İslam'a geçtiğini düşünmek eksik olacaktır. Bunların evvela yakın coğrafyalardaki Hristiyan azizlerine aktarılmış olması gerekir.

Sadece inançların değil tabiat olaylarının da mitolojik hikâyeler ve menkıbeler üzerinde ciddi tesirleri söz konusudur. Mesela Mısır anlatılarında tanrı Osiris, Nil ve tahl tanrısıdır. Nil gibi bütün yaşamı Osiris besler. Hangi tohumun ekileceğini, sulamanın nasıl yapılacağını ve su taşkınlarından nasıl korunacağını o coğrafyadaki insanlara Osiris öğretir. Nil nehrinin taşması, kurumması ve tekrar taşması; Osiris'in yaşaması, ölmesi ve hayata tekrar dönmesi demektir. Osiris'in ölüm vakti, Nil nehrinin kurummasıyla birlikte bitkilerin ölümünü temsil eder (Rosenberg 2017: 257). Kuzey Avrupa söylencelerinde temel karakterler ve olağanüstü hikâyeler, soğuk ve zorlu kış şartlarının tesirinde şekillenmiştir. Olağanüstü durumlar, soğuk ve hastalıkla mücadele etrafında gelişir (Rosenberg 2017: 327-328). Benzer tabiat hadiselerinin zuhuru, toplum muhayyilesinde teşbih yoluyla lider özellikli kişiler hakkında menkıbelerin oluşmasına zemin hazırlamıştır.

"Âlemin yattığı vakit" denilen o bir anlık zaman Azerbaycan halk inanışlarında, kışın sonu ve yazın başlangıç anını gösteren mistik bir zamandır. Bir anlık bu zaman, kaostan evrene ebedi geçişin bir anını kendinde saklamıştır ve bunun için de doğanın sonsuz olup-dirilmeler zincirinde, edebi yaşayışı canlandıran bir semboldür. Yani *âlemin yattığı vakitte*, eski ne varsa bir anda uykuya dalıp uyanması, başka bir deyişle ölüp dirilmesiyle hepsinin adı sembolik olarak defterden silinir. Bu anlayış, doğanın ve yaratılışın devamlılığına dair eski düşünceden gelir. Bu anlamda, ölüp dirilme anlayışı üzerine kurulu olan Türk tanrıçılık görüşlerinin izlerini taşımaktadır (Beydili 2004: 42).

Kadim pagan dinlerinin ve semavi kitapların muhtevasında bulunan kıssalar benzerdir. Anlaşılan; bu kıssalardan hareketle oluşturulan menkıbeler, o dinin müntesiplerinin muhayyilesinde oluşur ve gelişir. Toplumlar, kıssalardan hareketle

menkıbelere dilediğince biçim vermiştir. Menkıbelerin kaynağı büyük oranda semavi kitaplar olunca semavi dinlere mensup kişi ve toplumlarda ortak inanç ve tasvirlerin olması gayet doğaldır. Hz. İsa ve Hz. Muhammet'ten önce gelmiş bütün peygamberler, bu iki din tarafından hak peygamber olarak kabul edildiği için aynı müktesebattan beslenme söz konusudur. Kur'an'da Allah'ın: "Deyiniz ki: Biz, Allah'a iman ettik ve bize ne indirildiye İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakup'a ve torunlarına ne indirildiye, Musa'ya ve İsa'ya ne indirildiye ve bütün peygamberlere Rablerinden ne verildiye hepsine iman ettik. Biz onların arasında fark gözetmeyiz ve biz ancak O'na boyun eğen Müslümanlarız." (Bakara 2/136) şeklindeki emri iyi anlaşılmalıdır. Hristiyan ve Müslümanlar, ortak kıssaları kendi dinlerinin velilerine mal etmiştir.

Budizm'den, Yahudilikten, Hristiyanlıktan, ya da farklı yerel menşeli öğelerden gelen menkıbeler, özellikle İslam'ın ilk dönemlerinde, basit bir isim değişikliğiyle İslam evliyasına aktarılmış ve İslam dininin propagandası yapılmıştır. Ortak kerametlerin temelinde bunu görmek gerekir. Budist bir azizin kerametleri, bir Hristiyan azizin propagandasında kullanılmıştır. Hristiyan bir aziz için anlatılan menkıbeler, sonradan gelen Müslüman veliye aktarılmış ve devam ettirilmiştir. Dolayısıyla kerametlerin kaynağını tek bir dine ya da kültür ögesine bağlamak, doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Bunları dünyanın ortak inanç ve medeniyet birikimi olarak algılamak gerekir.

KAYNAKÇA

AKÇİÇEK, Abdülkadir (Terc.) (2016), *Molla Cami, Nefahatü'l-üns Min Hadaratı'l-kuds*, İstanbul: Huzur Yayınevi.

AKYÜZ, Gabriel (2012), *Kilise Ataları Tarafından Kutsal Ruh'un Kavalı Olarak Adlandırılan Süryani Mor Efremlerinin Şiirleri*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

AKYÜZ, Mihayel (2017), *Muşe Bar Kifo ve 'İrade Özgürlük ve Doğal Afetler' Adlı Eseri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi Türkiye'de Yaşayan Diller Enstitüsü, Süryani Dili ve Kültürü Ana Bilim Dalı.

ASHKENAZI, Michael (2018). *Japon Mitolojisi* (Çev. Özlem Özarpacı), İstanbul: Say Yayınları.

ATEŞ, Süleyman (2002), "Kutub", *DİA*, XXVI, Ankara: TDV Yayınları, 498-499.

AYKİT, Dursun Ali (2012), Akdenizli Bir Keşiş: Sütuncu Simeon, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi Cilt 12, Sayı 2*, 81-104.

BABÜR, Yusuf (2018), "Erzincan'da Bulunan İki Alevi Ziyaretgâhı: Kırklar Makamı Ve Sultan Seydi (İnançlar, Anlatılar)", *IV. Uluslararası Alevilik ve Bektaşilik Sempozyumu (18-20 Ekim)*, Cilt I, 153-174. Ankara.

BALCI, Gülistan (2006), *İlahi Dinlerde Mucize*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı.

- BESALEL, Yusuf (2001), *Yahudilik Ansiklopedisi* (III Cilt), İstanbul: Gözlem Gazetecilik ve Basın Yayın.
- BEYDİLİ Celal (2004), *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük* (Çev.Eren Ercan), Ankara: Yurt Yayınları.
- BLACK, Jeremy & GREEN, Anthony (2003), *Mezopotamya Mitolojisi Sözlüğü* (Haz. Necdet Hasgül), İstanbul Aram Yayıncılık.
- BOYACIOĞLU, Fuat (2013), "Ernest Renan'ın Hristiyanlığın Kökenleri 3: Aziz Paul/Pavlus İsimli Kitabında Lystra/Hatunsaray", *The Journal of Academic Social Science Studies. Volume 6 Issue 6*, 263-275.
- CAMPBELL, Joseph (1995), *Joseph Campbell, İlk Mitoloji-Tanrının Maskeleri*, (Çev. Kudret Emiroğlu), İstanbul: İmge Kitabevi.
- COLASANTI, Giovanni (1988), *Aziz Antuan'ın Hayatı*, İstanbul: Ohan Matbaacılık.
- CSAKI, Eva (2012), "Geleneklerimizde Ortak İyi Örneklerimizden Hızır Ve Benzerleri", *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi / 2012-1 (Ocak-Haziran) (Balkan Özel Sayısı-1)*, 113-118.
- CÜRCANİ (2014), *Tarifat-Tasavvuf İstilahları* (Çev. Abdülaziz Mecdi Tolun; Haz. Abdulrahman Acer), İstanbul: Litera Yayıncılık.
- ÇİFT, Salih (Terc.) (2007), "Paul B. Fenton, Yahudi Mistisizmi ve İslam Tasavvufunda Evliyâ Hiyerarşisi", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Cilt: 16, Sayı: 2*, 369-391.
- DEMİRCİ, Mehmet (2011), *Dirî Tasavvufî Menkıbeler ve Yorumları*, İstanbul: Nefes Yayınları.
- DOLAPÖNÜ, Hanna (1972), *Tarihte Mardin*, İstanbul: Hilal Matbaacılık.
- ESKİKURT, Adnan (2014), "Ortaçağ Anadolu Ticaret Yolları". *Muğla: Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 33, Güz*, 15-40.
- ESTIN, Colette & LAPORTA, Helene (2008), *Yunan ve Roma Mitolojisi* (Çev. Musa Eran), Ankara: Tübitak Yayınları.
- FIDAN, Mehmet Emin (Terc.) (2011), *Abdülmecid Hânî, Hadâiku'l-verdiyye*, İstanbul: Semerkand Yayınları.
- GARIS, Malfono Evgin Abgar (Terc.) (2013), *Aziz Avgin'in Yaşamı*, İstanbul: Anadolu Ofset.
- GÖYÜNÇ, Nejat (1969), *XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı*, İstanbul: İÜ Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- GRAVES, Robert (2010), *Yunan Mitleri* (Çev. Uğur Akpur), İstanbul: Say Yayınları.
- GÜL, Halime (2008), *İbrahim bin Edhem ve Tasavvuf Tarihindeki Yeri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Tasavvuf Bilim Dalı.
- GÜNEL, Aziz (1970), *Türk Süryaniler Tarihi*, İstanbul: Oya Matbaası.
- GÜNEŞ, Hüseyin Haşimi (2007), *Abdüselam Efendi'nin Mardin Tarihi*, İstanbul: İmak Ofset.
- GÜRKAN, Saime Leyla (2005), "Mucize", *DİA, XXX*, Ankara: TDV Yayınları, 352-356.
- HANÇERLİOĞLU, Orhan (2013), *Dünya İnançları Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- HARMAN, Ömer Faruk (2001), "İsmail", *DİA, XXIII*, Ankara: TDV Yayınları, 76-80.
- İANNİTO, Astrid (2002), *Tanrı İçin Yaşanmış Bir Hayat Assisili Fransua'nın Hayatı ve Öğretileri*, İstanbul: Ohan Basımevi.

- İNCİL (Yeni Ahit) (2016), İstanbul: Kitab-ı Mukaddes Şirketi Yeni Yaşam Yayınları.
- KUBAT, Mehmet (2013), "İslami Öğretilerde Keramet", *Milel ve Nihal İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi* cilt 10, sayı 1, 40-70.
- KUL, Nail (2015), *Geçmişten Günümüze Midyat ve Tur Abdin Süryanileri*, İstanbul: Yeni Anadolu Yayınları.
- Kur'an-ı Kerim ve Satır Arası Kelime Meali (2009), Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır (Haz. A. Cevad Karaman), Konya: Kervan Yayınları.
- KUTSAL KİTAP (Tevrat-Zebur-İncil) (2011), İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi Yeni Yaşam Yayınları.
- LUGAL, Necati (Terc.) (2011), *Ahmed Eflakî Ariflerin Menkıbeleri*, İstanbul: Kabalıcı Yayınları.
- MICHEL, Thomas (1992), *Hristiyan Tanrıbilimine Giriş*, İstanbul: Ohan Basımevi.
- OCAK, Ahmet Yaşar (1996), *Türk Sufiliğine Bakışlar*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- OCAK, Ahmet Yaşar (2002), *Alevi ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- OCAK, Ahmet Yaşar (2010), *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- OCAK, Ahmet Yaşar (2012), *İslam-Türk İnançlarında Hızır yahut Hızır-İlyas Kültü*, İstanbul: Kabalıcı Yayınları.
- ÖGEL, Bahaeddin (2010), *Türk Mitolojisi I-II* (Tıpkıbasım), Ankara: TTK Basımevi.
- ÖMER SEYFEDDİN (1997), *Ömer Seyfeddin Seçme Hikâyeler I*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- PAMİR, Dominik (Terc.) (1997), *Lars Eskeland, Therese Neumann*, İstanbul: Temuçin Yayınları.
- ROSENBERG, Donna (2017), *Dünya Mitolojisi Büyük Destan ve Söylenceler Antolojisi*, (Terc.: Heyet), İstanbul: İmge Kitabevi.
- SAKAOĞLU, Saim (1976), *101 Anadolu Efsanesi*, İstanbul: Damla Yayınevi.
- SELVİ, Dilaver (2012), *İslami Kaynaklarda Velayet ve Keramet*, İstanbul: Hoşgörü Yayınları.
- SELVİ, Dilaver (Terc.) (2017), *Abdülkerim Kuşeyrî, Kuşeyrî Risalesi*, İstanbul: Semerkand Yayınları.
- SERATLI, Tahir Galip (Sade.) (2010), *Abdülkadir Geylani Hazretlerinin Menkıbeleri (Türkzade Hafız Mehmet Ziyaeddin Tercümesi)*, Konya: Kardelen Yayınları.
- SERDAR, Murat (2018), "Kathar Sapkınlığına Karşı Amansız Mücadelenin Dini Aktörü: Aziz Dominik Ve Dominikan Tarikatı", *Cappadocia Journal of History and Social Sciences* Vol.11, 278-287
- STYLIANOPOULOS, Theodore (1987), "Ephraem of Syria". *Encyclopedia of Religion*. (Editor: Lindsay Jones), V.4, p. 2812, USA: Thomson Gale.
- SUCCİ, Vincenzo Lino (2003), *Joan Carrol Cruz, Efkariyya Mucizeleri ve Azizlerin Hayatlarında Efkariyya Mucizeleri*, İstanbul: Ohan Matbaacılık.
- ŞAHİN, Haşim (2004), "Menâkıbnâme". *DİA*, XXIX, Ankara: TDV Yayınları, 112-114.
- TÜRKER, Yusuf (Terc.) (2016), *Ragıb el-İsfahani Müfredat, Kur'an Kavramları Sözlüğü*, İstanbul: Pınar Yayınları.
- ULUDAĞ, Süleyman (2002), "Keramet", *DİA*, XXV, Ankara: TDV Yayınları, 265-268.
- ULUDAĞ, Süleyman (2005), *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Kabalıcı Yayınları.

ULUDAĞ, Süleyman (2013), "Veli". *DİA*, XLIII, Ankara: TDV Yayınları, 25-28.

ULUDAĞ, Süleyman (Terc.) (2013), *Feridüddin Attar, Tezkiretü'l-evliya*, İstanbul: Semerkand Yayınları.

YAZICI, Tahsin (Terc.) (2012), *Ahmed Eflakî, Ariflerin Menkıbeleri*, İstanbul: Kabalcı Yayınları.

YILMAZTÜRK, Mehmet Emin (2003), *Bütün Menkıbeleriyle İstanbul ve Anadolu Evliyaları*, 1-2 Cilt. İstanbul: İpek Yayınları.

<https://kuran.diyaret.gov.tr/mushaf>